DECEBAL
ȘI
TRAIAN

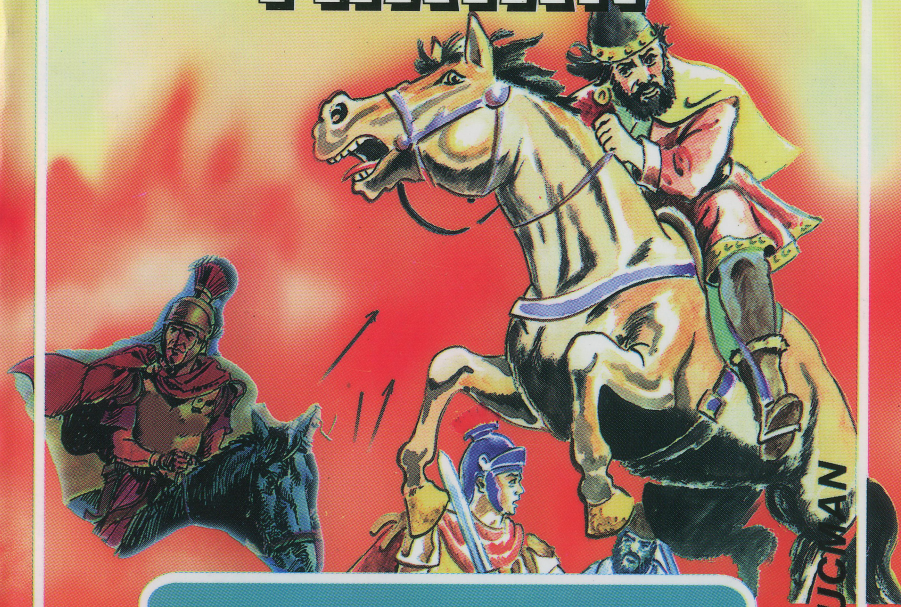

ISTORIA NEAMULUI ROMÂNESC

LUCMAN

Web: http://www.virtual-project.eu/

Forum: http://virtual-project.org.es/

Petru Demetru Popescu

ISTORIA NEAMULUI ROMÂNESC

DECEBAL ŞI TRAIAN

editura
LUCMAN

„E viața noastră făurită
De doi bărbați cu brațe tari
Și cu voința oțelită,
Cu minți deștepte, inimi mari

Și unu-i Decebal cel harnic,
Iar celălalt Traian cel drept,
Ei pentru vatra lor amarnic
Au dat cu-atâția dușmani piept".

(Din *Pui de lei*
de Ioan Nenițescu)

SOARELE RĂSARE, SOARELE APUNE

Murise Burebista. Sau mai bine zis, potrivit limbajului istoric, Burebista a fost ucis mișelește de un complot al adversarilor politici bine ticluit.

Mai întâi marele Cezar, apoi neasemuitul Burebista. Un destin nefericit pentru amândoi le întunecase și le sfârșise viețile. Cei doi mari conducători de oști ai antichității, meniți de istorie să se confrunte într-un mare război, dar neajungând să o mai facă.

Cine ar fi izbutit să obțină biruința și cine urma să fie înfrânt: Cezar? Burebista? Nu putem ști!

Dacă privim antecedentele istoriei cu atât mai greu l-am putea descoperi pe biruitor. Cezar cucerise Galia și își învinsese adversarii politici; Burebista învinsese pe cei care urmăreau cuceriri și realizase unirea geto-dacilor într-un singur mare stat-matcă. Cezar se pregătea să formeze Imperiul, Burebista îl și formase.

Dar câtă deosebire! Ea ne face să nu putem descifra enigma destinului în viața oamenilor și nici a ne pronunța asupra învingătorului.

Dar destinul a ales poate calea de mijloc: asasinatul politic. Și a redus marea ciocnire a armatelor lui Cezar cu cele ale lui Burebista la vorbele profetice și patetice ale Eclesiastului. Nu toată exprimarea, firește. Dar de-ar fi să pornim pe firul frazei, rămasă celebră, care spune că „Deșertăciunea deșertăciunilor, toate sunt deșertăciuni și goană după vânt", n-am găsi în aceasta un temei istoric, ci numai biblic. Rostul vorbelor Eclesiastului apare limpede, dacă îl punem în legătură cu alte vorbe înțelepte ale lui. Și mai cu seamă trei dintre ele: a) un neam trece, altul vine, dar pământul rămâne întotdeauna; b) soarele răsare, soarele apune și zorește către locul lui ca să răsară iarăși; c) ceea ce a mai fost aceea va mai fi și ceea ce s-a întâmplat se va mai petrece, căci nu este nimic nou sub soare.

Ce vor să ne spună aceste înțelepții? Dar ce legătură le putem da noi în subiectul pe care îl tratăm?

De bună seamă că, după moartea lui Burebista și nedecisa confruntare între daci și oamenii Romei, timpul pornește să curgă mai departe în vadul său secular. Nu este vina timpului că el trece. Aceasta este legea și rostul lui. Ci neputința oamenilor de a-l opri în loc. Încât schimbările și întâmplările din viața oamenilor curg și ele mai departe în matca timpului. Pe vreme de zi sau noapte, de furtuni sau de timp odihnit, au loc ciocniri, războaie, învinși și învingători. Nimic nu e nou sub soare. Iar soarele răsare, soarele apune, gonind către lăcașul său ca să răsară iar.

Dar de data aceasta, iată o considerație de natură istorică la Eclesiast peste care nu putem trece cu atâta ușurință: „Un neam trece și altul vine, dar pământul rămâne totdeauna!"

Desigur că, în înțelepciunea și cu gândirea lui filozofică, Eclesiastul nu se gândea la istoria neamului nostru sau a vreunui alt neam cu precădere, ci la mersul lumii și al oamenilor în general, la vremelnicia lor pe pământ, ca simpli trecători prin zile și ani, la deșertăciunea strângerii averilor lumești, la goana după mărire și putere.

Dar noi putem să pătrundem în istoria neamului nostru, a lumii traco-geto-dace. Putem medita la experiența istoriei omenirii cu pivire la marile imperii care au trăit aventura extinderii nemărginite prin cotropiri de teritorii, prin ocuparea locului de sub soare; și a potentaților lor în istoria lumii, ai marilor cuceritori ai antichității: Darius al lui Histaspe, Filip al II-lea și fiul său Alexandru Macedon, Lisimach. Sau la vremea când povestea noastră continuă, a armatelor dezlănțuite ale lui Cezar... La mărirea acestor imperii. Ce s-a întâmplat și ce s-a ales de ele? Soarele răsare într-o zi și apune, la sfârșitul ei, ca să răsară iar a doua zi. Iar Darius sau Alexandru Macedon, însetați de putere, câștigau vreo fulminantă bătălie și un nou pământ sub soare, întinzând hotarul împărăției mai mult înspre zare. Dar zarea era o „Fata Morgana" înșelătoare. După moartea lor se ridicau nemulțumiții cei fără număr și fără hotare, care nu mai visau a trăi decât sub nimbul vieții libere. Și imperiile se prăbușeau cunoscând reversul medaliei măririi – decăderea!

Aurul lumii strâns în haznalele palatelor princiare și mărirea sau puterea de-o clipă se dovedeau deșertăciuni și goană după vânt. Potentații mureau după legea oamenilor, dar pământul cucerit de ei redevenea liber să trăiască mai departe în nemurire. Dar atenție! L-am pomenit pe regele

perșilor, Darius, în rândul cotropitorilor, în timp ce pe regele get Carnabon nu l-am menționat; și pe Lisimach l-am pomenit, dar pe Dromihete deloc; l-am pomenit și pe Cezar, fără a-l aminti pe neasemuitul Burebista...

Câtă nedreptate sau câtă dreptate am comis? Pentru că împărații cotropeau pământuri străine, în vreme ce regii daci, conducând oștiri, apărau dreptul sub soare al neamului lor. Neamurile care au trecut au fost mânate de conducătorii lor să cucerească pământ străin. Neamurile care au venit s-au peregrinat pe aici, unde era vatra străbunilor noștri. Neamul nostru a rămas statornic aici. Cu atât mai mult cu cât geto-dacii apărau „pământul care rămâne întotdeauna"; acest pământ al zeului Zamolxe, sortit nemuririi.

„Deșertăciunea deșertăciunilor, toate sunt deșertăciuni!" Dar și aici Eclesiastul poate fi interpretat și tot pe plan istoric. Nu toate sunt deșertăciuni. S-a risipit aurul lumii, s-au înverșunat oamenii în ură și război, au fost încălcate drepturile popoarelor supuse autorității nemiloase a măritorilor „împărțitori de dreptate".

Acestea au fost deșertăciuni. De aceea mărirea imperiilor a cunoscut și decăderea ca și dezmembrarea lor. Aceeași lege acționează în istorie și pentru deșertăciuni. Ele nu pot să reziste, nu pot cunoaște decât vremelnicie. Reversul medaliei este împlinirea, fapta măreață în binele neamului tău. De pildă, actul întemeierii marelui stat dac de către Burebista, ajutat îndeaproape de primul său sfetnic, marele preot Deceneu.

Aceasta nu exclude faptul că, pe lângă setea de aur, mărire și putere, aspecte supuse vremelniciei, unii potentați

au rămas în istorie și cu fapte de perenitate. De pildă Alexandru cel Mare, cuceritor al Orientului, a fost temerar și stăruitor prin luptă într-un vis nebunesc de real, de vreme ce a izbutit să formeze un imperiu atât de întins. Până la urmă a pierit într-un an nefast lui (323 î. Hr.) și imperiul se va destrăma. Și nu va mai fi o singură alcătuire. Dar urmașii vor duce mai departe gloria și faima sa de nemuritor, turnând-o în „regatele elenistice" și în cultura corespunzătoare, care se va afirma în ele.

Și cine va mai putea uita orașul Alexandria, opera lui citadină, orașul de la strălucitoarea Mediterană, și Farul, una din cele șapte minuni ale lumii antice. Și Universitatea de aici, cu celebra bibliotecă... și atâtea și atâtea comori.

Nici una din ele nu este deșertăciune și goană după vânt. Pentru că nu este decât până la un punct dor mărunt de mărire. De unde începe setea cea mare de împlinire ce naște eternități.

Aici iar ne-am putea încurca. Pentru că imperiul lui Alexandru Macedon, ca și alte mari imperii, după moartea celor care l-au constituit sau până la sfârșit, se vor dezmembra.

Dar și statul creat de Burebista, marea lui faptă în istorie, a cunoscut, după asasinarea sa, legea decăderii și a destrămării. Nu trebuie să uităm însă că, la destrămarea marilor imperii create prin cuceriri, acționaseră alte legi și alte temeiuri. Popoarele supuse la neamuri diferite nu mai acceptă a fi robite. Au origini, concepții, limbi, legi și datini, culturi și credințe diferite. La Burebista istoria a acționat invers. Fapta sa a adus pe toți de un neam, de o limbă și de o

credință la fel cu a sa sub același sceptru. E drept, și Burebista cucerise în timpul campaniilor sale victorioase și triburi de alt neam, dar care pătrunseseră în spațiul de viață al străbunilor noștri. Aceștia, auzind de moartea stăpânului de la Argedava, se ridică la împotrivire pentru dobândirea neatârnării. Nici celții, nici cetățile grecești nu se lasă mai prejos.

Complotul care s-a țesut însă încă din vremea vieții sale și care va lovi pe ascuns, a fost inițiat de nobilii daci, plini de boala invidiei pentru fapta cea mare a lui Burebista, în umbra căreia ei rămâneau mărunți. Riscând să se ofilească precum pomul fără de rod, lipsiți de glorie și mărire.

Soarele răsare, soarele apune, gonind către lăcașul său ca să răsară iar. Slavă celor care nu s-au târât în umbra soarelui, ci au mers cu lumina lui înainte prin istorie. Slavă regilor daci și cetelor lor de luptători, care își merită pe deplin, în fața istoriei, numele de „cei mai drepți și mai viteji dintre daci."

Să mergem pe firul istoriei

A venit momentul unui mare adevăr pentru povestirea noastră, subliniat până acum, dar parcă nu îndeajuns: precum că adevăr a fost fapta lui Burebista de a fi creat primul stat dac în istoria antichității, tot pe atât de adevărat este că, după asasinarea lui mișelească, acest puternic stat se destramă.

Adevărul însă este mai lung de data aceasta ajungând și la istoria statului roman. După asasinarea lui Cezar, conflictul care părea inevitabil între potentatul Romei și conducătorul statului dac nu se stinge. Ofensiva romană la Dunăre, oprită pentru o clipă, va continua, iar primejdia romană pentru daci se vor arăta iarăși la față.

Să mergem însă pe firul istoriei care ne va conduce la evenimentele de după moartea lui Burebista mai întâi, apoi la cele de după moartea lui Cezar, ambele petrecute în fatidicul an 44 î. Hr. Cele două lumi pe care istoria le va aduce iar față în față, până când, tot războindu-se pentru dreptate și adevăr, un anume destin istoric să le hărăzească a se împreuna. Destrămarea statului condus de Burebista nu a fost însă o năruire a lui, mai ales că nu se poate vorbi de o decădere ce urmează legic măririi, decădere care ne-ar conduce la imaginea unei măcinări interne, ca în cazul imperiilor citate anterior, sau cele care se vor forma în epocile care urmează.

Dimpotrivă, statele rezultate din desfacerea actului unificator al regelui Burebista vor continua să existe și își vor justifica existența nu prin războaie de cotropire, ci prin rezistența într-o formă sau alta, nu neapărat prin chipul și haina crudă a războiului, la atacurile Romei.

Câte state au rezultat însă din desfacerea alcătuirii burebistane? Unii istorici afirmă că patru state, alții socotesc că cinci sau chiar mai multe. Toți pornesc de la conducătorii cunoscuți din documente ai acestora. Sau după numele unor mărturii materiale descoperite... Dar dacă asemenea regi vor fi existat și au rămas necunoscuți? Știm că regatele elenistice,

rezultate din destrămarea Imperiului lui Alexandru Macedon, au fost în număr de trei și se cunosc bine și conducătorii lor, diadohii, ce au creat chiar dinastii. Ptolemeu al lui Lagos și Ptolemeii lagizi în Egipt; Seleucos și seleucizii, în regatul Siriei, și Antigonos și antigonizii, în regatul Macedoniei. Nu se cunoaște însă numele tuturor regilor daci de după Burebista. Cert este că, dintre toate alcătuirile politice dace, de după anul 44 î. Hr., cel mai puternic și, deci, cel care a avut aportul cel mai însemnat de rezistență față de expansiunea romană a fost nucleul statal din munții Orăștiei, de unde Burebista și Deceneu începuseră marea acțiune de unificare a neamului geto-dac. Tot aici se poate urmări cel mai bine procesul de continuitate statală, linia evolutivă, firul istoriei neamului dac, *destrămat* artificial, dar nu *desființat*, putem fi siguri și mândri că nu se poate vorbi de pieirea statului dac.

E drept, în republica romană nu pierise ideea că, o dată cu moartea lui Burebista, lumea dacă nu mai constituie o primejdie pentru romani. Se instalase o anumită liniște vremelnică, însă doar atât. Ideea de cucerire a pământurilor nord-pontice mocnea în fiecare din potentații care au urmat. Și iarăși e drept că același istoric Strabo, care scria că, în vremea lui Burebista, dacii puteau ridica împotriva Romei 200.000 luptători, arată că, acum, puterea de rezistență a acestora era mult mai redusă, vreo 40.000 la număr.

Dar investigațiile arheologice din munții Orăștiei, de la cuiburile de vulturi de la Costești, Poenari, Bănița, Piatra Roșie, Sarmizegetusa, demonstrau că viața economică era aici înfloritoare și nu poate fi vorba de nici o stagnare, ci dimpotrivă.

Apoi, din punct de vedere al factorului moral, care este atât de însemnat în istorie, subliniem că acest stat își exercita influența binefăcătoare și era izvor de speranță și energii pentru toate celelalte formațiuni mai mari sau mai mici. Și că, de aici, porneau imboldurile și speranțele spre o nouă reușită acțiune de refacere a unității statului dac. De aici plecau în toate părțile fostei „Dacii mari" mesaje de frăție și prietenie între daci.

Și anume unde? Putem astfel pomeni câteva din formațiunile dacilor și conducătorii lor cunoscuți. Este vorba despre acea epocă istorică dacică și romană, cuprinsă în istoria neamului nostru între moartea lui Burebista (44 î.Hr) și urcarea pe tron a celui care va reface unitatea statului dac, Decebal (87 din era creștină). Iar în istoria Romei, de la asasinarea lui Cezar (44 î.Hr) și până la urcarea pe tron, la Roma, a împăratului Traian (98 era creștină) documentele istorice vorbesc despre regele Coson, care, ca un conducător de uniuni de triburi, ar fi stăpânit undeva, la Dunărea de Jos; despre Cotiso, care ar fi stăpânit undeva în Banat și Oltenia, de ambele părți ale munților; regatul lui Dicomes, situat și el undeva în câmpia munteană. Și în Moldova existau de asemenea formațiuni mai mici sau mai mari desprinse din alcătuirea burebistană, cum, de pildă, cea situată în jurul cetății Petrodava (Piatra Neamț) chiar dacă numele conducătorului ei nu este atestat.

Și în sfârșit, cele trei certe formațiuni din Dobrogea[1]:

Cea condusă de regele Roles, din partea de miazăzi a

1. Impropriu spus Dobrogea și regi dobrogeni, deoarece numele vine de la despotul Dobrotici de la începutul epocii medievale.

teritoriului dobrogean, având ca centre de rezistență mai însemnate: Durostorum (Silistra), Abrittus și Axiopolis (lângă Cernavodă); al doilea rege dobrogean, Dapyx, domnea în centrul Dobrogei, în regiunea Capidava-Carsium (Hârșova) – Ulmetum (Pantelimonul de sus) – Histria; regele Zyraxes, care stăpânea în miazănoapte, unde se aflau localitățile Troesmis (Iglița), unde unii spun că aici, și nu pe coasta Asiei-Mici, ar fi fost vestita și legendara cetate Troia, Dinogeția (Bisericuța), Aegyssus (Tulcea), Buteridava.

Și iarăși ne întoarcem la statul dac din munții Orăștiei, puternic brat înarmat și prin forța lui mobilizatoare, condus pe rând de urmași vrednici ai lui Burebista: Deceneu, Comosicus, Scorilo, Duras și Diurpaneus (Decebal). Toți aceștia vor binemerita la opera cea mai însemnată a luptei de rezistență întru existența statului dac și, prin aceasta, a neamului dac.

A venit însă momentul să vorbim despre evenimentele din Roma și de cel care era acum în atenția întregii lumi – noul Cezar. Pentru că Octavianus, pe lângă faptul că era nepot adoptiv al lui Cezar, nu era mai puțin ambițios decât înaintașul său pe drumul măririi celui care nu cunoaște hotare. Poate mai ponderat și mai calculat, mai puțin avântat, atunci când nu trebuia să fie decât prevăzător. Mai fin analist și mai bun apreciator al dușmanilor, mai puțin senzitiv la prieteni.

Noul Cezar nu-și dezmințea numele, mai întâi pentru că titulatura lui completă va păstra în integritate memoria înaintașului său glorios. El va fi Caius Iulius Cezar

Octavianus Augustus. Primul împărat roman, Octavianus Augustus a avut o lungă istorie de om politic și înainte de a ajunge la supremul rang. Nu o privim de la 63 î.Hr., de când vine pe lume. Și nici la tinerețea lui zbuciumată nu poposim. Ar fi prea multe de povestit. Putem socoti însă, fără să greșim, că, dacă de la naștere, omul ar purta în frunte ca o diademă nestinsă, propriul destin și dacă acest destin ar fi ca o carte deschisă, care s-ar putea citi și afla, Cezar cu siguranță că, pe lângă aura măririi, i-ar fi fost scris și sfârșitul lui însângerat. Dar tocmai pentru că nepotul său era altă fire, pe aura sa, dacă scria cu litere mai mari „mărire", nu putea scrie în nici un chip nici decădere și nici sfârșit sângeros. Pentru că sfârșitul lui Octavianus Augustus avea să fie luminos și menit să încoroneze nu numai pe împărat, ci și opera lui strălucită.

Să începem însă cu un moment hotărâtor al noului Cezar în drumul competițional spre mărire și putere. Pentru că viața însăși este o competiție. Și anume, să pornim de la anul 43 î.Hr., după ce primul Cezar își dormea aproape de un an somnul veșniciei. În pomenitul an se încheie al doilea triumvirat între Lepidus, Antonius și Octavianus. Cei trei bărbați politici erau plini de ambiții, visuri și deșertăciuni. Dar numai pe fruntea unuia dintre ei scria biruință deplină.

Și acesta a fost Octavianus. În aproape 12 ani de la încheierea triumviratului, Lepidus va fi eliminat din competiție, pierind în împrejurări nu prea cunoscute. Între Antonius și Octavianus începe al treilea mare război civil, socotind că primul fusese între Marius și Sylla, al doilea între Pompei și Cezar.

În aceste războaie civile nu se aplica formula „Împarte

și stăpânește!" ci „Luptă pentru a stăpâni!". Dezbinarea oamenilor politici era temporară. Lupta acerbă desemna pe învingător. După biruință, adversarul politic înfrânt dispărea din scena istoriei, iar biruitorul, devenind potentatul Romei, avea grijă să continue tradiția lui *„Divide et Impera"* față de popoarele puse pe o listă imaginară pentru a fi cuprinse.

Întâmplarea, care, adeseori, în istorie nu este deloc întâmplătoare, a făcut ca cei doi Cezari să cunoască și să aibă de-a face cu personaje care să împodobească sau să coloreze cadrul lor istoric. Și aceasta a fost frumoasa regină a Egiptului, Cleopatra. Personaj feminin eclatant, istoric în egală măsură, a contribuit, în chipuri felurite, la cursul întâmplărilor ce au avut loc. Cezar senior mersese în Egipt după rivalul său Pompei, care, după înfrângerea survenită, se retrăsese acolo, la regele Ptolemeu. Iluzie deșartă cu privire la aflarea adăpostului ideal. Tânărul rege Ptolemeu îl scurteză pe Pompei de cap și i-l prezintă lui Cezar, crezând că va fi recompensat. Dar mândrul Cezar s-a simțit micșorat în biruința lui de gestul criminal al lui Ptolemeu. Ar fi dorit ca rivalul său cel viteaz să aibă parte tot de o moarte vitejească.

„Ai făptuit o josnicie, rege Ptolemeu! – sună glasul lui Cezar - , marilor luptători nu li se ia capul, ci chiar în înfrângeri li se așează cununa virtuții pe frunte."

Pedeapsa lui Cezar este nestrămutată: Ptolemeu a greșit și nu va mai fi rege, iar ca regină va fi înălțată pe tron frumoasa Cleopatra.

În anul 31 î.Hr., în bătălia de la Actium, Antonius este înfrânt de Octavianus. El își găsește refugiul în același Egipt scăldat în razele zeului Rha și în apele albastre ale Nilului,

acel Hapi legendar. De data aceasta nu învingătorul este în grațiile reginei, ci înfrântul, Antonius.

Dar deznodământul poartă semnul unei vădite tragedii. Când Octavianus se îndreaptă spre Egipt, pentru a-l pedepsi el pe rival, cei doi îndrăgostiți, Antonius și Cleopatra își pun capăt zilelor.

Istoria noastră intră acum pe alt făgaș. Primul Cezar nu avusese timp să atace Dacia și pe Burebista, prietenul rivalului său Pompei. Dar a fost asasinat. Noul Cezar este trimfător. El nu mai are rival. Instaurează principatul său, „Principatul lui Augustus". Forma abilă de trecere spre imperiu. Evită prin aceasta greșelile unchiului său. Și apoi, când apele se limpezesc, devine împărat: atotputernic, slăvit și lăudat. *„Primus inter pares"*, dar cel mai mare și mai înalt om din imperiu, mai însemnat decât toți cei egali între ei după funcții și ranguri; cea mai impozantă figură sau, mai bine zis, personalitate pe care a dat-o Antichitatea.

Epoca lui Augustus este cea mai strălucită în toate laturile vieții omenești din imperiu. Primul împărat roman a știut să-i confere această strălucire. Dacă Cezar lăsase drept moștenire urmașilor săi numele, care să-i arate a fi capete încoronate și toți erau numiți după el „cezari", calitate reprezentând pe monarh, Octavianus adaugă la acesta și o altă impunătoare calitate, sau epitet, așa cum el însuși o va primi din partea senatului în semn de cinstire supremă, cea de „Augustus", care înseamnă „cel slăvit". De la el toate capetele încoronate (nu numai ale Romei, ci ale întregii lumi)

și nu numai cele ale Antichității, ci ale tuturor timpurilor se vor numi „augusta sa persoană". Numele de „Cezar" se va estompa cu timpul în fața celui mai nou și mai viguros de „august".

A fost într-adevăr o epocă fără precedent. După ce abilul Augustus pune capăt republicii romane – prima republică cunoscută în istorie - și trece pe deplin la imperiu (nu primul din istorie, dar primul din istoria Romei), el se dovedește artizanul politicii, diplomației, construcției de stat, culturii. Păstrează în mod formal toate instituțiile și magistraturile republicii, dar le reduce mult din atribuții și putere. Senatul continuă să fie organul suprem de conducere, dar este format din oameni de încredere ai lui Octavianus Augustus, cărora li se încredințează conducerea provinciilor romane din interiorul imperiului (provincii senatoriale) în timp ce teritoriile nou cucerite sunt provincii imperiale lăsate în seama guvernatorilor numiți de împărat. Dacă de la început Augustus ar fi lichidat instituțiile republicane, s-ar fi putut întâlni cu situația din senat care a pus capăt vieții lui Cezar. Dar el a procedat ca un om politic sau ca un diplomat. Sau ca un om cu spirit și rațiune realiste, ori chiar ca un filozof.

Iată cam cum a judecat Augustus în acele vremuri: „Când nu nemulțumești pe nimeni, te alegi cu laude și cu tot ce-i mai bun; când nemulțumești pe unii doar, dar aceștia sunt slabi, stai fără grijă; dacă sunt puternici, caută să te împaci cu ei. Dar dacă îi nemulțumești pe toți, atunci, cât ai fi de puternic, nu te poți aștepta la nimic bun și chiar s-ar putea să pierzi jocul de șah în politică și să fii făcut mat, adică înfrânt".

Gândind și procedând ca la carte, cartea gândurilor și planurilor sale, ajunge să concentreze în mâinile sale cele mai importante magistraturi. Noua formă de stat, instituită de Augustus la începutul domniei sale, *Principatul*, păstrează toate instituțiile republicane, dar puterea supremă este concentrată în mâinile unui singur om, *Principele* (primul om din stat). Dar el avea și titlul de „Imperator" (comandant al armatei), iar teritoriul asupra căruia Principele își exercita autoritatea va lua denumirea de Imperiu. Nu mai vorbim de faptul că Augustus era consul, tribun al poporului, cenzor și chiar *„pontifex maximus"* (adică mare preot).

Câte nu s-ar putea încă spune despre opera primului împărat al romanilor, Octavianus Augustus. Sau mai simplu, Augustus. El organizează din toate punctele de vedere Imperiul roman și se ocupă de permanenta lui lățire și înflorire materială și spirituală. A fost într-adevăr „epoca de aur" a istoriei romane sau „secolul ei de aur", comparabil doar cu acel „secol al lui Pericle" din Antichitatea greacă. Comparabil, dar nu întru totul. Ci mai ales pe planul culturii, unde Pericle poate sta cu cinste alături de Augustus sau invers: Augustus poate sta cu cinste alături de Pericle, în galeria marilor creatori de adevărate epoci de aur. Firește însă, că păstrând proporțiile: Pericle strateg și conducând doar destinele Atenei; Augustus împărat și conducând, dar mai ales hotărând asupra unui întreg și întins imperiu.

Dar poate că nici comparațiile nu sunt necesare, deoarece fiecare loc din istorie odată rămâne cu strălucirea lui insolită, „culoarea sa locală". Pentru a ilustra această culoare

cred că cel mai bine se potrivește zicala din vremea aceea luminoasă a epocii lui Augustus care glăsuia că „toate drumurile duc la Roma".

Roma era capitala lumii romane, cuprindea tot mai multe seminții, asimila și romaniza treptat pe cei din afara frontierelor imperiului, străini de Imperiul roman (barbarii). Unii „barbari" deveneau cetățeni romani, în special din rândurile aristocrației provinciilor cucerite, alții rămâneau oameni liberi, deveneau liberți, sau trudeau ca sclavi o viață întreagă.

Dar „toate drumurile duceau la Roma". Spre Roma se îndreptau negustori cu mărfuri scumpe și rare ale Orientului, la Roma veneau solii altor popoare și altor împărați, la Roma veneau și curioșii pentru a admira toate minunățiile de aici.

Pentru că, la Roma, arhitecți vestiți refăcuseră construcțiile vechi și ridicaseră monumente de o măreție și rafinament artistic deosebit. În timpul domniei lui Augustus, pe cât de lungă (45 de ani) pe atât de roditoare, s-au înălțat în Roma teatre, apeducte, temple, menite să schimbe cu desăvârșire vechea înfățișare a Romei. Cu deosebire strălucește însă Panteonul, măreț templu dedicat zeilor protectori ai statului roman și „Altarul păcii lui August" (*Ara pacis Augustae*). Această măreață construcție care îl socotește pe August ca instauratorul păcii în imperiu (deoarece reușise să împună parților, mereu răzvrătiți, respect față de Roma), este decorat cu sculpturi care înfățișează belșugul și fericirea familiei lui Augustus.

Fața Romei era învesmântată și aureolată nu numai de priveliștea construcțiilor, ci și de sunetul poeziei care, în

timpul lui Augustus, cunoaște o neasemuită dezvoltare. Au luat ființă cenacluri literare, cel mai însemnat fiind acela a lui Mecena. A fost epoca în care au creat marii poeți latini: Horațiu, Virgiliu, Ovidiu. Epoca lui Augustus nu va mai putea fi uitată fie numai și pentru faptul că nici un om știutor de carte din toate timpurile nu va mai putea uita *Bucolicele* și *Georgicele* lui Vergilius Maro, poezii cu caracter pastoral și mai cu seama *Eneida* (povestea refugierii în Latium a eroului troian Aeneas, pe care poetul îl socotește strămoșul îndepărtat al lui Augustus). Nici *Odele* și *Epodele* lui Quintus Horatius Flaccus. Și nici *Metamorfozele*, *Tristele* și *Ponticele* lui Ovidius. Mai ales că, în ultimele două, poetul ne dă informații despre felul de viață al strămoșilor noștri geto-dacii.

Dar vorba „toate drumurile duc la Roma" cunoaște și reversul ei : „toate drumurile pleacă din Roma și se închid în urma lor pentru exilații de mânia lui Augustus"; precum poetul Ovidiu, exilat la Tomis de către potentat. Acolo a scris Ovidiu, în ținuturile depărtate de Roma lui dragă. Versul se înfiripă fără vrere parcă și vine dintr-o dată pentru poetul Ovidiu care face parte din istoria neamului nostru, din întâmplările și legendele acestui pământ:

„Tăcut privea Ovidiu la marea care geme,
La țărmul singuratic pe care, exilat,
Despotul între despoți dintr-o amară vreme,
Augustus imperator l-a vrut încătușat.

Și-n sufletul lui mare se-aprinse iar făclia
Ce încălzea pe dată de omenesc poetul,

Ovidiu prinse-a zice din lira lui pe glia
De la cetatea Tomis, încetul cu încetul.

Porniră-a prinde aripi în versurile-i geții,
Și mută-înduioșare sarmații ne-nfricați,
Așa, în blăni de oaie, în gerul dimineții,
Spărgând cu barda vinul de țurțurii-nghețați.

Și tot cânta poetul pe oamenii ca para,
De pe meleagul aspru al Pontului bătrân,
Pe geții și sarmații pe care grea povara
Îi apăsa și coasa aceluiași stăpân.

Viteji îi vede-Ovidiu așa cum, la războaie,
Pentru-apărarea gliei simțitu-i-a luptând,
Și dragostea de Roma mai înțeleasă-i pare,
Pe țărmul singuratic poporul ăst cântând.

Și Tristia, poema ce-o scrise-n înserarea
Și-n mohorârea vieții și-a tristului destin,
Cuprinsă-i de-nțelesuri și cheamă-n ea cântarea
De-a fi din nou în Roma poporului umil.

Și-n timp ce marea geme ca urletul furtunii,
Iar valurile negre de țărm se sparg încet,
Statuia lui privește vremelnicia lumii
Și cântă-n nemurire un suflet de poet!"

Încât pe drept se poate spune că „omul sfințește locul." Iar pe plan istoric apreciem că urmașii lui August nu vor mai

putea fi la înălțimea înaintașului lor. De aceea doar îi vom enumera pe aceștia. Nu înainte de a conchide că vremea lui Augustus a fost, într-adevăr, o „epocă de aur". Desigur cu bucuriile și strălucirile unora, cu tristețile și frământările altora. Dar cel care a patronat-o, pe drept cuvânt, a rostit o butadă menită să reziste timpurilor: „Am găsit Roma din cărămidă, și o las din marmură!"

Urmașul lui Augustus a fost fiul său vitreg adoptiv, Tiberius (14-37 din era creștină), care instaurează dinastia Iulia-Claudia. Un urmaș mai de seamă a lui Tiberius a fost Claudius (41-51 din era creștină) și ultimul împărat din această dinastie a fost Nero (54-68 era creștină). Domnia lui Nero este o pagină de istorie de mare dramatism pentru Imperiu și pentru împărat, ca și pentru popor. Anii domniei acestuia au fost imortalizați de scriitorul polonez H. Sienkiewicz, în romanul frescă *Quo Vadis.*

Se spune că Nero ar fi dat foc Romei. Răscoalele din provincie se înmulțesc. Izgonit de pe tron și fiind urmărit, Nero se sinucide.

În anii 68-69 izbucnește un război civil între diferiți pretendenți la tronul imperial care se ridicau, cu ajutorul pretorienilor și al armatelor din provincii. Învinge și izbutește să se suie pe tron comandantul armatei din Palestina, Flavius Vespasianus (69-79), care instaurează dinastia Flavia. Din această dinastie face parte și Titus (79-81) și Domițian (81-96).

Domițian este asasinat și Senatul așează în fruntea statului pe senatorul Nerva (96-98), cu care începe dinastia

Antoninilor. Senatul însă, de teama unui nou război civil[1] a determinat pe Nerva să-l adopte și asocieze la domnie pe redutabilul general din Hispania și comandant al trupelor de la Rin, Marcus Ulpius Traianus.

De aceea perioada foarte scurtă din istoria Imperiului roman, de numai câteva luni, este cunoscută sub numele de perioada Nerva-Traian.

Astfel încât, urmând firul istoriei, evenimentele dramatice din teritoriul dacilor cu cele din cuprinsul Imperiului roman, aduc față în față, într-o imagine de mare confruntare istorică, pe conducătorii celor două popoare: Decebal și Traian.

1. În istoria Romei războaiele civile și mai ales cele trei mari războaie civile de la sfârșitul Republicii Romane au constituit evenimente grave și dramatice, soldate cu mari pierderi umane și materiale, vărsări de sânge, haos și ruină economică și mai ales instaurarea de dictaturi.

Regele Coson și darurile de nuntă

O istorie destul de interesantă s-a țesut în jurul regelui dac Coson. Până să ajungem însă a înlănțui întâmplările, se arată trebuincios a lămuri cine anume a țesut această istorie? Pentru că, dacă nu faci foc, nu iese fum și, dacă nu arunci în lume sămânță de vorbă, nu poate să răsară din uscătură vreo știre, nici măcar cât bobul de mei. Dar chiar de-ar ieși și o singură pară dintr-un pom uscat și tot la fel s-ar petrece și cu o singură vorbă nelegată în șir cu altele asemănătoare. S-ar uita și s-ar pierde ofilită în pădurea neștiinței. Iar cu o singură floare nu ar mai veni deloc primăvara!

Dar țesătura de care vorbeam au împlinit-o zvonurile în cazul regelui Coson. Zvonuri sau bârfe mărunte, care adesea pot fi mincinoase. Dar mai bine zis gura lumii e slobodă să născocească vrute și nevrute. Poți să-i așezi și un munte în față și tot trece de el. Dacă vine însă un om așezat, știutor de carte, mai cu seamă cronicar sau istoric, care n-are chef de vorbe searbede sau de povești miraculoase cu zmei răi și zâne bune de adormit copiii, ci de slovă deasă, cărturărească, verificată și așezată în cărți pentru a nu fi uitată, atunci se schimbă lucrurile.

Așa și cu regele Coson. O fi fost el vreo legendă? Știm că și legenda are grăunțe de adevăr. Dar mai știm că, despre urmașii lui Burebista, cu excepția celor care i-au urmat direct la cârma statului nucleu din munții Orăștiei, se știe mai puțin, sau prea puțin. La fel și cu regele Coson. Și cu alți regi de care ne vom ocupa în continuare. Dar cu regele Coson, parcă pe deasupra tuturor, întâmplările legate de domnia sa par de la început neverosimile sau plutind în legendă. Din vorbe în vânt aruncate pe ici pe colo s-au născut întâmplări, fapte, deznodăminte.

Noroc că grecii și romanii au avut încă din Antichitate destui cărturari, scriitori și istorici de seamă îndeletnicindu-se cu meșteșugul înalt al scrisului.

Acum nu e mai puțin adevărat că nici toți istoricii nu sunt obiectivi în ceea ce scriu. Au existat și există printre ei plăsmuitori, vânduți unor interese, și care își leapădă sutana probității și înțelepciunii; dau întâietate bârfelor fără temei și vorbelor de tot felul. Sau lasă intenționat ca, dintr-un sâmbure de autentic adevăr, să țeasă o legendă de cea mai mare frumusețe. Homeiros (cel orb), dacă a existat în realitate, a fost un aed (un cântăreț ca și mulți alții care mergeau pe la curțile basileilor greci și povesteau în cântec acestora despre isprăvile eroice ale vechilor greci) mai înzestrat decât toți ceilalți cu talent și imaginație bogată. El a putut culege, din înșiruirile nesfârșite de întâmplări ascunse în cântecele aezilor și, punându-le cap la cap, dându-le o înlănțuire logică și o formă literară, a putut crea cele două epopei literare-monument și nemuritoare, *Iliada* și *Odiseea*. Desigur, filonul narațiunii se bazează pe o realitate istorică. În *Iliada* este

vorba despre alungarea primului val de triburi elenice, aheii, de către ultimul val de triburi elenice, dorienii, din Peloponez, unde creaseră civilizația miceniană, în insule și pe coasta Asiei Mici. Și ca o încununare a realității istorice, se înscrie „războiul troian", plasat de unii istorici în intervalul 1300-1200 î.Hr. În *Odiseea* sâmburele de adevăr este întoarcerea grecilor acasă după terminarea războiului troian în frunte cu Odiseus (Ulyse), basileu în Itaca.

Dar câte întâmplări în care faptul autentic este îmbrăcat în veșminte obișnuite, împletite la tot pasul de elemente supranaturale. Ori tocmai împletirea adevărului istoric strict cu legenda închipuită au dat naștere nemuririi celor două epopei, încât ele sunt astăzi izvoare istorice sau literare.

Dacă e vorba de crezare să ne încredem mai mult în istoricii încercați, care nu s-au mulțumit a prelua ceea ce au auzit ad-literam, ci au citit din alte opere ale înaintașilor (pentru că, în ultimă fază, cartea din carte se naște), au gândit și au scos la iveală inadvertențele, au corijat, și-au formulat propria lor opinie în lupta pentru adevărul istoric. Să-l credem pe „părintele istoriei", Herodot, chiar dacă și în opera lui, *Istoriile,* mai prezintă și erori. Sau cum putem să nu-l credem pe Cezar, care în *De bello galico* (Despre războaiele cu galii) în calitate de cuceritor al Galiei își descrie propria faptă. Sau în *De bello civili* (Despre războaiele civile), descrie evenimentele propriei lui trăiri care, precum știm, au condus la asasinarea istoricului și dictatorului Caius Iulius Cezar (44 î.Hr.).

Acum noi știm că geții și dacii erau două denumiri diferite desemnând același popor, pe strămoșii noștri, geto-dacii, care făceau parte din marele neam al tracilor. Dar, potrivit

teritoriului pe care erau așezați, celor de la câmpie li se zicea geți, iar celor din zonele de munte, daci. Iar în documente, istoricii greci îi numesc *geți*, iar cei romani le spun *daci*.

De data aceasta, istoricul roman Suetoniu face o excepție când vorbind despre Coson, îl numește „rege al geților", ceea ce înseamnă că ar vrea să localizeze stăpânirea acestuia la Dunărea de Jos, în câmpia munteană. Aflând acest lucru și pentru a dovedi că acest rege Coson n-a fost numai legendar și că a existat ca personaj în realitatea istorică a timpului său, e necesar să-l încadrăm în condițiile istorice ale acestui timp.

Și care erau aceste condiții? Și care timp? Derulând din nou firul istoriei, ca un fir al Ariadnei, dar nu pentru a ne descurca în „Labirintul veșnic încurcat", ci pentru a ajunge la întâmplările pe care vrem să le povestim, pornim din nou de la asasinarea lui Cezar în Senatul roman (44 î.Hr.), la jurământul triumvirilor Lepidus, Antonius, Octavianus (43 î.Hr.) și încheierea triumviratului.

Mai trece încă un an. Un singur an. Ce s-a întâmplat însă în decursul acestuia? Fapte însemnate, menite să schimbe cursul evenimentelor istorice...

În anul 42 î.Hr., Marcus Iunius Brutus, același ilustru personaj care avusese un rol atât de însemnat în complotul care dusese la asasinarea lui Cezar cu doi ani înainte, nu făcuse un asemenea act de florile conștiinței sale. Și mai ales împotriva părintelui său adoptiv, care era și dictatorul Romei. Miza era mult mai mare decât un simplu act de răzbunare. Brutus era și el, ca și bărbații Triumviratului, ambițios din cale afară, fără măsură și fără pereche. Răspundea și el unei vorbe

rostite de unul din bărbații romani: *„Aut nihil, aut Cezar!"* sau și mai bine *„Aut Cezar, aut nihil!"* Vroia adică să devină dictatorul și stăpânul Romei. Să fie *„primus inter pares"*.

Și acum, după toate strădaniile lui, se trezea la ospățul luptei pentru putere cu trei pretendenți, unul mai puternic decât altul, „gata să sfâșie ca un leu pentru a ajunge zeu!". Lepidus, Antonius, Octavianus, aceste trei figuri pe care le cunoștea, ajunseseră să-i devină coșmaruri în nopțile de nesomn și de veghe atentă. Iar ziua, în plin soare, trezindu-se cu numele lor pe buze, blestemându-i de mama focului și de arderea jocului. „Lepidus, Antonius, Octavianus" o dată, de două ori, de nenumărate ori, mereu. „Iată de ce complotase el împotriva propriului părinte, iată de ce visase, ceasuri de noapte în șir, puterea la Roma!" Uitase ca pe nimic chipul lui Cezar din ceasul năprăzniciei, întunericului și loviturii mișelești dată prima dată de el, campionul urii, comploturilor și ucigașul cu sânge rece al faptei necugetate. Uitase a mai auzi glasul mirat și derutat al celui care îl îndrăgise: „Și tu, fiul meu Brutus?" Uitase când repezise brațul furtunii sale și mâniei și a doua oară până să apuce și ceilalți a se așeza la masa ospățului cu sângele dictatorului Cezar. Uitase chipul lui Cezar, loviturile lui bestiale, glasul părintelui mirat și cel mândru de atunci din ceasul morții sale, ca o altă lovitură de pumnal: „Da, chiar eu, iată a sosit vremea socotelilor!".

„Și pe ce le schimba oare? Pentru coșmarurile de noapte, zi de zi. Pentru cele trei nume care îi făceau zadarnică truda criminală. Trei nume înfipte ca piroanele în mintea lui zădărnicită de planuri îndrăznețe: Lepidus, Antonius, Octavianus..."

Peste putință! Așa ceva nu se putea petrece fără ca el să se ridice, zeu al răzbunării și să devină, după merit, un alt Cezar: *„Aut Cezar, aut nihil..."*

Singura scăpare de coșmaruri era acțiunea. Era lupta. Confruntarea deschisă cu cei trei triumviri care nici nu se gândiseră să-l primească în rândurile lor. Într-atât îl înjosiseră și-l nesocotiseră. Iar el le deschisese, ca un nebun de înlăturat din drumul puterii, calea. Lor, Triumvirilor, coșmarului său de zi și noapte...

„Dar el, Brutus era mai bun decât toți trei la un loc. El trebuia să fie un alt Cezar, mai plin și mai strălucitor. Și nici unul altul. Ca, după ce va străluci îndeajuns pentru a rămâne nemuritor, în trecerea anilor, bărbații politici ce vor urma în luptă pentru putere să-l uite și ei pe Cezar cel de odinioară și să-și amintească de el. Și să năzuiască la cât mai sus spunând de data aceasta: *„Aut Brutus, aut nihil..."*

„Acum știa că, lovindu-l pe Cezar, săvârșise un act zeesc. Însuși Jupiter lovise prin el și lovitura lui de pumnal fusese fulgerul lui Joe.

Și însuși Jupiter hotărâse ca sângele lui Cezar să intre în trupul lui Brutus și să-i dea o putere de zeu. De Joe Olimpianul! Numai el era investit să-și doboare ca pe nimic adversarii și să ajungă după merit pe locul întâi..."

Dar nu, singura scăpare a lui Brutus din ghearele nebuniei erau nu gândurile învălmășite în minte și coșmarurile nemeritate, ci acțiunea sortită biruinței. Lupta, confruntarea deschisă. Câtă vreme lupta cu coșmarurile, purta bătălii cu fantome, chiar dacă purtau chipuri și nume vii: Lepidus, Antonius, Octavianus. Abia când va începe bătălia deschisă, și îi va avea pe cei trei față

în față, Triumvirii vor înceta să mai fie fantome și se vor preschimba în ființe vii și periculoase, poftitori de putere.

Brutus începuse să strângă oști în Macedonia. Se investise el singur ca general. Visa să ajungă însă rege, împărat, dictator, totul. Macedonia devenise provincie romană încă din anul 148 î.Hr. Dar aici se menținea viu spiritul regilor macedoneni, Filip al II-lea, Alexandru Macedon, al urmașilor acestuia, printre care și ambițiosul rege Lisimach. Tocmai aici vroia Brutus să reaprindă în sufletul acestora și în neamurile trace, care căzuseră pradă poftei armiilor Romei, spiritul de libertate și ura față de Triumviri. El nega că vine în numele Romei, ci în numele său, răzbunătorul despoților însetați de avere și eliberatorul neamurilor.

Însă Brutus nu era prost, ci o inteligență vie, un comandant militar capabil și înzestrat, avea o nebunie lucidă și ochii îi străluceau diferit după bunul lui plac de actor ce jucase și ca protagonist în piesa trăită de el pe scena Senatului și intitulată, am putea spune: *Și tu, fiul meu Brutus?*

Nu se mulțumi cu reînvierea spiritului macedonean și trac. Dădu sfoară în țară sau mai bine zis „dădu sfori în țări", la vecini: că cine îi va veni în ajutor cu oști, îl va răsplăti după rang și merit atunci când el se va încorona ca Cezar la Roma. Va surpa regi printre dușmani și va crea regi dintre prieteni. Dacă el va ajunge zeu, cei înălțați de puterea sa vor purta hlamidă de împărați.

Și obținu destule forțe cu care să-și înfrângă și să învingă adversarii. Unul din cei care au răspuns la chemarea lui Brutus a fost vecinul său de peste Dunăre, din câmpia munteană, regele get Coson.

Este interesant de știut cam ce planuri nutrea Coson în momentul în care se hotărâse să sară în ajutorul vecinului său aflat în Macedonia. Ca rege și Coson era mândru și cu ambiții. Dar câtă deosebire față de Brutus. El fusese una dintre căpeteniile care se uniseră de bună voie sub stindardul lui Burebista. Îl iubise, îl respectase pe marele său rege și vărsase lacrimi multe în adâncul său sufletesc la pierderea acestuia.

Acum ce spera de la Brutus: mărire și putere? Nicidecum! Mai degrabă se gândea că și Burebista fusese în fața expansiunii romane ce nu se mai sfârșea. Și a mâniei lui Cezar. Și că gândise și pusese la cale, prin intermediul lui Acornion cel înțelept, alianța cu Pompei. Era de fapt un crâmpei sau o idee din politica Romei: *„Divide et impera"*. Cu alte cuvinte, când izbucnește lupta pentru putere la Roma, ajută pe unul împotriva altuia. Putea Coson singur să-i înfrunte pe Triumviri? Sau măcar pe unul dintre ei?

Spera ca Brutus să izbutească. Dacă nu să-i învingă, măcar să întârzie furtuna Romei de la frontierele Dachiei. Vom mai avea de povestit despre regii daci. Dar fiecare dintre ei a păstrat în minte ceva din măreția și gestul lui Burebista. Și a nădăjduit ca, într-o bună zi, el, sau altul mai vrednic decât el, va izbuti să refacă marele stat dac...

Coson a pregătit oștile sale, pe care le-a condus la adunarea hotărâtă a tuturor forțelor din Macedonia și care urma să fie așezate sub conducerea supremă a lui Brutus. Ce impresionantă trebuie să fi fost întâlnirea dintre Brutus și Coson!... Dar a și fost impresionantă. Pentru că Brutus nu era

un om mediocru, ci o personalitate proeminentă, care nu-și hrănea ambițiile din nerozii. Era o minte inteligentă și rafinată, un spirit activ și, pe deasupra, un diplomat iscusit. El știa că biruința depindea de forțele pe care le avea la îndemână și că fiecare oaste prindea bine la ceasul confruntării cu Triumvirii. Avea în egală măsură sentimentul biruinței ca și al înfrângerii. Pentru a putea deveni într-adevăr Cezar.

Știa însă, că pentru a-și atrage aliații, trebuia să-i convingă de cauza lui, să-i intereseze într-un fel sau altul în luptă și mai ales să le vorbească deslușit căpeteniilor de armate ce i se alăturau cu privire la scopul lui și interesele lor, și mai cu seamă să-i trateze ca de la egal la egal. Pentru că armatele și neamurile venite la acel ceas sub scutul lui erau diferite: romani, macedoneni, greci, illiri, traci...

Nu putea pune mare preț pe acele căpetenii care soseau. Auzise și de Coson, regele dac. Și nici pe el n-ar fi dat un ban, dacă nu-i amintea că acesta este unul din urmașii marelui Burebista de care se temuse și marele Cezar. Nici unuia nu trebuia să-i arate dispreț și nici chiar indiferență. Dar cu regele Coson trebuia să se poarte într-adevăr în chip deosebit. Așa încât, cu regele Coson, generalul Brutus a stat mai mult și mai atent de vorbă. A încercat, pe lângă cumpărarea luptătorilor și a armelor cu care veneau aceștia în luptă, să-i cumpere lui Coson pe cât cu putință și sufletul.

Dar sufletul lui Coson nu era de vânzare. Suflet de dac, greu de cumpărat. El îi fusese dat odinioară lui Burebista...

Într-una din întâlnirile lor, după ce pregătise, de câteva ori, prin vorbe lipsite de interes ceea ce-l interesa pe el, Brutus intră în subiect. Vorbea tacticos și totuși hotărât, în

limba greacă, pe care o cunoștea tot atât de bine ca și Coson, ca unul ce întreținea strânse legături cu cetățile grecești din Dobrogea și de la țărmul Mării Negre. A ajuns, după nu mai știu câte vorbe meșteșugite, la cea mai interesantă dintre ele:

— Măreț rege și cinstite prieten Coson, ajutorul tău este neprețuit pentru noi, romanii. Dar aș vrea să știu și eu, care este cauza care te mână la acest ceas alături de noi și de armiile noastre?

Îl pusese pe Coson într-o mare încurcătură. Pentru că, mai întâi, prin expresia „cinstite prieten" dovedea că are încredere în acesta și, în al doilea rând, îl luase prin surprindere. Dar Coson se dovedi și el însuși un mare diplomat și se ridică la înălțimea nu a lui Brutus, ceea ce nici nu și-ar fi dorit-o, ci a unui rege dac:

— Vestite general Brutus, numindu-mă „cinstitul vostru prieten" v-ați și răspuns la propria întrebare. Pentru că un prieten are datoria să-și ajute prietenul, mai ales când acesta are trebuință de el. Cât mă privește, eu răspund prin aceasta îndemnului inimii mele!

Era un răspuns de măreție și frumusețe omenească. Mai ales că, în miezul lui, stătea cuvântul „prietenie". Chiar Brutus trebuia să recunoască, în tainițele lui, că răspunsul se arăta, dacă nu prea îndelung gândit, prea bine ticluit. Așa încât se grăbi să-i răspundă:

— Așa este, ai dreptate, prietene! Și cu ce preț îmi oferi acest ajutor?

Din nou era o întrebare grea. Dar Coson îl cunoștea de acum pe Brutus, și răspunse fără nici o ezitare:

— Am mai spus-o, generale Brutus, cu prețul prieteniei!

Lui Brutus nu-i venea să creadă cât de iscusit era sau putea să fie regele dac. Zise fără să clipească:

— Firește, de data aceasta ai dreptate. Dar orice faptă trebuie să-și găsească și răsplată!

Din nou a fost rândul regelui Coson să-i dea gândul peste cap generalului Brutus:

— Nu, generale, prietenia nu se cumpără și nici nu se vinde. Răsplata mea și bucuria, în același timp, va fi biruința noastră în luptă. Împotriva vrăjmașilor noștri!

Răspunsul era magistral. Coson introdusese aici și ceva de mare preț pentru sufletul lui de dac: că în virtutea prieteniei lor, dușmanii comuni lui cât și lui Brutus erau romanii.

Și Brutus înghiți acest răspuns fără a riposta și trecu de grabă peste el:

— Bine, e drept. Dar m-am gândit nu la o răsplată sufletească, ci la una lumească. Vreau să te răsplătesc pentru gândurile tale bune în monede de aur!

Coson rămase la fel de liniștit:

— Și la ce ar folosi, generale?

Atunci generalul găsi un răspuns onorabil:

— La ce? Gândește-te, rege! Este în folosul neamului tău dac. Eu nu te cumpăr prin monede. Cu ele vei putea să faci, în cuprinsul împărăției tale, multe pentru înflorirea ei. Și apoi este un semn că neamul tău este un neam de oameni liberi!

La auzul acestui cuvânt, Coson tresări. Brutus atinsese una din coardele sensibile, poate chiar cea mai sensibilă a sufletului său: mărirea, înflorirea neamului dac. Întrebă însă, pentru a se lămuri:

— Cum așa, generale, ce vrei să spui?

Brutus era gata cu răspunsul:

— Da, rege Coson, monedele pe care ți le voi dărui vor purta numele tău, scris în grecește pe avers, numele unui rege dac. Moneda aceasta se va numi chiar „Coson".

Coson prinse să surâdă. Înțelesese că un asemenea dar făcea cinste neamului său arătându-i astfel existența în fața altor neamuri. Zise plin de bucurie fără seamăn:

— Primesc cu bucurie răsplata ce mi-o dai, generale Brutus! Și eu, ca și dacii pe care-i conduc, vom lupta cu multă bărbăție pentru a merita o asemenea răsplată!

În anul 42 î.Hr. s-a desfășurat bătălia de la Philippi. Brutus și aliații săi au avut prilejul să se afle față în față cu armatele romane ale Triumvirilor și să cunoască îndeosebi tăria celui care se profila ca un uriaș spre cârmuirea Romei, Octavianus. A avut prilejul, dar nu și posibilitatea de a respira pe câmpul de luptă și de a se juca puțin de-a tăria războiului.

Octavianus nu i-a dat nici o șansă lui Brutus. Nici cât o umbră. L-a lovit necruțător, pe el și pe aliați. Cât privește pe Coson, ce putea face el și cu oamenii lui, puțini la număr, când oștile de bază ale lui Brutus au fost încercuite și înfrânte? Și când Octavianus a obținut o mare biruință asupra rivalului său, scoțându-l cu totul din luptă.

Atunci Brutus, în clipele în care oștile sale fugeau care încotro risipite și când fiecare căuta să-și salveze viața ce-i mai rămăsese, a cuprins cu ochii mai întâi și apoi, cu mintea lui, înfrângerea. Mai bine zis rușinea înfrângerii. „Ce mai puteau face? Celor căzuți nu le mai putea porunci să se ridice

din moarte la luptă. Nici măcar celor răniți. Destul, pleavă și vâltoare. Singur, cu pieptul lui, în zadar..."

Își aminti acum, în clipele acestea de cumplită groază de Cezar, de cuceritorul Galiei. Ca prin minune își aducea aminte. Și de prima lovitură asupra dictatorului, pe care el, înfrântul de astăzi, o văzuse ca triumfător asupra celui înfrânt ieri. Și de chipul în agonie al lui Cezar. Și de glasul ce suna a searbădă speranță: „Și tu, fiul meu Brutus?"

Toate acestea acum și le amintea și le vedea limpede plimbându-i-se prin față. Ca și cum le retrăia acum și nu în trecut. Numai cugetul îi era întunecat și hulpav, ca după o boală grea. Se gândise la un destin luminos. Dar nu știa că el, ca și Triumvirii, se aflaseră într-o competiție dintre cele mai strânse: Brutus, Lepidus, Antonius, Octavianus. Cei patru bărbați politici erau plini de ambiții, visuri și deșertăciuni. Dar numai pe fruntea unuia dintre ei scria biruință deplină. Și acesta a fost Octavianus. Acum și în trecut, în trecut și în viitor...

Și iar începeau coșmarele nopților și zilelor fără sfârșit. Dar acum îi rămăseseră clipe. Timp în care să mai poată să spună: „Lepidus, Antonius, Octavianus. Timpul nu așteaptă!" Dar el lucrează întotdeauna pentru învingători. Iar învinșilor le întoarce spatele, îi scoate din scenă ca un suprem „rămas bun!" sau „rămas rău!". Era tot una și nu mai avea însemnătate...

Acum Triumvirii învinseseră pentru că erau uniți. Prin minte îi treceau însă alte planuri nebunești ca tot atâtea coșmaruri: „Să-i provoace pe Triumviri la luptă dreaptă cu sabia în mână și să-i înfrângă pe rând. Să-i ucidă. Să-i scoată astfel din scena istoriei... Să răzbune moartea lui Cezar..."

Se îngrozea însă de acest gând vinovat: „De cine să răzbune moartea părintelui său, când el îi dăduse prima lovitură?“ Mai apoi gândea cu cugetul: un cuget înfrânt, obosit și sfârșit. Cât acesta parcă îi mai dăduse o licărire de speranță: „S-ar mai fi învoit oare la luptă cu el vreunul din Triumviri, când el nu mai reprezenta nimic? Poate înainte de luptă, da. Poate ar fi făcut-o... Și Lepidus și Antonius și Octavianus. Dar așa...?!?“

Reîncepeau coșmarele și el prindea a râde de ele, ca un om care-și pierduse mințile. Dar nu le pierduse poate decât pe jumătate. Pentru că cealaltă jumătate, cea sănătoasă, își amintea prea bine de lozinca de luptă. Sau mai bine zis de gândul întreg al dorințelor și ambițiilor sale acum năruite: *„Aut nihil, aut Cezar!“*. Sau încă îi mai juca în minte fâlfâirea aceea de speranță: *„Aut Cezar, aut ...“*

Dar Cezar căzuse atunci. Acum cădea și el, Brutus. Dar nu oricum trebuia să cadă. Dacă lupta îl cruțase și nu-i dădea cel puțin șansa de a cădea în toiul ei, cu mâna pe spadă ca un temerar, să nu cadă de viu în mâinile dușmane.

Atunci retrăi dintr-o dată, într-o clipă unică, viața lui care îi apăru luminoasă la capitolul temeritate și întunecată la cel pe care scria „trădare“. Îl trădase pe Cezar. El îi dăduse prima lovitură. Acum se chinuia în delirul a trei nume, pe care le vedea învingătoare, tronând învingători pe cai, stăpâni parcă pe univers: Lepidus, Antonius, Octavianus.

Îl cuprinse o mânie de nedescris și scoase un strigăt înfiorător. Poate un strigăt de luptă, cules din inimă tocmai înspre sfârșit. Dar nu rosti decât un singur cuvânt „Cezar!“

După care își împlântă nu sabia, bună în lupta cu

dușmanul, ci un pumnal mărunt, dar ascuțit, drept în inimă. Încât nimeni din cei care văzuseră scena și auziseră numele lui Cezar, ultimul nume rostit de Brutus, nu putea ști și înțelege ce ascundea el: remușcare? răzbunare?... Voia să spună că a murit ca un Cezar sau nu apucase să mai rostească cuvântul „nihil". Adică a murit ca un nimic sau ca un nimeni. Și mai dureros, ca acel „nimeni" care ar fi putut, sub o zodie a norocului, să devină Cezarul Romei!

Cât despre regele Coson, văzuse și el scena sfârșitului lui Brutus. Nu o socotea nici rușinoasă, dar nici eroică. În acele clipe gândea că se încrezuse prea mult în forța acestui general roman și că făptuise o greșeală strategică de neiertat alăturându-se celui mai slab împotriva celui mai tare.

Nici nu-l judeca pe Brutus. Dar nici pe el nu se judeca. Gândise bine actul alianței cu Brutus, dar nu a fost să fie victoria de partea lor! Cât îl privește, Coson lăsa puțini oameni semănați pe câmpul de luptă și amestecați printre atâtea stârvuri câte zăceau pretutindeni ca după un măcel ce fusese... greu de ales și de cules. De acești câțiva daci îl durea că trebuie să-i lase poftei nesățioase și corbilor, în loc să-i ducă acasă și să le ardă trupul pentru purificare; iar cenușa să o aștearnă în patul pământului dac, în urne care să poarte spre cinstire însemnul numelui fiecăruia...

Dar nu mai era timp nici să-i aleagă, nici să-i culeagă din tot atâta noian. Și nici chiar de părere de rău sau de lacrimi nu mai era timp. De vreme ce dacii căzuți se dăruiseră cu bucurie luptei, pentru că așa cum le spusese regele lor

Coson, de mureau, o făceau întru numele lui Zamolxis – Gebeleizis și spre slava și trăirea în veci a pământului dac. Dar nu mai era timp. Timpul lucrează doar pentru învingători și deloc pentru cei învinși.

De-ar mai fi zăbovit, regele însuși s-ar fi trezit luat în captivitate împreună cu luptătorii săi. Doar și dacii făceau parte din tabăra celor învinși. „Un rege dac prizonier – gândea Coson - el, urmașul lui Burebista?"

Făcu doar un semn luptătorilor daci și se înălțară în șei. Apoi porniră la început încet să nu se pară a fi în fugă și teamă. Se strecurară printre cadavrele celor căzuți ferindu-se a-i călca în copitele cailor, pentru a nu le profana trupurile înghețate. Așa le poruncise regele lor Coson. Erau doar și ei oameni, fie din tabăra învinșilor, alții din a învingătorilor. Mulți dintre ei se dovediseră viteji fără seamăn, eroi adevărați. Moartea nu le însemnase pe față nici numele și nici neamul. Doar le însorise pe față, într-un joc de lumini, flori sângerii ca într-o patimă a sfârșitului.

Curând scăpară și de privirile puținilor pândari romani și ieșiră la drum. De aici calea largă până-n geana zorilor și de acolo mai departe, spre altă zare pe drumul întoarcerii către casă.

Trecură apoi haotic zece ani de la acea bătălie care pusese capăt visurilor „generalului" Brutus. Timp îndeajuns pentru ca romanii să fi uitat de regele Coson. Și nu de orice roman îi păsa regelui. Ci de doi dintre ei. Pentru că, între timp, triumviratul prinsese să se destrame prin dispariția lui Lepidus. Iar Antonius și Octavianus se aflau față în față ca

rivali. Și se apropia confruntarea dintre cei doi mari bărbați politici, cu pașii cei mai repezi...

Iată că și noi evenimente porniră să-și arate cursul. Și o dată cu ele începură să se țească zvonurile. Și ce credeți? Se vorbea despre o încuscrire proiectată a prinde viață între regele dac Coson și, cine credeți, marele bărbat politic, Octavianus.

Dar cum ar fi putut să se petreacă o asemenea încuscrire între regele dac, ce fusese de partea generalului Brutus, și Octavianus, care îl învinsese pe acesta. Dacă vorbele aveau temei, înseamnă că între timp se petrecuse o minune. Mai sigur ne putem gândi însă la un lucru limpede. Că zece ani de zile nu fuseseră de ajuns ca Octavianus să-l poată uita pe regele Coson și ierta de reaua credință alături de Brutus...

Cum s-au întâmplat însă toate acestea? Firește că nu Octavianus a pornit de unul singur pe cal până în ținutul stăpânit de Coson, străbătând întinderi și distanțe, luptându-se cu grozăviile dezlănțuite ale naturii sau cu colbul drumurilor, stând zile și chiar nopți întregi pe cal ca, ajungând în sfârșit, să-i spună regelui Coson:

„Hai, rege, să ne-ncuscrim,
Pe vrăjmaș să îl sfârșim,
Și după o luptă cruntă
Să jucăm puțin la nuntă!"

Ar fi fost curată minune: să vină muntele la Mahomed! Să-și iasă din coastele stâncilor lui doar pentru a merge să-l întrebe pe Profet de sănătate.

Desigur că Octavian l-a chemat, în anul 32 î. Hr., la el pe regele dac. Sau poate l-a invitat, că de poruncit n-avea cum să-i poruncească. Mai există și o altă posibilitate. Știindu-se cu musca pe căciulă sau cu sabia lui Damocles asupra capului său, ca unul ce fusese în tabăra lui Brutus, și vrând să șteargă amintirea unui asemenea fapt, regele Coson să se fi dus el singur, din a sa voie, nepoftit și nechemat, pe nepusă masă la Octavianus.

Locul unde s-a desfășurat întâlnirea nu-l putem ști. În orice caz nu la Roma. În vremea aceea, Octavianus era pretutindeni prin ținuturile unde își avea armate și adepți credincioși. Și firește unde nu se aflau forțele lui Antonius.

Oricum, Coson a fost condus de solii romani înspre tabăra lui Octavianus și a luat cu el și câțiva daci de încredere, dintre cei mai buni luptători ai săi.

„Dacă-i nuntă, nuntă să fie!" – gândise regele dac. Vrând să înțeleagă prin aceasta că, dacă-i luptă sau vreo pârdalnică de cursă, să aibă alături la ceas de primejdie și brațe credincioase ale fraților săi daci.

La nimic altceva nu se gândea. Dar să vedeți ce a ieșit până la urmă. Că atât de mare și întinsă faimă avusese regele Burebista, încât Octavianus, dacă putuse să uite ușor că regele Coson îi întinsese o mână de ajutor lui Brutus, nu putea uita că Cezar însuși îl privise ca pe un mare și primejdios rival pe regele dac.

Știa că regele Coson este unul din urmașii lui Burebista, e drept, doar pe o parte a fostei împărății. „Dar, gândea Octavianus, dacă acest Coson este doar pe jumătate viteaz și înțelept ca și Burebista, iar dacii tot pe atât de viteji

în luptă, nu este bun de dușman, ci de prieten...“ Cât despre Coson, urmărea vechea judecată: „Folosește lupta și cearta dintre romani pentru liniștea dacă“. Sau cum s-ar mai fi putut tălmăci gândul său: „Când doi lupi se luptă, e bine pentru miel“.

Când regele Coson ajunse în tabăra romană, Octavianus ieși din cort și își primi oaspetele cu surâsul pe buze. Octavianus era măreț la înfățișare, dar nici Coson nu rămânea mai prejos. Cei doi bărbați își împreunară spadele în semn de salut, frăție și prietenie. Octavianus smead, Coson bărbos afară din cale. Straiele și ele diferite. Fiecare purtând veșminte după tradiția neamului său.

După care Coson intră în cortul lui Octavianus, cel mai impunător din cuprinsul taberei. Desigur, la război ca la război, iar în cort ca în cort și nu ca la palat.

Dar nu de asemenea mărturii aveau nevoie cei doi bărbați politici. Ci la acel ceas de încercări, de discuții, jurăminte și legăminte. Sau chiar de făgăduințe.

Coson îl privea pe Octavian. Era cam de seama lui. Și dacă la vârstă se asemănau, nu părea nici pe planul rangului ca fiindu-i superior. Dar păstra o notă de politețe și-l lăsă pe Octavianus să vorbească primul. Și Octavianus nu se lăsă la rândul lui rugat:

— Rege Coson, fii binevenit în tabăra de luptă a lui Octavianus! Și îți urez să fii binevenit, pentru că te socot prieten și nu dușman.

Vorbise în grecește. Limbă pe care o cunoștea și știa că

îi este cunoscută și regelui Coson. Nu mică i-a fost mirarea când l-a auzit pe regele Coson răspunzându-i pe latinește.

— Mărite Octavianus, poți fi sigur că îți sunt prieten. De-aș fi fost dușman, nu veneam însoțit de un scurt alai până la tine, ci în fruntea unei oștiri viteze și netemătoare, cu sabia gata de luptă!

Răspunsul lui Coson era lămuritor pentru Octavianus și în măsură să sublinieze caracterul nobil al acestuia. În clipa aceea, parcă în fața lui Octavianus se găsea regele Burebista, de care auzise lucruri bune și demne. Îi răspunse păstrând totuși un aer de adversitate, deși Coson îi vorbise pe limba lui:

— Și totuși, rege Coson, îmi amintesc că nu cu prea mulți ani înainte, te-ai aflat în tabăra dușmanului meu, generalul Brutus!

Coson surâse: „Așadar – gândi el – Octavianus nu uitase sau nu putuse uita în decursul anilor că el, într-un fel deschis, se aflase în tabăra dușmanilor lui..." Zise însă liniștit și senin:

— Însă eu nu-mi amintesc, mărițe Octavianus, să mă fi chemat vreodată până astăzi în ajutor. Pentru că, fii sigur, aș fi venit. Dar cel care a făcut-o a fost învinsul Brutus!

Octavianus era de acum pe deplin încredințat că are în fața lui un vrednic urmaș al lui Burebista. Părăsi orice urmă de adversitate și de agresivitate și păstră un ton familiar, prietenesc:

— Este cu totul adevărat ceea ce spui, rege Coson. Nu te-am chemat atunci, dar acum te-am chemat. Eu vreau să știu dacă ai venit ca prieten, cum o spui, vei păstra până la capăt legământul prieteniei și nu mă vei trăda... Vei fi alături de mine împotriva lui Antonius?

Regele Coson îl măsurase și el pe Octavianus. Zise plin de cumpătare:

— Nu poate fi vorba de trădare, cinstite Octavianus! Nu suntem de același neam ca să vorbim de trădare. Dar alianța pe care mi-o propui, o voi respecta întocmai. E jurământul unui rege dac!

Octavianus nu mai zise nimic. Argumentul adus de regele dac era mai presus de orice îndoială. Simți că îl prețuiește pe acest rege și că-i poate dărui toată încrederea sa. După un timp de gândire însă, îl întrebă pe regele dac:

— Cam pe câți luptători daci m-aș putea bizui, rege Coson, în lupta cu Antonius?

Coson nu se grăbi cu răspunsul. Dar Octavianus știa de acum că atunci când regele dac spune o vorbă, vorbă rămâne. Îl auzi însă răspunzându-i:

— Vreo 500 de luptători, în frunte cu regele lor Coson, îți vor fi alături în lupta împotriva rivalului tău. Puțini, dar aprigi în luptă!

Octavianus surâse. Era un număr mulțumitor. El avea oști câtă frunză. Nu-i stătea calul său în drum de oștile lui Coson. Dar era mai bine să-l aibă aliat decât dușman pe regele dac.

— Prea bine, rege Coson! E un adevărat dar pe care mi-l faci! Și îți mulțumesc la rându-mi voind a-ți întoarce și eu darul!

Coson nu se aștepta la răsplată din partea lui Octavianus. Știa el că adevărata răsplată era liniștea regatului său dinspre partea Romei. Dar tot timpul cât vorbise cu Octavianus, Coson observase la gâtul acestuia, legat cu un

lanț de aur, un medalion în care se oglindea chipul de o rară frumusețe al unei fete. Fără să vrea, inima i-a fost săgetată de ceea ce vedea:

— Cine este, mărite Octavianus, această frumusețe zugrăvită în medalionul ce-l porți la gât?

Octavianus nu păru uimit de întrebare:

— Cine să fie decât fiica mea Iulia, care poartă numele bunicului ei! A zugrăvit-o un artist de pe malurile Tibrului, tot privind-o și fiindu-i drag de ea!

— Numele bunicului? Dar cine a fost bunicul ei?

— Cine altul decât Caius Iulius Caesar!

Coson tresări:

— Așadar, Caius Iulius Caesar...

Nu spuse prea mult, dar Octavianus îl simțise:

— Îți place fiica mea, rege Coson?

— Ca nimeni alta, mărite Octavianus!

— Atunci iată răsplata mea, pentru ajutorul pe care mi-l dai. Îți voi da pe fiica mea Iulia, să-ți fie soție bună și credincioasă!

Lui Coson nu-i venea să creadă:

— Chiar așa, Octavianus?

— Chiar așa, Coson! Înțelegi că darul acesta este din inimă. Cum din inimă eu îmi iubesc fiica!

— Înțeleg, spuse Coson, pentru că și eu am o fiică la fel de frumoasă precum Iulia!

— La fel de frumoasă?

— Da, fetele noastre dace au o frumusețe anume. Păstrează mireasma și chipul florilor și plaiurilor noastre încântătoare...

Lui Octavianus îi plăcea felul în care vorbea Coson. Până acum tot stătuse prin războaie și campanii militare. Nu avusese timp să se așeze și el la vatra lui, să-și dureze o căsnicie și să-și găsească o liniște și o iubire. Femeile romane i se păreau reci și severe. Ar fi vrut o femeie mai altfel. Mai bună, mai fierbinte, ca un copil pe care trebuie să-l dezmierzi și să-l aperi în viață de orice necaz. Chipul unei astfel de iubiri răsărea din vorbele lui Coson și se potrivea de minune cu inima și voințele sale. Păstră totuși o rezervă.

— Cine știe rege, Coson? Poate îmi vei da și tu mie de soție pe fiica ta, pe care nu știu cum o cheamă!

— Ea se numește Zulnia, Octavianus!

— Zulnia? Frumos nume. Ne putem încuscri și putem deveni astfel aliați întru totul în lupta împotriva dușmanilor... Mi-ai da-o de soție, rege?

— Ți-aș da-o, fără șovăire!

Și în clipa aceea închipuirea lui Octavianus o luă razna și văzu cu ochii minții viitorul lui ca fiind strălucit: spulberând ca pe nimic armatele lui Antonius, devenind împăratul Romei, încuscrindu-se cu regele Coson, căruia parcă îi și dăduse de soție pe Iulia, iar el primind, într-o caleașcă de aur, pe soția lui, pe prea frumoasa Zulnia, o fată dacă, drept împărătească a Romei...

Nu se prea înflăcăra însă Octavianus mereu. Pentru că nu-i plăcea a fi mereu visător, ci mai mult cu mâna pe sabie. Dar acum se auzi pe el cum spunea cu un glas plin de vis și iubire:

— Și ce dar de nuntă îmi faci, rege Coson?

La care era rândul lui Coson să-l coboare pe Octavianus din înalt pe pământ:

— Păi nu ți-am spus, Octavianus, vreo 500 de luptători, în frunte cu regele Coson, îți vor fi alături în lupta împotriva lui Antonius. Puțini, dar aprigi în luptă!

Povestea nu merge mai departe. Pentru că nimeni nu știe bine ce s-a mai întâmplat. Au fost sau n-au fost acele nunți plănuite? De-au fost, de ce nu s-a auzit și nu s-a scris nimic despre ele. Iar de n-au fost, geaba trudă de a le mai inventa acum. La sute de ani de la moartea personajelor.

Ceea ce știm cu siguranță este că, în anul 31 î. Hr., Octavianus își înfrânge rivalul în bătălia de la Actium și devine stăpânul Romei, așa cum s-a petrecut aievea o parte a visului său cel mai înalt. Cum își va fi încheiat însă domnia regele Coson nu mai știm. De bună seamă însă că sfârșitul îi fusese luminos ca și viața pe care o dusese în fruntea dacilor săi!

DICOMES, FĂRZIUL FRATE AL LUI BUREBISTA

Pline de măreție și demnitate sunt luptele pe care regele Dicomes le-a purtat împotriva expansiunii romane, tot mai puternică după anul 43 î.Hr., când își face tot mai mult simțită prezența în istorie Octavianus.

Cine era însă regele Dicomes? El făcea parte dintre rudele cele mai apropiate ale lui Burebista și unii îl socoteau chiar fratele marelui rege. Dacă este așa, fiind mult mai tânăr, înseamnă că el își petrecuse tăcut copilăria în umbra fratelui său mai mare, care i-a ținut loc și de părinte. Un frate târziu născut, sau poate târziu aflându-se despre el că este fratele regelui.

Sau poate că făcea parte din cei mai apropiați prieteni ai regelui pe care Burebista îi socotea ca și frații săi. Din același sânge și aceeași tulpină a marelui arbore traco-geto-dac...

Oricum, îl întâlnim stăpânind un regat în estul Daciei. Și având același scop: al organizării luptei împotriva expansiunii romane. Și de ce nu și același ideal: al refacerii statului dac în măreția pe care i-o dăduse regele Burebista.

Ori refacerea statului dac însemna truda de o viață închinată unei lupte înverșunate cu căpeteniile dace de pretutindeni. Dar mai ales ea trecea mai întâi printr-o biruință hotărâtoare asupra lui Octavianus, care nu era oricine. Ci, cel care se profila tot mai mult la orizontul puterii Romei. Un colos greu de ajuns și mai greu de învins.

Și atunci ce era de făcut? Sau, mai bine, ce a făcut regele Dicomes? A privit întâi în el, în cugetul său de rege dac și s-a întrebat: „Am eu măcar o frântură din curajul și puterea lui Burebista? Nu-mi va tremura inima și nu-mi va slăbi brațul atunci când va trebui să lovească? Și voi putea eu să strâng în jurul meu atâtea armii cât să învingă pe cele ale lui Octavianus?"

Nu se întrebase decât atât. Uitase să se întrebe oare și dacă are dreptul s-o facă? Desigur, nu uitase. Dar nu se întrebase, pentru că era încredințat că și el, ca orice rege dac urmaș al lui Burebista, făcând parte din neamul dac, avea nu numai dreptul, dar și datoria sacră de a opri, prin puterea sa, amenințătoarea expansiune romană.

Dar iată ce mai gândea Dicomes când se întreba dacă poate să stea în fața armatelor lui Octavianus. Știa că Triumviratul se destrămase și că acum, înainte ca Octavianus să-și pregătească armatele pentru el, le pregătea pentru rivalul său Antonius.

Deci ce putea el face? Mult, în momentele acelea de cumpănă pentru cei doi bărbați politici. Așa cum Burebista îl socotise dușman pe Cezar, Dicomes vede în Octavianus pe noul Cezar, iar în Antonius pe noul Pompei. Nu mai era timp de gândire. Numai era nici celebrul Acornion. Dar mai erau

și alți bărbați politici care să meargă la Antonius în vederea unei alianțe. Pentru că Antonius era în măsură a se înfrunta cu Octavianus. Ajutat și de el și de alți aliați, ar fi putut birui. Biruitor, nu și-ar fi uitat aliatul. Și ar fi lăsat în tihnă străbunul meleag pontic și neamul lui Dicomes.

Așa gândea Dicomes și gândea bine. Poate chiar el a mers la Antonius. Cert este că, Dicomes, în ajunul bătăliei de la Actium, nu numai că se gândise, dar și realizase un fapt pe linia idealului de refacere a statului dac. Fiind regele geților dintre Carpați și Nistru, el redobândește curând suveranitatea pe care o deținuse Burebista asupra litoralului pontic; și care îl supărase atât pe bătrânul Cezar. Acum tânărul Octavianus își vede o parte din planuri spulberate. Și de aceea, conflictul cu regele get se și declanșează.

Este momentul când Dicomes intră în legătură cu Antonius. Fie prin soli, dar mai sigur prin persoana sa, regele Dicomes se întâlnește cu Antonius. Ceea ce au discutat cei doi conducători, Dicomes și Antonius, nu poate fi decât închipuire. Și un conducător atent la evenimentele istorice certe care au premers întâlnirii, cât și cele care au urmat ei, poate reconstitui o astfel de întâlnire.

Chiar povestitorul rândurilor de față încearcă să stabilească dinainte câteva concluzii: că toți conducătorii Romei, pe care i-am întâlnit până acum, aveau ca trăsătură de caracter mândria și ambițiile nemăsurate. Nici Antonius nu făcea excepție, dar era mai ponderat și mai temperat decât Octavianus și mai cu seamă decât fusese Cezar. În schimb, în ființa regilor daci, era născut spiritul de modestie și o anumită măsură a lucrurilor. Desigur că nu la toți regii daci în aceeași

măsură. Nu se aseamănă om cu om. Dar conducător cu conducător.

Unul fusese Dromihete. O culme a spiritului de raţiune, de pace şi bună înţelegere cu vecinii. Urmaşii săi nu-l mai putuseră ajunge, deşi îi urmaseră pe cât cu putinţă politica şi ţelurile. Unul fusese Burebista. Dar urmaşii săi, risipiţi în toate părţile fostului stat, n-au mai putut să-l ajungă pe acesta. Însă fiecare, într-o măsură mai mare sau mai mică, i-au urmat politica şi idealurile. Pentru că toţi aveau sădiţi în ei spiritul iubirii de neam şi ţară, idealul refacerii statului dac. Chiar atunci când s-au aflat în tabere opuse, ei urmau fiecare, chiar şi în rivalitate, un bine al Daciei, în chip deplin, neatârnarea ei. Burebista le lăsase, drept moştenire, acea orientare antiromană şi chiar aliaţele încheiate cu Roma erau pornite din dorinţa nu a măririi Romei, ci a aşezării siguranţei asupra teritoriului dac.

Toţi au asigurat continuitatea dacă, până când unul din ei ar fi izbutit să refacă statul dac burebistan. Într-un asemenea cadru s-ar fi putut desfăşura întâlnirea ca şi discuţia dintre Dicomes şi Antonius.

Antonius nu putea aştepta de la Dicomes decât un ajutor măsurat şi oricum ca forţă de luptă destul de mărunt. Dar era binevenit şi acela la ceas de cumpănă.

Ca un conducător de oaste, strateg militar, Antonius ştia că, într-o mare confruntare, o forţă mică ce intervine la timp, poate schimba soarta unei bătălii. De aceea, întrebarea lui de început a putut fi aceeaşi ca cea dintre Coson şi Octavianus:

— Cu câţi oameni vei veni în luptă în ajutorul meu, rege Dicomes?

Iar Dicomes i-ar fi putut răspunde:

— Cu vreo patru sau cinci sute de luptători, mărite Antonius. Sunt puțini, dar strașnici ca luptători...

Și așa mai departe. Dar din punct de vedere istoric nu mai presupunem care a fost convorbirea și vorbele purtate de la unul la altul. Ci afirmăm așa cum o spune documentul. Și anume că între Dicomes și Antonius s-a încheiat o înțelegere, numită în limbaj diplomatic latin de epocă *„foedus"*, prin care Antonius îi recunoaște lui Dicomes stăpânirea asupra orașelor grecești pontodanubiene, în schimbul unui ajutor militar împotriva lui Octavianus.

Stând și gândind și doar tălmăcind fără năstimire asupra acestui *„foedus"*, ne putem da seama că puterea statului dac condus de Dicomes era mare și statul devenea o poartă sigură închisă oștilor lui Octavianus. Ea mai însemna și un act de curaj din partea lui Dicomes. Pentru că, în cazul biruinței lui Octavianus în luptă, ar fi urmat inevitabila acțiune de răzbunare a învingătorului pe toți cei care făcuseră parte din partida adversă.

Și așa, de fapt, s-a întâmplat. În marea bătălie de la Actium, Octavianus triumfă. Antonius, înfrânt, se retrage în Egipt la regina Cleopatra, unde își găsește sfârșitul. Octavianus, luând puterea la Roma, continuă acțiunea de pedepsire a foștilor aliați ai lui Antonius.

Nu-l uită și nu-l neglijează pe regele Dicomes. Înseamnă că acesta reprezenta o primejdie și nu mică pentru învingătorul de la Actium.

De acum încolo alergau, în jocul puterii, anii. Timpul trece. Trecuseră doi ani ca nimic. Tare dibaci, Dicomes se

aliază, în anul 29 î.Hr., cu Deldon, căpetenie a bastarnilor și încurajează acțiunile antiromane ale acestora.

Cât trăise Antonius, Dicomes făcuse parte din tabăra romană a acestuia, împotriva taberei romane a lui Octavianus, dar ca rege dac liber. Acum făcea parte doar din tabăra antiromană în calitatea pe care o avusese din-totdeauna: rege dac independent de vreo putere străină nelegat prin nimic. Liber să încurajeze pe toți cei care luptau împotriva puterii romane. Și în numele statului dac, al intereselor acestuia, Dicomes atacă pozițiile romane de la sud de Dunăre. El reușește să supună pe moesi, pe triballi, pe dardani și pradă ținutul denteleților, un neam tracic de la Strigmonul de Sus (râul Struma), aflați sub protecția romanilor. Care era de fapt substratul atacurilor ofensive ale regelui dac? O privire atentă poate surprinde că supunerea triburilor trace însemna, de fapt, scoaterea lor de sub autoritatea Romei și unirea acestor frați traci la teritoriile dacilor de la nord de Dunăre și refacerea, prin aceasta, a unei părți din moștenirea lui Burebista.

Împărțit și în alte fronturi pentru consolidarea puterii sale absolute, Octavianus, căruia acțiunile lui Dicomes nu-i cădeau deloc bine, trimite în părțile de la miazăzi de Dunăre, într-o expediție de pedepsire și pacificare a „răzvrătiților" pe generalul Marcus Licinius Crassus, altul decât Crassus, cel care făcuse parte din primul triumvirat alături de Pompeius și Caesar. Este momentul când, împotriva bastarnilor, și ca aliat a lui Crassus, se ridică un alt rege get din Dobrogea pe nume Roles, ale cărui fapte le vom istorisi în continuare, dar ceva mai încolo.

Știm însă că regele Dicomes a fost înfrânt. Cum? Nici aceasta nu ne spun documentele. Dar prin cele înfățișate, regele Dicomes ne apare ca un vrednic urmaș al lui Burebista. Adăugăm și o întâmplare pentru a ne încredința de faima oștenilor lui și prin ei a însuși regelui care îi conducea.

După bătălia de la Actium, plin de dulceața triumfului, înainte de a porni spre dușmanii lui pentru a-i pedepsi, Octavianus a mers în tabăra unde fuseseră aduși prizonierii. Era un obicei al lui pe care l-a păstrat apoi în decursul întregii sale domnii: să-i privească pe învinși în față și să se îmbăieze în vorba lor stinsă și fără speranțe.

Așa stând lucrurile, se duse și de data aceasta la „locul cu pricina". Și într-adevăr, văzu captivi din multe neamuri, cu inimi pierite și priviri cenușii. Întreba pe legionarii romani care erau străji bine înarmate, despre fiecare din ei, și mai ales din ce semințe se trage.

Dar în timp ce-i trecea în revistă pe prizonieri, diferit de modul cum o făcea cu trupele romane de elită dinaintea fiecărei bătălii, dădu la un moment dat peste un grup de prizonieri. Deosebiți de ceilalți, aceștia aveau fețele surâzătoare de parcă era numai lumină în ochii lor. Mirat, Octavianus întrebă pe unul din legionarii romani care îi păzea, cine erau „surâzătorii". Și acesta îi răspunse surâzând la rândul lui cu înțeles:

— Sunt ostași daci, mărite conducător Octavianus... de-ai regelui dac Dicomes!

Octavianus tresări. El înțelegea limba dacilor, pe care

nu o socotea prea îndepărtată de a sa. În clipa aceea i se risipi din ființa întreagă dulceața triumfului. Îi făcu semn să se apropie unuia dintre „surâzătorii" care părea cel mai arătos. Și îi vorbi pe limba sa:

— De ce râdeți voi, învinșilor, acum? Ar trebui să văd la voi plângerea și scrâșnirea dinților!

Cel care fusese chemat, pe nume Macos, continuă să surâdă:

— De ce am plânge, de ce ne-am scrâșni dinții? Noi nu suntem învinși, suntem doar prizonieri!

— Cum nu sunteți învinși? Ce sunt prizonierii decât niște învinși?

Macos surâse din nou:

— Și în tabăra noastră de la miazănoapte de fluviu, în cea a regelui învingător Dicomes, sunt prizonieri romani. Tu prin acei prizonieri te socotești învins, Octavianus?

Lui Octavianus îi pierise tot gustul dulce al suferinței triumfului, iar el fusese înlocuit cu triumful suferinței.

Zise însă cu asprime în glas:

— Ai limbă ascuțită, dacule!

— Macos mă cheamă, mărite! Și-mi port numele cu mândrie până când vei da poruncă să-mi fie tăiată limba care te înfruntă pe tine!

Octavianus își înghiți amarul inimii ce îl cuprinsese. Crezu că va sfârși repede cu prizonierul dac:

— Nu mai îmi e de trebuință a porunci să vi se taie limbile. Curând voi porunci să vi se taie capul cu totul.

— Fie, hotărî Macos, așa nu ne vei mai vedea surâzând. Dar poruncește mai degrabă să ni se scurteze capetele!

— Dar de ce te grăbești să mori?

— Pentru că merit moartea. Deși am luptat bine împotriva armatelor voastre! Și meritam să mor în luptă, cu sabia în mână. Dar ai voștri n-au fost demni de brațul meu!

— Cum asta? spune negru de mânie, Octavianus...

— Uite așa! Ne-au atacat pe la spate și au aruncat plase ca să ne poată prinde ca pe pești, în mreajă!

Octavianus tăcu. Știa bine că așa procedau unii din luptătorii romani. Înțelese că, spre onoarea sa și a luptătorilor săi, trebuia să treacă peste acest „amănunt":

— Deci voi nu vă socotiți învinși?

— Nicidecum!

— Iar pe mine nu mă socotiți învingător?

— Nicidecum! Fratele tău, Antonius, ar trebui să te socotească învingător!

Octavianus scrâșni el din dinți:

— Nu poruncesc moartea voastră. Vă pregătesc o altfel de moarte, încât să simțiți umilința înfrângerii!

Și ce a făcut Octavianus? A poruncit ca cei treizeci de prizonieri daci să fie duși la Roma, unde urmau să lupte în arena circului cu cei mai vestiți gladiatori. Și să-și găsească moartea în umilință. Iar el, Octavianus, cel mai mare și mai puternic om al Romei, să asiste la spectacol pentru a simți dulceața triumfului pe care o pierduse acum...

Când intrară în arena circului, cei treizeci de daci, în frunte cu Macos, ajunseră în mijlocul arenei. Dar nu zăboviră

mult aici, deoarece straja îi conduse la picioarele arenei unde se afla publicul. Ei îl văzură tronând, la locul de onoare destinat primului om al statului roman, pe principele Octavianus. Acesta se ridică și tună spre ei:

— Nu vă voi încerca la toți forțele. Vei lupta numai tu, Macos! Și nu cu orice sclav gladiator de rând, ci cu un anume roman liber, cu luptătorul meu de onoare, cu cel mai mare din luptătorii arenei, cu Marcellus, cel neînvins. După ce el te va ucide, celorlalți li se va reteza capul. Veți sfârși astfel de a mai râde!

— Prea bine, Octavianus – se auzi și glasul lui Macos – dar dacă-l voi învinge pe Marcellus?

— Atunci toți veți fi liberi să vă întoarceți acasă!

— Nu e de ajuns, Octavianus!

— Cum nu e de ajuns?

— Nu e drept, Octavianus!

— Cum nu e drept?

— Drept este ca, dacă îl înving pe Marcellus, el să fie socotit sclavul meu!

Octavianus scrâșni din dinți. Dar a se mânia însemna a da semn de slăbicine:

— Fie – zise – fiind convins că biruința va fi de partea lui Marcellus; fie, sunt generos cu voi, dacilor. Și cu tine mai cu seamă, Macos!

— N-am trebuință nici de generozitatea și nici de iertarea ta, Octavianus. Tăria mea stă în brațul meu și în credința neabătută de la pământul meu dac, unde am văzut lumina zilei!

Începu lupta. Pe viață și pe moarte. Sau mai bine zis pe moarte pentru viață. Sau nici una nici alta. Pentru că, în această luptă, prețul nu era viața și moartea, ci onoarea.

Lupta dură mult. Amândoi erau atleți. Înalți, puternici, mușchiuloși. Nici unuia nu-i tremura brațul, nici corpul. Și nici inima din piept.

Luptară cu spadele și ele se frânseră. Luptară cu sulițele și acestea se frânseră. Atunci se cuprinseră în luptă dreaptă, corp la corp. Mușchii se umflară, venele lor își ieșiră din matcă, sângele le pulsa viu în artere... Se strânseseră și se înăbușiră, se eliberară din strânsoare și iar se înăbușiră. Până când, într-o încordare supremă, Macos îl ridică pe Marcellus pe brațe și îl azvârli cu putere la pământ așezându-i apoi umerii lați pe gazon. Atunci îi puse piciorul pe piept și, ridicând mâna, aștepta de la Octavianus, sau de la public, sentința.

Dar publicul, care răspunsese prin urale biruinței lui Macos, amuți apoi neîndrăznind a spune ceva în prezența potentatului Romei.

Octavianus, la rândul lui, nu știa ce să creadă. Cel mai bun luptător al său fusese învins și umilit de oșteanul dac pe care el, Octavianus, voise să-l umilească în fața Romei.

Dar ieșise pe dos decât o visase el. Învingătorul era dacul Macos, luptătorul regelui dac Dicomes. Realitate pe care nimeni nu putea să se facă a nu fi văzut. Iar el, principele Romei, să se facă a nu fi văzut-o. Strigă așadar la Macos:

— Ucide-l pe nevrednicul luptător Marcellus! Îți poruncesc!

A avut însă cea mai amară surpriză. Macos nu avea

chef să-l asculte. Cu un aer plin de mândria triumfului, tuna la rândul lui:

— Eu nu ascult de poruncile tale, principe al Romei, ci numai de cele ale regelui meu Dicomes! Iar pe cel căzut nu-l pot ucide. Dar romanul Marcellus, după cum ne-am înțeles, va fi de astăzi înainte sclavul meu.

În sufletul lui Octavianus se strânsese tot amarul și întreaga furtună. Dar nu avea ce să zică sau ce să facă. Schiță doar un semn către daci, cei treizeci la număr că sunt slobozi să plece. Dar întoarse pentru o clipă capul, ca să nu mai vadă fețele surâzătoare ale dacilor care nu se temuseră nici o clipă de moarte: nici în prizonieratul lor, nici cu atât mai mult în viața lor cea liberă.

Macos era însă cel mai fericit. Nu pentru că se alesese cu un sclav. Nu era felul lui de a avea oameni care să-l slujească. Dar, prin înfrângerea lui Marcellus, umilise Roma și, pe lângă cei treizeci de luptători daci deveniți liberi, aducea regelui Dicomes și statului dac o biruință asupra Romei și asupra principelui Octavianus.

Cât îl privește pe Octavianus, din gândul lui chinuit acum pierise orice urmă de bucurie a triumfului. Își zicea, însă, vrând parcă să fie cinstit cu el: „Acești prizonieri daci nu meritau să-și piardă capul pentru că au căzut prizonieri. Nici să fie umiliți în arena circului! Singura lor moarte meritată este cea în luptă dreaptă, cu arma în mână!".

Din această întâmplare, după asemenea oșteni neînfricați precum Macos, putem să-l caracterizăm și pe regele lor, pe temerarul Dicomes.

REGELE COTISO N-A FOST ÎNFRÂNT NICIODATĂ!

Era pe la începutul domniei lui Octavianus Augustus. Atmosfera care domnea la Roma părea să dea tonul pentru întreaga lume romană. Că doar Roma era „cetatea eternă", capitala imensității acestei lumi. Și Roma trăia o vreme de contraste, care „poetic" putea fi ilustrată de metafore contradictorii: sărbători îngrijorătoare, zăpezi însângerate, miresme vătămătoare. Nu știu de ce, dar o asemenea atmosferă și o asemenea inimă de lume își găsește o inspirată culoare în sonetul *„Avatar"* al poetului român Al. Macedonski din care citez prima strofă:

„Domnea în Roma August, era sub cer de mai,
Îmi cântă-n suflet anul, zvoniseră dezastre,
Și Tibrul printre dealuri curgea ca printr-un rai,
Când vii, în ochii sclavei, zării cicori albastre..."

Se întâlnesc aici, într-o riguroasă ordine fixată de poet, natura, iubirea, freamătul luptei...

Pe la acest început de domnie a lui Augustus, un temerar rege dac, pe nume Cotiso, dușman declarat al Romei, se ridică la luptă pentru a-și apăra regatul de primejdia

romană. Un istoric latin pe nume Florus, notează despre dacii lui Cotiso foarte puține cuvinte, dar necesare pentru noi:

„Dacii stau aninați de munți... De acolo, sub conducerea regelui Cotiso, de câte ori Dunărea înghețată lega cele două maluri, obișnuiau să devasteze ținuturile vecine."

Ce se poate înțelege de aici? Mai întâi că dacii erau legați de munți, chiar dacă locuiau și la câmpie. Cuvântul „aninați", oricum ar fi interpretat, nu înseamnă însă un lucru static, o legătură permanentă și o nedezlipire de munte. Și frunza este aninată de copac, dar vântul o smulge și o poartă mai departe. Pornind de la acest nou înțeles, putem ști că muntele, ca și câmpia, ca și pădurea, apele au jucat un rol însemnat în viața strămoșilor noștri și a noastră, a românilor. Muntele a fost pentru ei, și pentru noi, loc de refugiu și apărare la ceas de restriște, precum și cetățile cuiburi de vulturi din munți. Nu întâmplător o vorbă spune: „Codru-i frate cu românul!". În frunte cu legendara reală Sarmizegetusa au fost în istorie cuiburi de apărare în fața dușmanului; la fel precum pentru luptători întoarcerea la vetre după terminarea războaielor.

La fel precum prilej de transhumanță pentru ciobani, de coborâre cu turmele la iernat din munte în câmpie.

Se pare că regatul lui Cotiso, rege legendar, pe care unii îl suprapun ca identitate regelui Coson, era undeva în Oltenia și Banat, de ambele părți ale munților. Și de acolo, regele cobora cu armiile lui la Dunăre, pentru a o apăra de atacurile romane. Umbla și un cântec, ca un freamăt de vânt:

„Cotiso, un mândru rege,
De la Dacii lui culege

Brațe multe, avântate,
Arcuri bine încordate,
Spade cât mai ascuțite,
Inimi tari, neobosite...“

Lui Cotiso îi plăcea să-și cunoască și pregătească bine luptătorii. N-avea nevoie în rândurile oștirii sale de temători sau trădători. De ar fi prins vreunul din ei, cu mâna lui îl scurta de cap. Dar nu erau din aceștia. Ci doar unul și unul plini de credință și vitejie.

Însă coborând din munți și ajungând la Dunăre, Cotiso poruncea alor săi să treacă și fluviul, pentru a ataca garnizoanele romane ce se instalaseră acolo. Și ca să știe vrăjmașii că dacii sunt netemători, îi îndemna pe ai săi viteji să meargă înainte cu cântecul pe buze. Pentru că acel cântec de care vorbeam era mai lung. Mult mai lung. Nu se oprea acolo. Poate nu vom afla niciodată care îi era sfârșitul. Pentru că nici dacii care îl cântau nu ajungeau până la sfârșitul lui, că dădeau față cu dușmanul. Cei care supraviețuiau luptei și deveneau bătrâni îl mai fredonau în ceasurile de tihnă pe limba frunzei sau a propriei guri, îl transmiteau nepoților spre neuitare; cei care cădeau în luptă, nici atât cât se știa nu mai puteau să nu-l dea uitării. Iar pământul n-are nevoie de cântece.

Dar vântul? Adie el ușor și apoi își pierde suflarea? Nicidecum. Se mută pe mai departe printre câmpii și ape, pomi și oameni și îi zice mai departe pe struna lui. Uite că îmi mai răsare în minte încă o strofă a acestui cântec străvechi. Când ajungeau la Dunăre, luptătorii auzeau, ca prin farmec, porunca domoală, dar hotărâtă, a regelui lor:

„Treceți apa de-a călare,
Sau cu mâini și cu picioare,
Spălați-vă neputința,
Întăriți-vă credința!...“

Și dacii lui Cotiso știau de ce e bine să soarbă apă din fluviul sfânt Istru pentru a prinde înzecite puteri și a-l pierde pe vrăjmaș. Și treceau de-a călare sau înotând vânjos, dând „din mâini și din picioare“ pentru a ajunge teferi și puternici pe malul celălalt. Și treceau în cântec ce suna mai departe întrebător, dar nu rugător, ci amenințător:

„Ce cați, Auguste, la noi,
Nu te saturi de război?
O să-ți dăm război în lege,
Semeni vânt, vânt vei culege!...“

Un bătrân, trecut de suta anilor, spunea că el a apucat să audă și sfârșitul cântecului care era lung cât toată Dunărea. Și-l cânta aprins și cu dor să nu mai poată fi uitat cât îi lumea:

„Cotiso, să știți, copii,
Zeu nemuritor va fi!
Noi în oastea lui luptăm,
Nu ne dăm, nu ne lăsăm,
El, Cotiso, e, copii,
Rege mândru celor vii,
Zeul nostru-al tuturor,
El va fi nemuritor...“

Și dacă, într-adevăr, cântecul sfârșea așa, el purta un mare adevăr în cele spuse pe limba luptătorilor sau a frunzelor. Sălășluia și în acest rege Cotiso duhul lui Burebista și chemarea de a-i readuce din nou pe frații sud-dunăreni în vechea matcă a statului burebistan.

Octavianus Augustus, nicidecum îngrozit, dar oricum neliniștit, trimite, prin anul 29 î.Hr., armata condusă de generalul Crassus. Sau poate nu armatele lui Crassus să fi atacat pe Cotiso, ci alte armate romane. Pentru că romanii aveau destule unități de armată ci destui generali capabili. Poate că erau unități conduse de Lentulus, după cum ne informează Florus.

Dar dacă e vorba de armatele generalului Crassus, acesta era vestit în epocă și Octavianus Augustus punea mare preț pe talentele sale militare, mai cu seamă pe calitatea lui de strateg militar. Armatele conduse de Crassus erau unități de elită.

Și într-un caz și în altul, adică de-ar fi fost același personaj cu regele Coson sau alt rege decât Coson și el, Cotiso, ne apare astăzi pe un fundal de legendă și ca un brav conducător și vrednic urmaș al lui Burebista.

Romanii n-au reușit să-i înfrângă pe dacii lui Cotiso, încât el rămâne în istorie cu nume de învingător. Adică se poate spune că „regele Cotiso n-a fost înfrânt niciodată". Putem spune că romanii au izbutit doar să-l respingă din teritoriul sud-dunărean, ceea ce este cu totul altceva. Iar la sudul Dunării au așezat garnizoane romane, ca pretutindeni unde își consolidau stăpânirile.

Nu știu cum s-au sfârșit zilele regelui Cotiso. Dar din cele spuse până acum, reiese că a avut un sfârșit glorios. Se pare că a murit în luptă cu armiile lui Crassus, așa cum îi stătea

bine unui luptător dac: cu spada în mână, cu fața la dușman.

Dacă putem crede cu tărie în spusa documentelor, n-avem nici un temei a ne îndoi de cântecele bătrânești care pornesc întotdeuna de la un adevăr petrecut în istorie. Prin faptele sale și regele Cotiso, ca și toți luptătorii daci căzuți la datoria supremă, devine un „nemuritor". De ce nu și un zeu printre daci, precum Zamolxis, Gebeleizis, Deceneu, și chiar Burebista... Sau nemuritor ca munții de care erau „aninați" dacii lui Cotiso, ca toate câmpiile și dealurile, ca apele și mai cu seamă ca Istrul, ca pădurile și ca toate cântecele.

Ca și cântecul cel lung cât fluviul, purtat pe brațele vântului, ale apelor și mai ales ieșit din piepturile luptătorilor daci:

„Cotiso, să știți, copii,
Zeu nemuritor va fi,
Noi în oastea lui luptăm,
Nu ne dăm, nu ne lăsăm,
El, Cotiso, e, copii,
Rege mândru celor vii,
Zeul nostru-al tuturor,
El va fi nemuritor..."

CU REGII DACI DIN DOBROGEA ÎN MĂRUNTELE LOR CONFRUNTĂRI

Nesemuitul rege Burebista exercitase autoritatea sa cucerită prin lupte asupra cetăților grecești de la Mare, dar și asupra teritoriului dobrogean. Apunând el și desfăcându-se statul lui, viețuirea dacă a continuat nestrămutată firul zilelor și al anilor în toate meleagurile dacice, deci și pe pământul dobrogean. Căpetenii locale vrednice, așezate de luptători după merit pe scut, le-au devenit acestora și regi. Buni și înțelepți, apropiați mereu de oamenii peste care conduceau, contopindu-se cu ei și cu pământul moștenit de la străbunul Burebista.

Traversau epoca, trăiau evenimentele furtunoase ale expansiunii celui mai mare imperiu pe care îl cunoscuse antichitatea – cel roman. S-au țesut atunci diferite întâmplări și pe meleagul dobrogean, unde, precum am mai spus, stăpâneau regii Roles (în partea de miazăzi a Dobrogei), Dapyx (în centrul Dobrogei) și Zyraxes (înspre părțile de miazănoapte).

Aici firul istoriei se poate relua de la biruința lui Octavianus la Actium. Vom înțelege, o dată mai mult, că în-

totdeauna romanii s-au temut de amenințarea dacă. În planul lor neîntrerupt de expansiune, pe primul plan figura pacificarea Daciei. Iar când puterea romană, la data aceasta reprezentată de Octavianus, putea să se alieze cu vreun rege dac, nu pregeta să o facă. Îl umplea chiar cu onoruri și laude pentru a-l mâna împotriva altui rege dac și a sparge astfel unitatea dacă ce putea fi ca o stâncă. Exemplul nu tocmai luminos al regelui Roles va constitui un moment critic și nedorit pentru lumea dacilor.

„Primejdia dacă" sau „amenințarea getică" era întru totul reală pentru romani. Așa cum o zugrăvește marele exilat și nedreptățit de Octavianus, poetul Ovidiu, în sihăstria lui de la cetatea Tomis. Sau poetul Lucan, care auzea, din gura oamenilor de rând, vești despre oamenii cei viteji și netemători de moarte numiți daci, ca unii ce se pretindeau a fi nemuritori. Poemul lui Lucan, intitulat *Pharsalia,* care se referă la războiul dintre Pompei și Cezar, poate fi și el o mărturie a unui „amănunt" deloc neînsemnat în istorie: vitejia și neînfricarea dacă. Iar confratele lui Ovidiu, sublimul Horațiu ne informează că, în Roma lui Augustus, societatea care trăia, și deci vorbea, ca o temă zilnică arbora știri cu privire la luptele cu dacii.

Istoricul Tacitus ne redă un aspect mult mai limpede când spune că dacii erau un „neam niciodată cu credință". Este o afirmație care îi onorează pe „cei mai viteji și mai drepți dintre traci". Cu alte cuvinte, dacii nu se supuneau romanilor și își păstrau demnitatea și credința în pământul *lor*, în conducătorii și legile *lor*. Iar ca supremă lege era neplecarea și vitejia în luptă...

De aceea dacii au constituit întotdeauna o problemă pentru romani. Și ca urmare a acestei afirmații, cele mai înverșunate lupte pe care le-au purtat romanii au fost aici, în acea parte de lume viteză numită Dacia!

Să lăsăm însă istoria să-și spună cuvântul și să urmărim mai departe șirul evenimentelor. Să ne reamintim de viteazul rege Dicomes, care s-a ridicat împotriva lui Octavianus August și a armatei trimise de acesta sub conducerea lui Crassus. Și din nefericire că, alături de Crassus, s-a aflat regele dac Roles.

Cu prezența lui Roles de partea romanilor începem și istorisirea întâmplărilor celor trei regi din Dobrogea. Într-o succintă imagine, Roles ne apare ca dușman al fraților lui cu care se războiește, în timp ce Dapyx și Zyraxes reprezintă rezistența dacilor împotriva romanilor, demni urmași ai lui Burebista.

Ce-l va fi determinat pe Roles la această politică proromană e mai greu de știut. Destul a reaminti că, la expediția bastarnilor lui Deldon, susținut de regele Dicomes, Roles trece de partea generalului Crassus și contribuie la victoria acestuia.

După victoria lui Crassus la Dunăre, Roles a mers la Corint, unde se afla atunci Octavianus. Și a mers pentru a-și primi de la potentat răsplata pentru ajutorul dat lui Crassus. Roles este un alt rege get care se afișează astfel pe planul politicii europene și care îl va cunoaște și va sta de vorbă cu Octavianus. Acesta îl va felicita pe Roles și îi va mulțumi pentru ajutorul binevenit și dat la timp în lupta împotriva dușmanilor Romei – Roles și-a primit și răsplata: Octavianus

i-a acordat titlul de „*amicus et socius populi romani*", ceea ce însemna „prieten și aliat al poporului roman". Aici condeiul se îndurerează când istorisește despre mărul discordiei aruncat asupra trinității regilor daci din Dobrogea. Și a faptului că unul dintre ei, Roles, devine dușmanul celorlalți doi, Dapyx și Zyraxes, este amic și prieten al poporului roman, dă lovitura fratelui dac Dicomes; în timp ce părintele lor dacic Burebista avusese ca principiu suprem unitatea dintre daci. Și dorința ca nici un dac să nu ridice sabia împotriva altui dac și să verse sânge de frate!

Nu putem răspunde ce gânduri sălășluiseră în mintea lui Roles când apucase drumul spre Roma. Dar putem să descifrăm câteva din posibilități. Pentru că și regele Coson sau Cotiso, dacă ar fi fost una și aceeași persoană, tinde spre înrudirea cu Octavianus; dar după ce avusese legături cu Brutus, dușmanul lui Octavianus, și urmărise „prin alianța cu dușmanul" slăbirea dușmanului. După cum și Dicomes s-a aliat cu Antonius și chiar neasemuitul rege Burebista l-a trimis pe Acornion la dușmanul lui Cezar, Pompeius... Sau dacă regele Coson sau Cotiso ar fi gândit înrudirea cu Octavianus, n-ar fi făcut-o ca potentatul Romei să renunțe la supunerea dacilor și să-și considere ruda cea bună, independentă în regatul său?!?

Sunt ipoteze, opinii, întrebări rămase fără un răspuns deschis sau ecouri ale unor răspunsuri ce își deschid locul în adâncul inimii. Astfel încât putem spune că altele au fost gândurile lui Roles și cât de mult am dori să fie altfel, nu ne lasă acel titlu amăgitor pe care știau să-l acorde romanii celor care li se alăturau: „amicul și aliatul poporului roman".

Și calea gândurilor ne duce spre un fapt, cel mai cu putință din toate: că regele get Roles a jinduit și la regatele celorlalți doi regi din Dobrogea. Și nu pentru cauza unității, dacilor, ci spre mărirea sa. Voia să ajungă regele întregului ținut dobrogean prin care putea să-și exercite autoritatea asupra bogatelor cetăți grecești de pe țărmul Pontului Euxin și...

Visuri amăgitoare și pline de veninul măririi. Nu spre unirea fraților daci precum Burebista, ci spre dezbinarea lor.

Roles nu-l cunoscuse bine pe Octavianus. Sau se prefăcuse a nu-l cunoaște. Pentru că potentatul Romei știa cât de puternici sunt dacii în unitatea lor. El amânase planul de a-i ataca pe daci frontal, în statul dac din Munții Orăștiei. Acolo unde acest neam era încă unit și puternic și de unde putea porni din nou unirea dacă într-un singur și mare stat. Amâna să dea față cu dacii de aici până s-ar fi simțit în stare a o face. Își căutase însă aliați printre regii daci, cum de pildă, fusese Roles. Urmărea pentru moment să înconjoare lumea dacă fărâmițată. Cucerirea Dobrogei era o etapă hotărâtoare în înconjurarea statului dac din toate părțile. Este posibil ca Roles să nu-l fi cunoscut bine pe Octavianus sau mai sigur se prefăcuse a nu-l cunoaște. Pentru că altfel nu putea să nu-și dea seama că Octavianus va cuceri Dobrogea nu pentru a-l pune pe el rege, ci pentru întinderea Imperiului pe care îl pregătea.

Dar să privim cu ceva timp în urmă, atunci când Roles încă nu trecuse de partea Romei și nu devenise „prietenul și aliatul poporului roman". Atunci, în acele zile fericite, între

cei trei regi dobrogeni erau relații de bună vecinătate, și mai mult chiar, de prietenie și bună frățietate. Pe acest temei, într-o bună zi, s-au întâlnit pentru a-și manifesta îngrijorarea față de creșterea expansiunii romane și mai ales de prezența la Dunăre a tot mai numeroase garnizoane romane.

Nu știm dacă între cei trei regi a intervenit vreo alianță scrisă și parafată prin act și jurământ. Dar mai mult ca sigur că nu a fost, deoarece, dacă vorbele zboară, scrisul rămâne. Și documentul ar fi fost găsit și pus la bună păstrare ca să vorbească el peste timp despre cele ce s-au petrecut atunci. Sigur este că între cei trei regi nu s-a încheiat nici un Triumvirat, așa cum se întâmplaseră lucrurile între bărbații politici romani despre care am vorbit. Și mai sigur este că vorbele care zboară cu atâta ușurință și care vrând-nevrând ajung, dacă nu toate, măcar unele din ele la urechile curioșilor, au fost și acum, cu prilejul întâlnirii celor trei regi rostite și neconsemnate.

Să fim atenți însă la vorbele care ar fi putut fi rostite de cei trei regi la acea posibilă întâlnire. La un moment dat Roles, adresându-se fraților săi, le-a spus cam așa:

— Și eu simt la fel ca voi. Primejdia romană se apropie tot mai mult de noi. Octavianus nu este un simplu general roman, care a obținut o victorie trecătoare și se împăunează cu ea. Octavianus este un al doilea Cezar și încă și mai presus de acesta. Este perseverent și hotărât. Nu se lasă până ce nu învinge. Dar nici nu se lasă a fi asasinat precum Cezar!

Dapyx și Zyraxes consimțiră și ei că Roles avea dreptate. Iar Dapyx adaugă:

— Cezar era vulpoi bătrân. Octavianus este vultur

tânăr și cutezător. Va trebui să fim uniți pentru a-l putea întâmpina cu arma. De va încerca... și cred că va încerca în mod sigur să ne atace!

De data aceasta vorbi ultimul dintre ei, Zyraxes, care până atunci doar îi ascultase:

— Ai dreptate, Dapyx, zise, adresându-se doar acestuia, dar eu cred că, pe lângă prietenia noastră, e bine a încerca și pe cea a regelui și marelui preot Comosicus, urmașul marelui nostru zeu Deceneu. Ei străjuie la altarul Sarmizegetusei și sunt urmașii cei mai apropiați ai slăvitului nostru al tuturor părinte Burebista. Trebuie să ne unim toți dacii. Numai astfel îl vom putea înfrunta pe Octavianus!

Urmase o tăcere adâncă. Tăcerea de dinaintea urletului furtunii dezlănțuite. Pentru că prinse din nou glas regele Roles. Deși potolit, glasul lui semăna parcă vânt aducător de furtună:

— E frumos ce spuneți voi, frații mei! Dar eu, fără a gândi cu dușmănie și crezând în frățietatea neamului dac, socotesc că acum e momentul să fim și puțin diplomați. Socot, de asemenea, că Octavianus este de pe acum prea puternic pentru a-l putea înfrunta. Punându-ne împotrivă-i, îl vom supăra și îl vom asmuți și mai tare!

Dapyx crezu că n-a auzit bine:

— Și atunci, ce crezi, frate Roles, că ar trebui să facem?

— Eu cred, răspunse scurt acesta, că toți trebuie să ne unim forțele și să le punem sub stindardul lui Octavianus. Să devenim aliați și nu dușmani ai Romei. Atunci Octavianus ne va privi ca prieteni și nu va mai ataca ținuturile noastre!

Dapyx îl privi drept în ochi pe Roles, așa cum știa să o facă orice luptător dac:

— Te înșeli, Roles! Octavianus este mai diplomat decât tine. El a surpat și va mai surpa regi în numele Romei. I-a surpat ca pe nimic, chiar dacă aceștia i-au fost pentru o clipă aliați. Octavianus vrea să ia Dobrogea pentru el ca și întreaga lume dacă. Nu va păstra nici o fărâmă din înaltul său tron împărătesc pentru tine!

Auzindu-l vorbind astfel, Zyraxes îi zise cu lumini în priviri:

— Ai dreptate, frate Dapyx. Eu sunt de partea ta acum și mereu!

Dar Roles parcă era bântuit de furtună. Devenise mânios:

— Îmi pare rău, fraților, eu v-am vrut doar binele!

Dapyx însă îi spuse scurt:

— Binele nostru nu poate fi decât unirea dacilor, sub stindardul unui rege dac! Cât ești cu noi, ești al nostru. De te aliezi cu Octavianus, devii dușmanul nostru!

Zyraxes își uni și el inima cu glasul lui Dapyx:

— Să știi, rege Roles, că Dapyx are dreptate. De te vei alia cu Octavianus, și eu îți voi deveni dușman!

Și se despărțiră!

„Puteau să se-nțeleagă, dar nu s-au înțeles,
Puteau să trăiască precum frații, dar n-au trăit,
Puteau să se-alieze, dar nu s-au aliat,
Puteau să-și jure credință, dar nu și-au jurat,
Puteau să fie alături, dar n-au fost,
Puteau să se unească, dar nu s-au unit,

Puteau să-și amintească de Burebista,
dar nu și-au amintit,
Puteau să țină sus stindardul dac, dar nu l-au ținut,
Puteau să nu scoată sabia unul împotriva altuia,
dar au scos-o!
Și se războiră!"

După ce Roles merge la Octavianus și primește titlul de „prieten și aliat al poporului roman", Dapyx, aflând de aceasta, oftă de câteva ori din adâncul inimii și apoi zise cătrănit: „Am pierdut un prieten, iar Octavianus a câștigat un aliat vremelnic".

Și în anul 28 î.Hr. porni cu război împotriva lui Roles. Iar Roles se aștepta la aceasta. Nu înțelesese din cuvintele lui Dapyx că romanii duseseră și aveau să ducă marea politică de „dezbină și stăpânește!" Și că făcuse o greșeală de neiertat aliindu-se cu Octavianus.

Se grăbi așadar să cheme în ajutor armatele romane, conduse de Crassus. Începu un război crâncen spre bucuria romanilor. Crassus era și el gata să intervină, știind cât de mult îl aprecia Octavianus și nu voia să-și dezamăgească stăpânul. Dimpotrivă, urmărea să adauge o nouă biruință asupra barbarilor cu care să se fălească în fața stăpânului său.

Dapyx era netemător. Îl durea doar faptul că Roles trecuse cu totul de partea Romei. Dar lăsă părerile de rău și se pregăti de luptă. Venea cu cavalerie și cu pedestrime, câtă putuse strânge și el pentru a-și apăra țărișoara. În schimb, în spatele lui Roles, care nu cred să fi avut mai multă forță de luptă decât Dapyx, se aflau oștile cele multe, bine înarmate și cu luptători de elită – cei ai lui Crassus. Acesta, așa cum îl

știm ca strateg iscusit, a izbutit să arunce cavaleria vrăjmașilor peste pedestrimea lor și să le provoace dacilor lui Dapyx un adevărat dezastru deoarece, încercuiți, aceștia au fost supuși unui măcel în lege.

Cu puținii oameni rămași, Dapyx se retrase într-o cetate a sa pe care o consolidă până când îi permise vremea. Adică până când armatele lui Crassus nu aveau să-și facă apariția și să asedieze cetatea. Dar nu ezită a vorbi oamenilor săi, căpetenii sau luptători de rând:

„Fiii mei, anii ne-au înveșmântat cu greul lor, părul începe să arămească și chiar să se facă tot una cu argintul, gândurile ne întristează. Dar brațul nu trebuie să obosească, ci să fim treji pentru luptă până în ultima clipă a ultimei frânturi de viață. Vă spune și vă poruncește regele vostru Dapyx. Și ultima frântură este acum aici, la această cetate a noastră, pe care trebuie să o apărăm din răsputeri..."

Luptătorii daci erau triști. Nu aveau de ce să se bucure. Dar vorbele lui Dapyx îi însuflețea și le întărea brațul la acele momente de cumpănă.

Deodată, un luptător dac veni din partea de jos a cetății și anunță pe rege că romanii, care ajunseseră la cetate, au intrat pe porțile ei și au angajat lupte cu cei din curte.

Regele Dapyx nu știa ce să mai creadă și ce să mai aleagă din cele ce se întâmplau. Până la urmă își dădu seama că fuseseră trădați.

Dar cum fusese cu putință? Ca strateg ce era, nu-și putea găsi nici o vină. Rânduise la porți, în interiorul cetății și în partea superioară a ei, forțele de care dispuneau. Gândise că, apărând strașnic cetatea, va împuțina mult din forțele

vrăjmașilor înainte ca aceștia să poată intra în cetate. Pentru ca, prin luptă vitează, corp la corp, să-i silească pe romani să se predea. Nu mai vorbim de oștile lui Roles care și ele băteau alte cetăți ale lui Dapyx...

Ce se întâmplase oare încât planul apărării era dat peste cap? Se găsise și aici, ca de atâtea ori în istorie, acea minte bolnavă, inimă fără simțire și braț de trădător. Precum la Termopile, un Ephialtes se găsise și aici. Un astfel de trădător aflat în fortăreață îl salută pe Crassus în grecește, limba pe care dacii de rând n-o cunoșteau și poruncește străjilor deschiderea porților. Crezând că este porunca regelui Dapyx, străjile au deschis porțile.

În felul acesta, iată că și aici, în cu totul alte împrejurări, un cal troian hotăra un sfârșit eroic și glorios. Pentru că romanii lichidau pe luptătorii daci câți mai rămăseseră.

Văzând această dramă, Dapyx, netemător le strigă celor din jurul lui:

„Căpeteniile mele viteze. Am pierdut bătălia! Acum trebuie să nu pierdem și ceea ce este mai de preț unui ostaș, onoarea. Să ne curmăm viața pentru a nu cădea vii în mâinile dușmanilor. Aceasta ne-ar întuneca cinstea și sfârșitul!"

Și zicând acestea el însuși dădu pildă neînfricată, împlântându-și cuțitul în inimă. Așa precum făcuseră și cei din jurul său. Totuși, fratele lui Dapyx, aflat în partea de jos a cetății, căzu captiv în mâinile romanilor. Știm că romanii nu l-au omorât, ci l-au slobozit din prinsoare pentru a fi slobod să meargă unde vrea. Dar nu știm în ce scop au făcut romanii aceasta; căci fără interes nimic nu făceau. Și nici ceea ce s-a întâmplat cu fratele lui Dapyx și ce sfârșit a avut el nu mai știm nimic pentru a putea povesti.

Știm în schimb care a fost sfârșitul oamenilor pașnici din cetatea regelui Dapyx și din ținuturile înconjurătoare lor. Ei auziseră de sfârșitul eroic al regelui și știau că acesta nu acceptase în nici un chip fața supușeniei. Erau bătrâni care nu mai puteau primi lupta, femei, copii...

Totuși erau mândri de regele Dapyx. Gestul și pilda regelui era pentru ei ca o flacără veșnic vie. A cădea în mâinile romanilor însemna moartea. Așa încât nefiind luptători și neputând accepta lupta, dar nici robia, fugiră din fața furiei romane. Acești oameni prigoniți de romanii lui Crassus și mai rău, bântuiți de oastea nemiloasă, își luară cu ei întreg avutul lor, „întreaga casă" cum am putea spune, ca să o poarte precum melcul încet și tăcut în spate. Păstorii își luară oile, meșteșugarii uneltele, femeile își purtau pe pruncii de lapte la sân și pe cei mai mărișori buni de umblat după ele. Toți purtau ce aveau mai de preț silind să ajungă la peștera legendară Keire (Ceiris).

Dar de ce era legendară sau prin ce era vestită această peșteră? Mai întâi că peștera era foarte încăpătoare și trainică, încât putea cuprinde în pântecele sale o oaste întreagă, cât ar fi fost ea de numeroasă. Mai cu seamă însă, povești bătrâne spuneau că mitologii titani, când au fost biruiți de zei, se refugiaseră acolo...

Fără îndoială că aici nu numai legendele grecești contează, ci mai ales că istoria cea adevărată care a stat la baza mitologiei era răspândită în întreaga lume tracică. După cum cultura greacă, latină, daco-tracă prezintă numeroase legături, zeii antichității acestor popoare se întrepătrund.

Legendele se petrec și se consumă și în spațiul dacilor. „Titanii", figuri legendare, au ajuns și în spațiul străbunilor noștri după cum e adevărat că oștirile romane ale lui Crassus i-au urmărit pe bieții fugari până la peștera Keire. Aici înceta legenda și începea adevărul unei drame de nedescris. Armiile lui Crassus primesc poruncă strașnică de la general să astupe intrările peșterii.

De n-ar fi procedat astfel, ar fi trebuit să pătrundă în peșteră și să ajungă la cei retrași acolo pentru a-i extermina ca să nu mai aibă împotrivitori. Pentru că legenda continua spunând că, în această imensă peșteră, erau cărări întortocheate și greu de aflat și străbătut. Era ceva de felul Labirintului nu mai puțin legendarului rege Minos din insula Creta. Dar romanii nu aveau la mâna lor, ca Tezeu, un „fir al Ariadnei" și nici vreme a sta de asemenea incursiuni în lumea necunoscută a peșterii. Mai știm și zicala că ești puternic acolo unde te afli acasă la tine și știi toate rosturile. Romanii și-ar fi putut rătăci pașii lor înainte de a ajunge la daci!

Astfel încât legendele grecilor, poate cel mai imaginativ popor al antichității, sursă pentru întreaga lume tracică imensă și trăitoare cât și pentru *„toto orbe romano"* nu mai aveau ca hotar curgătorul Danub sau Istrul cel plin de miraj în valurile sale, la rândul lui iscător de legende și povestiri. O cultură ce bătea pragul multor seminții care se războiau între ele, dar care, la origini, aveau un trunchi comun uriaș.

Dar înainte de a filosofa, să ne întoarcem la dacii noștri sau mai bine zis la dacii lui Dapyx de atunci, care intraseră cu speranțe sporite în peștera neamului lor, Keire. Fără să știe

că romanii lui Crassus, astupând intrările peșterii, le luau acestora orice speranță de supraviețuire.

Cât or fi rezistat cei din peșteră, nu mai știm. Cât le-or fi ajuns oile și vitele luate cu ei? Până la urmă au pierit prin înfometare, lipsă de apă și aer.

Aici însă intervine ultimul element al legendei despre peștera Keire sau legendara peșteră Keire. Sau poate explicația cea mai apropiată de proverbul mai sus amintit care ține nu cu străinii din casa ta, ci cu tine, cel care locuiești această casă.

Se spune în legendă că în peștera Keire se mutaseră duhurile celor căzuți în luptă și care au apărat pe ai lor de urmăritori. După cum în concepția sau credința dacilor se împământenise statornic ideea că duhurile celor pieriți din viață, devenind nemuritoare, apără pe cei care trăiesc și care, fiind muritori, după ce mor la rândul lor, devin nemuritori pentru a-i putea apăra pe cei în viață.

Până aici nimic nou. Este vorba despre credința în nemurirea sufletului. Dar dacii credeau sau aveau o viziune mai largă asupra duhurilor celor dispăruți. Că ei intrau în peșteri, în ape, în pieptul stâncilor, în arbori, în păduri nesfârșite, pretutindeni deveneau duhuri apărătoare ale neamului dac și vrăjmașele pasului cotropitor.

Nimeni ca Mihai Eminescu nu a umplut de culoarea și prospețimea versului acest fapt în favoarea celor de acasă, de la pământuri:

„Și de-aceea tot ce mișcă-n țara asta, râul, ramul,
Mi-e prieten numai mie, iară ție, dușman este...“

În sfârșit, legenda spune că, la această legendară și celebră peșteră Keire, a venit chiar zeul suprem Zamolxis, care cutreierase prin multe peșteri pentru a găsi aici tihna necesară meditației, pentru a putea desăvârși învățătura lui cu privire la nemurire și a o dărui credincioșilor daci. El, Zamolxis, atotștiutorul și atotvăzătorul, trecea prin peșteri ca fulgerul. Căuta cel mai prielnic loc pentru cugetare. Și l-a găsit aici, în peștera Keire, unde a locuit ani în șir. Aici veneau la el periodic, din patru sau din cinci în cinci ani reprezentanții dacilor, mari preoți, pentru a-i sorbi învățătura și de a se întări în credință... poate că și înțeleptul Deceneu, cel de curând mutat de pe tărâmul pământenilor, să fi trecut în drumurile sale suprapământene în chip de duh nemuritor pe la legendara peșteră Keire. Așa încât să fi fost duhurile celor căzuți în luptă prin trădare și învinși astfel de Crassus, sau să fi fost însuși zeul suprem Zamolxis cel dătător de speranțe? Pentru că degeaba astupaseră romanii lui Crassus ieșirile din peșteră. Zeul Zamolxis care veghea asupra dacilor a rânduit salvarea oamenilor. A iscat ieșiri noi din peșteră și izvoare de apă dându-le acestora putința de a gusta din nou aerul înmiresmat al vieții și libertății, nesfârșita lumină a soarelui.

Câți dintre însemnătorii de întâmplări sau răspânditorii de vești de mai târziu n-o spuneau cu destulă ușurință că dacii au pierit în urma crâncenelor războaie cu romanii. Tăria documentelor a demonstrat că nu este așa! La toate acestea mai putem adăuga acum, nu ca un document, ci ca o reflecție:

„Amintiți-vă de dacii refugiați în peștera Keire, care nu și-au pierdut speranța în supraviețuire și credința în nemurire. Și tocmai când le era mai greu, a apărut bunul și puternicul

Zamolxis să-i elibereze din întuneric și să iasă la lumină, pentru a putea duce mai departe ei ca și alți daci faima și vigoarea acestui neam trac!"

Armatele romane, conduse de Crassus, au astupat ieșirile peșterii Keire. Dar ei se grăbeau. Aveau poruncă de cucerire a întregului pământ dobrogean. Astfel încât atacă pe al treilea rege get și anume pe Zyraxes, fără de nici un motiv.

E drept că Zyraxes era un rege viteaz ca și Dapyx și tot ca acesta se gândea la rezistență. Și el ca și fratele său nu-l mai considerau pe Roles decât un vrăjmaș.

Romanii însă, chiar dacă nu mai aveau nevoie de un pretext de război (*„casus belli"*), iscau tot felul de motive. De pildă, prin înaintași, dar mai ales prin Roles, ei știau că cea mai puternică cetate a lui Zyraxes era Genucla. Și că regele Zyraxes era vestit mai ales nu prin lupta în câmp, prin înfruntare directă cu oștile dușmanului, ci prin apărarea cetăților. Orice, chiar dacă ar fi căzut celelalte cetăți, pentru că regele nu putea fi în toate în același timp, dar dacă Genucla nu era cucerită, zadarnică trudă. Zyraxes se putea întări în cetate și ar fi reușit să reziste multă vreme.

Octavianus se grăbea. Nu putea aștepta atât. S-a găsit și pretextul atacării Genuclei. Aici se aflau păstrate ca trofee ale biruinței stindardele romane pe care grecii din cetatea Histriei, aliați cu geții și cu bastarnii, le luaseră de la oștile romane conduse de omul politic și generalul roman Caius Antonius Hybrida. Cine era, de fapt, acest Hybrida? Fusese consul în anul 63 î.Hr., proconsul al Macedoniei în anii 62-61

î.Hr. Repetatele abuzuri ale acestuia în dauna cetăților de pe coasta de apus a Mării Negre au provocat ruperea legăturilor de alianță și răzvrătirea grecilor, care erau ajutați de geți și bastarni. Hybrida a fost atunci însărcinat să înăbușe această răzvrătire, însă, în anul 61 î. Hr., el suferă o rușinoasă înfrângere sub zidurile Histriei, iar stindardele capturate se păstrau la Genucla.

Douăzeci de ani mai târziu, Octavianus socotea că trebuie să reia stindardele pierdute pentru a putea spăla rușinea înfrângerii... dar mai ales pentru a încheia expediția de ocupare a Dobrogei.

Luat prin surprindere, Zyraxes trece pe malul celălalt al Dunării pentru a cere ajutorul sciților. De fapt era vorba de geto-bastarnii-sarmați din Moldova sudică și din Bugeac, care se înfrățiseră în luptele împotriva romanilor. Zyraxes luase cu el și tezaurul peste care ar fi putut să se înstăpânească romanii. El lăsă instrucțiuni căpeteniilor sale militare cu privire la felul cum trebuie apărată cetatea. Spera să primească ajutorul „cât mai întins și mai vârtos, cât mai lat și mai arătos, cât mai înalt și cu luptători buni de asalt, cât mai verde care nu se pierde, cât mai dihai pentru gura de rai..." ceea ce pe scurt însemna „cât mai mulți și mai buni luptători pentru a apăra meleagul dac". De fapt, o altă mare faptă strașnică a lui Burebista, care supraviețuia, aproape nevăzută, era aceea de a fi unit sub sceptrul său și populații de alte seminții care însă, o dată uniți sub un stindard și o credință, se simțeau atât de bine „a fi geți și a fi daci", încât asta și deveniră. Iar cei care dăduseră mâna cu Burebista nu cu mândrie și răutate, ci cu cinste și demnitate, „se prinseră

de trăiră cu geții și cu dacii și fugiră de la ei doar gândacii, încât înflorirră împreună brebeneii de rămaseră doar leii ca mieii..." vorbă care, pe scurt, vroiau să zică, de fapt că „ nu s-au prins în hora frăției cei negri și întunecați, iar cei albi ca mieii au rămas să lupte ca leii și cu geto-dacii s-au făcut frați". Că este așa o dovedește faptul că, înainte de actul marii uniri săvârșite de Burebista, viteazul rege Oroles luptase împotriva bastarnilor, care le erau aprigi dușmani. Însă de curând și viteazul rege Dicomes se aliase cu bastarnii lui Deldon împotriva armatelor lui Crassus. Să ne amintim și de versurile închinate poetului Ovidiu, „marele exilat de la Tomis" care spun de fapt adevăruri istorice și care se referă la perioada când Dobrogea intrase în sfera de dominație romană:

„Porniră-a prinde aripi în versurile-i geții,
Și mută-nduioșare sarmații ne-nfricați..."

Pentru ca ideea să fie reluată în strofa următoare:

„Și tot cânta poetul pe oamenii ca para,
De pe meleagul aspru al Pontului bătrân,
Pe geții și sarmații pe care grea povara
Îi apăsa și coasa aceluiași stăpân".

Pe scurt s-ar putea spune că Burebista săvârșise actul unirii semințiilor de pe cuprinsul teritoriului pe care l-a condus cu destoinicie și pricepere sub sceptrul dac, „în cuget și simțiri". Și că, în afară de trădători și uneltitori, care nu se simțeau bine sub guvernarea lui, căpeteniile cinstite și luptă-

torii de rând care au acceptat stăpânirea lui vitează și înțeleaptă și care s-au simțit bine împreună cu dacii, s-au înfrățit, s-au încuscrit și „s-au făcut tot una cu ei", au devenit locuitori ai marelui stat dac și ai marelui neam dac. Iar după desfacerea acestui stat, au rămas credincioși legămintelor care îi unise sub flamura neasemuitului rege și solidari cu moștenirea lui Burebista. Și în cazul bastarnilor, ca și al sarmaților și ca și al altor seminții, încât, pe scurt, am putea spune:

„S-au înfrățit cu onor,
Fiind un același popor!"

Ajungând sub zidurile Genuclei, Crassus o supune unui asediu de pe uscat și de pe Istru în același timp. Cei din cetate se apărară strașnic, încât Crassus cunoaște tăria oamenilor acestor locuri care-și apărau dreptul la viață liberă. E drept, cucerește cetatea, dar foarte anevoie și cu multă pierdere. Încât Crassus, care se temea de reușita lui Zyraxes în a se întoarce cu ajutor și care grăbea să cucerească cetatea înainte de întoarcerea regelui dac, cunoscând și „beteșugul cel bun" al lui Zyraxes de a ști să apere o cetate, era în al nu știu câtelea cer al fericirii de norocul ce dăduse peste el. În acele momente de triumf militar a gândit mai întâi și apoi ar fi spus-o mai încet, dar destul cât să fi auzit și cei din preajma sa:

„Dar dacă era în cetate viteazul rege Zyraxes, am mai fi cucerit vreodată Genucla din mâinile barbarilor?"

De fapt regele Zyraxes săvârșise două greșeli: prima, că nu rămăsese în cetate pentru a o apăra, iar a doua că, plecând după ajutor, el n-a mai ajuns cu ajutorul decât când

era prea târziu. Și cum Genucla fusese cucerită, faptul însemna și intrarea Dobrogei în sfera de dominație romană. Socoteala regelui fusese însă bună. Și s-o reconstituim pe loc. Regele Burebista lăsase această moștenire de care am vorbit, acel sentiment de unitate de după desfacerea unității. De frăție și solidaritate dacică și umană. Sorții i-au fost nefavorabili. Pentru că zeul Cronos a încurcat și aici țele și i-a spulberat gândul întreg: să vină cu ajutorul cel mare al fraților la timp și să dea lupte în câmpie, iar el, după pricepcrea lui, să apere și cetatea. Era prea târziu când a plecat după ajutor, pentru că Crassus era deja aproape de cetatea Genucla. De fapt ce trebuia să facă? Să rămână în cetate și s-o apere cu măiestria lui desăvârșită și să trimită doar vreo două căpetenii după ajutor. Oricât i-ai învăța pe oameni să fie la fel ca tine, nu vor putea niciodată să facă ceea ce faci tu însuți, folosind darul hărăzit de Pronie, ție! Și iar ne întoarcem la Burebista: el realizase mai mult decât Alexandru Macedon, care cucerise și unise teritorii și semințli diferite și care izbutise mai mult pe linia teritorială decât a semințiilor. Burebista o făcuse pe ambele fronturi ale unității. Greșelile lui Zyraxes anulau, de fapt, și apărarea Genuclei și ajutorul fraților săi. Pentru că, apărând cetatea, o făcea până la sosirea ajutorului și obținerea biruinței asupra lui Crassus.

Dar încă o dată, istoria nu folosește dubitative: „Dacă s-ar fi întâmplat așa și nu altfel", ci prezintă realitatea așa cum a fost. Pe acest temei putem spune fără să greșim: că bunul Zyraxes procedase astfel din prea multă dragoste pentru neamul și țara sa.

Două greșeli mari. Spre deosebire de el, Roles comi-

sese o singură greșeală: aceea de a se despărți de frații săi și de a se da pe mâna dușmanilor.

Mergând iar pe firul istoriei, am putea crede că Roles își atinsese scopul. Acela de a fi cârmuitorul Dobrogei. Octavianus, o dată cu acordarea titlului de „prieten și aliat al poporului roman", îi promisese lui Roles și cârmuirea asupra ținuturilor dobrogene cucerite de Crassus și trebuia să se țină de cuvânt. Într-adevăr, Roles devenea cârmuitorul acestor ținuturi, dar în numele romanilor și în folosul lor. Octavianus Augustus, devenit împărat, era interesat ca pentru apărarea liniei Dunării să se verse sânge de „barbar" și nu de roman. Împăratul Augustus gândea în viitor când, prin moartea lui Roles, pe care o dorea cât mai curând, să fie desfăcut de cuvântul dat. Și într-adevăr, Roles muri curând după aceea. Și asupra cuceririlor lui Crassus se va abate protectoratul regatului odryzilor din Tracia, al cărui rege era „client" al Romei. Iar în zona de coastă se creează un comandament militar roman dependent de provincia Macedonia. Prin aceasta se adeverea, de fapt, vorba lui Dapyx, care avusese puterea să vadă în viitor: „Octavianus vrea să ia Dobrogea și întreaga lume dacă pentru el. Nu va păstra nici o fărâmă din înaltul său tron împărătesc pentru tine..."

Acum, la sfârșitul istorisirii întâmplărilor celor trei regi dobrogeni, ne vin din nou în minte cuvintele pe care le-am rostit drept concluzie la despărțirea celor trei regi:

„Puteau să se-nțeleagă, dar nu s-au înțeles,
Puteau să trăiască precum frații, dar n-au trăit,

Puteau să se unească, dar nu s-au unit,
Puteau să țină sus stindardul dac, dar nu l-au ținut,
Puteau să nu scoată sabia unul împotriva altuia,
dar au scos-o!
Și se războiră!"

Dar sfârșitul ar fi nefiresc, pentru că vina de a nu se fi unit pornește de la Roles. Așa încât pentru Dapyx și Zyraxes s-ar cuveni o altă încheiere:

„Au fost uniți în cuget și simțiri de atâtea ori,
Au luptat cu suflet de dac până-n apus de zori
Și-au rămas nemuritori!"

Deceneu, mare preot? Rege? Zeu?

Povestind câteva dintre întâmplările regilor daci de după moartea lui Burebista am făcut-o dintr-un motiv binecuvântat: ca să înțelegem că virtutea, dacă nu se stinsese o dată cu apusul marelui rege, ea trecuse neadormită în urmași. Dar pentru a ilustra mai bine aces proces de continuitate, ne întoarcem iar la anul 44 î. Hr., nu pentru a-l prohodi pe cel asasinat, ci pentru a ști că aici, candela iubirii de neam, simțământul dacismului, ardea cel mai puternic. Și că mâini vrednice îi preluau moștenirea.

Dar care erau mâinile cele vrednice? Erau oare mâinile mângâietoare și sufletul plin de mărinimie și mintea strălucită a marelui preot Deceneu?!? Aici ne aflăm în fața a numeroase semne de întrebare, izvorând din mărturiile istoricilor contemporani lui Deceneu, sau mai târzii. Ori chiar și mai târzii! Având și ele fața nedumeririlor. Și căutând să lege, prin iscusința minții și logica faptelor, adevărul și să-l separe de simpla închipuire...

Nu este însă posibil întru totul, mai cu seamă în cazul lui Deceneu, cea mai enigmatică personalitate a antichității dacice și poate cea mai ilustră.

Aici, închipuirea își joacă rolul ei în umplerea unor goluri, de neumplut altfel, și în a prezenta adevărata culoare a epocii postburebistane. Oricâte ar fi întrebările și nedumeririle, ele se pot concentra în trei mari direcții: a fost Burebista doar „mare preot"? A urmat la conducerea statului dac din zona munților Orăștiei imediat și în continuarea lui Burebista și în calitate de „rege"? Iar dacă a fost mare preot și rege, mărturie sigură că a fost om și a trăit în realitatea istorică, după moartea sa (întâmplată nu se știe cum), când și în ce împrejurări dacii l-au zeificat și l-au trecut în legendă?

Răspunzând acestor întrebări, fără să aibă întru totul, sau uneori deloc, tăria documentelor, vom încerca să repovestim faptele pentru a ajunge, de fapt, la „mitul lui Deceneu", așa precum există „mitul lui Zamolxis-Gebeleizis" sau cum grecii au eternizat în cuprinsul giganticei mitologii miturile atâtor zei și semizei.

Cine s-ar mai putea îndoi că Deceneu a fost „marele preot" al neasemuitului rege Burebista? Că în favoarea acestei calități vin multe însușiri excepționale, precum o mare putere de asimilare a bunurilor culturii din vremea sa, cea a antichității. O inteligență vie, cercetătoare și iscoditoare, dar și imaginativă și visătoare, creatoare în toate cazurile. O memorie fecundă a faptelor și întâmplărilor trecutului, care nu uită nimic, nici din cele citite și nici din cele trăite. O gândire filosofică și meditativă de excepție. Un spirit vizionar, cu puterea de a prevedea cele ce se vor petrece în viitor. Capabil de iubire profundă, omenească, pentru neamul său, pentru semenii săi – oamenii. Dar și o gândire politică precum și diplomatică, înțelegând mai bine decât oricine

relațiile dintre statele lumii de atunci, ce înseamnă războaiele în viața oamenilor și semnificația epocilor de pace.

Mulți l-au socotit pe Deceneu vrăjitor sau doar cititor al viitorului în stele. Sau în alte semne ale naturii. Alții îl socoteau încă din viață zeu, pentru că, în concepția antichității, doar zeii, care erau nemuritori, puteau ști ce se va întâmpla în viitor...

Această creionare a unui portret spiritual al marelui preot Deceneu poate fi completată printr-o înfățișare sumară, dar sugestivă, a trăsăturilor fizice reduse mai întâi la o sintagmă rostuită ad-hoc: statură înaltă și plină de suplețe, mai mult oase decât carne, priviri de foc nestins, adânci și poruncitoare, era mai mult spirit decât materie.

Prin acestea și multe altele câte s-ar putea spune despre personalitatea sa de excepție, Deceneu a izbutit să intre, la un moment dat, în viața regelui Burebista ca „mare preot". Venea dintr-o lume misterioasă și plină de enigme. Burebista venea dintr-o lume a luptei și jertfei. S-au întâlnit și s-au prețuit reciproc, în jurul anului 82 î. Hr., când Burebista începuse a domni.

Ce ar fi fost Burebista fără Deceneu? Greu de deslușit. Pentru că Deceneu a depășit cu mult atribuțiile sale de mare preot și a devenit inspiratorul actelor politice ale lui Burebista. Încheie o alianță cu regele, recunoscându-i acestuia puterea supremă lumească. Iar Burebista îl socotește un egal al său ca putere supremă spirituală sau zeească. Deceneu îl sfătuiește pe rege de bine și îl sprijină în opera de unificare a triburilor și uniunilor de triburi geto-dace, în organizarea luptei împotriva celților ofensivi, în războaiele cu alte triburi vecine atacatoare și pregătindu-l pentru marea luptă

împotriva celei mai mari puteri și primejdii – puterea romană... Ce ar fi fost Deceneu fără Burebista? Poate vreun mag rătăcitor, vreun vrăjitor sau mare preot al altor triburi dace. Sau poate vreun răspânditor de doctrină religioasă, iubit și respectat de mulțimea adepților la credința unui asemenea om-zeu. Dar Burebista l-a legat pe deplin, în sensul bun al cuvântului, de acest neam al „nemuritorilor" din care însuși Deceneu aspira la nemurire. L-a socotit asemeni lui, deci rege, a împărțit cu el stăpânirea asupra supușilor daci: el, Deceneu, la cetatea de la Costești sau chiar la Sarmizegetusa, Burebista la Argedava, în câmpie.

Pentru că meritul de gospodari în înflorirea unei civilizații materiale alături de cea spirituală, de ridicarea unor cetăți de apărare aparține ambilor regi: Burebista și Deceneu. Deceneu l-a ascultat pe Burebista și l-a urmat cu credință. Regele l-a crezut pe marele preot, care îl sfătuia mereu, adică „în toate cazurile". Ori, geții îi numeau pe cei care îl sfătuiau pe rege, zeul lor.

Iată cum Deceneu ajunge de pe acum să aibă o triplă prezență: de „mare preot", reprezentant al puterii spirituale, de „rege" asociat cu regele și egalul acestuia, de sfătuitor în tot și în toate al regelui, adică de zeu.

Numai dintr-o mare prietenie sinceră și deschisă, din unirea spiritului lui Deceneu și a dârzeniei temerare a lui Burebista s-a putut naște primul mare stat dac cunoscut în istorie. Acest adevăr poate să conducă la meditație, dar inspiră chiar fără vrere pe un poet la scrierea câtorva versuri inspirate din adevăr. Pentru că numai poezia este în stare să recompună marile trăiri ale istoriei.

Neam și Țară
Trăiau într-o frântură a timpului din spații,
Venind dintotdeauna, din multe generații,
Doi frați de stirpe dacă din coapsa vreunui zeu,
Viteazul Burebista și bunul Deceneu,
Se-întâlniră-n zorii de ziuă într-o vară
Și au jurat credință de Neam și pentru Țară,
Făgăduind mărire acestui dacic neam,
Ca să-nflorească Țara ca roadele pe ram!

Veniră zile grele și pline de povară,
Că nu e-n astă viață eternă primăvară,
Sunt ploi și sunt și viscoli și cerul plin de nori,
Cotropitoare armii, soldați răzbunători,
Dar Burebista paloș și Deceneu o minte,
Vrăjmașilor cu fală, mereu le-au stat 'nainte,
Sub flamura dreptății pământului străbun,
Și Burebista rege... și Deceneu cel Bun,
Făcură hotar mândru, întins în patru zări,
Din depărtări uniră pe daci cu depărtări,
Veghind la pacea gliei cu neclintitul neam,
Ca să-nflorească țara ca roadele pe ram!

Ți se cuvine Ție mărire, Deceneu,
Tu, Burebista rege, vei fi slăvit mereu!

Mitul lui Deceneu

Mitul lui Deceneu s-a clădit așa, ca toate miturile și legendele pământului, nu dintr-o dată, ca o zburătură de pasăre sau o fâlfâire de aripi, nici ca unda trecătoare a apei. Ci în timp, statornică și neadormită, ca zborul etern al păsării și ca vadul etern al apei trecătoare. Purtat din gură-n gură de la bătrâni la tineri și la copii și apoi preschimbat în trup de ceaslov.

Mitul lui Deceneu s-a clădit ca și cel al lui Prometeu, având la bază ideea jertfei în folosul oamenilor. Prometeu plătește, cu înlănțuirea, îndrăzneala de a fi furat un crâmpei din focul zeesc pentru a aduce lumină, căldură și bucurie oamenilor. Deceneu jertfește zile și nopți, alături de regele său, pentru a aduce frățietate, adică lumină, căldură și bucurie oamenilor din neamul său dac.

Unii însemnători ai evenimentelor l-au socotit pe nedrept pe Deceneu ca făcând parte din complotul care a condus la asasinarea lui Burebista. Sau doar au lansat supoziții, ținând seama de două argumente ce ar fi putut rezista logicii: primul, că fiind cel mai apropiat de rege, ar fi putut mijloci ușor complotiștilor, fără bănuială, accesul la rege, surprinderea și uciderea lui; al doilea, că jinduind tronul regal, Deceneu ar fi grăbit evenimentele sfârșitului lui Burebista, pentru a se sui el pe tron.

Dar cuiul pe cui se scoate și gerul prin ger se mântuiește. Iar logica prin logică poate fi învinsă. Încât versurile de mai sus pot să fie completate astfel:

„Limpede e jurământul ca și apa din fântână,
Minunata noastră Țară e suprema-ne stăpână,
Deceneu sunt, mare preot și ca preot o slujesc,
Burebista, rege mândru, paloș vrednic, vitejesc...“

De ce l-ar fi trădat oare Deceneu pe Burebista când s-au înțeles atât de bine și au slujit același ideal: Neamul și Țara. Mărirea acestora!

Alții spun că Deceneu ar fi murit înaintea lui Burebista. În acest caz nu s-ar mai pune în nici un fel problema trădării. Dar nici că, după moartea lui Burebista, ar fi urmat la tron ca rege fostul mare preot al regelui ucis, ci primul urmaș la tron al lui Burebista ar fi fost Comosicus...

Dar noi credem cu tărie pe de-o parte în logică, pe de alta, în intuiția istorică. Și cu accente subiective, sentimentale. Faptul că cel mai mult la durere a vibrat sufletul lui Deceneu și lacrimile sufletești cele mai multe și mai ascunse tot Deceneu le-a vărsat. Și a găsit ca o datorie a sufletului să preia opera pe care o făuriseră, rege și mare preot împreună, pentru a o duce mai departe și a nu lăsa să piară dacimea cea vitează greu încercată și în risipire.

Atunci era Deceneu „mare preot“ și „rege“ și, ca sfătuitor al lui Burebista, și „zeu“. Acum Deceneu devenea „rege“ și „marele preot“, cu datoria sacră de a continua moștenirea regilor daci și a veghea tutelar asupra ei. Încât poezia ar putea suna mai departe melodios de dramatic, nu cu accente de disperare, ci cu o notă profund elegiacă:

„Am rămas singur Burebista, eu slujitorul tău Deceneu,
Credinciosul tău mare preot, în locul tău rege, iar tu, zeu,
Cu gândul vi[illegible]ții și inima iubirii spre tine, mereu!"

Mitul lui Deceneu nu s-a clădit abia acum, când el era în faza avansată – de zeu. Ci el a început încă din vremea egipteană a lui Deceneu, ca învățăcel al misterelor orientului egiptean, la templele sacerdoților din țara marelui Hapi. Egiptul, el însuși țara enigmelor în parte descifrate, în altă parte neacoperite de duhul adevărului, a imprimat aerul de mister și puterea de enigmă și în ființa lui Deceneu; acolo, în Țara de la Mediterană, se pare că el a învățat unele semne de prorocire prin care susținea că tălmăcește voința zeilor. Care zei? Cei ai Egiptului sau, mai târziu, ai grecilor și romanilor? Antichitatea era păgână toată până la nașterea lui Hrist. Zeii erau aproape și la îndemâna oamenilor, a puterii lor de percepție... Numai un asemenea om, al inteligenței și spiritului putea să capete, încă de la venirea lui printre dacii lui Burebista, o aură de zeu, să își impună voința asupra regelui și asupra tuturor încât să fie ascultat și divinizat.

Dar Deceneu venise printre daci cu o aură neînchipuită. El era netălmăcit încă de sufletele dacilor și de mintea regelui chiar. Era zeu? Era profet? Merita a fi și el rege? În toate aceste cazuri, Deceneu părea a avea în el puteri supranaturale.

Deceneu venea printre daci ca o mare personalitate, menită să schimbe în bine soarta neamului dac și să-l aducă la mărire.

Arăta parcă a predestinare. Pentru că Deceneu arăta

sau lăsa să se înțeleagă că este un trimis al zeilor. Dar aici dădea peste o tradiție a cultului lui Zamolxis-Gebeleizis, zeu suprem statornic al pământului dac.

Trebuia, dacă voia să fie plăcut, să apară nu ca reprezentant al tuturor zeilor adorați de diferite neamuri, ci ca urmaș autentic al lui Zamolxis, așa cum întreaga tagmă a marilor preoți ai triburilor și uniunilor de triburi se socoteau.

Și Deceneu trebuia să-i învingă pe daci într-un război al sufletelor, măreț, simfonic, dar nevăzut și să-i supună ascultării lui spirituale...

Și a izbutit. Prin ce? Prin cultură, inteligență, spirit puternic, omenesc și zeesc. Abia atunci izbutind să-i supună pe geți voinței lui, a început „opera magna" împreună cu Burebista. L-a ajutat pe Burebista cu puterea înrâuririi acolo unde nu putea birui cu sabia regele său. A adus la ascultare și pe acele căpetenii care se împotriveau autorității lui Burebista. El, marele preot, el, marele rege, el, marele zeu. Urmaș al lui Zamolxis-Gebeleizis, frații cei buni întru zeitate. El, urmașul acestora, va trebui să tălmăcească prezența zeității cea cu două fețe, ca mitologicul Ianus.

Câte nu a făptuit Deceneu în scopul de a-i aduce pe daci la ascultare spre binele lor! Spre mărirea politică și spirituală. Factori care nu mai pot fi despărțiți unul de altul. Acum însă tot ce ne interesează este de a urmări mitul lui Deceneu.

Când a cuprins adevărul că izbutise, că însuși Burebista i-a conferit o putere aproape egală cu a lui, l-a răsplătit pe rege cu dragostea lui, cu credința lui și cu puterea sa fără margini. Și când a înțeles că dacii îl ascultă în toate, a pornit marea sa operă spirituală pentru înălțarea poporului dac. Cu

cât acesta era înălțat prin cultură, cu atât și el, ridicat în ochii lor, se înălța spre ființa zeităților.

Deceneu era în primul rând un filosof, un gânditor profund, un clarvăzător prin întuneric, cu ajutorul științelor. Deceneu poseda temeinice cunoștințe științifice. În domeniul matematicii îi erau cunoscute triunghiul lui Pitagora, numărul șase, număr desăvârșit în gândirea antică, numărul zece, dat de suma primelor patru numere (1+2+3+4=10) în școala pitagorică, numărul 36, număr „cosmic" în concepția aceleiași școli. Nu-i lipseau cunoștințele, ci, dimpotrivă, avea predilecție pentru astronomie. Cunoștea pentagonul planetar: Saturn, Jupiter, Marte, Venus, Mercur, declinația soarelui la echinocțiu și solstițiu, poziția Lunii în cele patru faze și altele. Deceneu, prin cunoștințele și experiența lui, a stimulat activitatea în statul dac pe linia botanicii, medicinii, farmaciei. A creat așadar școli ale diferitelor ramuri ale științei.

Dar fiind în primul rând un filosof, el a instruit pe daci în diversele ramuri ale filosofiei: în domeniul eticii (al moralei) dezvățându-i pe daci de obiceiurile lor barbare; i-a învățat logica, jocul minții și calea spre descoperirea adevărului; instruindu-i în domeniul fizicii, i-a determinat să trăiască potrivit legilor naturii, învățături ce au fost păstrate în scris și numite „belagines". A legat etica de astronomie îndemnându-i pe daci să trăiască demn și în fapte bune. Le-a demonstrat valabilitatea celor 12 semne ale zodiacului, le-a spus geților sub ce nume și sub ce semne cele 346 de stele trec de la răsărit la apus spre a se apropia sau depărta de polul ceresc.

Toate acestea le-a avut în grija sa de părinte al poporului dac, marele preot Deceneu; de îți era mai mare dragul

să-i întâlnești pe daci cu vitejia lor proverbială în luptă, netemători de moarte și credință în nemurire. Dar, și la vreme de tihnă, când aceiași luptători, în loc de a-și petrece viața în desfrâu și băutură, erau preocupați de problemele filosofice, de cercetarea poziției boltei înstelate a cerului, de cultivarea ierburilor și arbuștilor precum și de însușirile vindecătoare ale acestora. Și sprijinind construirea cetăților, Deceneu educa pe constructori în spiritul frumosului, armoniei, simțului echilibrului.

Dar nu am greși cu nimic dacă, știind antecedentele spiritual-politice ale aportului lui Deceneu la făurirea statului, că politologia, care este și ea o importantă ramură a gândirii filosofice, a fost introdusă de Deceneu în circuitul pregătirii generale a poporului dac – popor de luptători și de oameni harnici ca și de bună credință. La Deceneu politologia reflectă caracterul sau aspectul teocratic al statului. Deceneu a anticipat astfel cu câteva secole rolul fundamental al bisericii în stat și legea nescrisă, dar afișată, a religiei în evul mediu potrivit căreia toate științele erau *„ancila theologicae"* (slujitoarele teologiei).

„Mitul lui Deceneu" s-a clădit astfel prin activitatea lui fecundă încă din perioada domniei lui Burebista. Și s-a clădit nu în jurul calității de „rege", ci în aceea de „mare preot". În această calitate, Deceneu putea să influențeze cel mai bine în primul rând asupra detașamentului de luptători spirituali, tagma preoțimii, a „marilor preoți" de pretutindeni din lumea dacică. Precum Burebista era regele tuturor dacilor, Deceneu devenea „regele preoțimii".

Dacă Deceneu apare ca părinte spiritual al poporului

dac, în calitate de „mare preot suprem", de profet, de sfătuitor al lui Burebista, este în primul rând învățătorul preoțimii. A ales pe cei mai de seamă bărbați ca fiind cei mai de neam, adică din rândurile nobilimii (tarabostes) și cei mai înțelepți dintre toți. Pe aceștia i-a învățat teologia, i-a pregătit pentru profesiunea de preoți.

Și numai astfel „mitul lui Deceneu" s-a clădit în jurul calității de mare preot. Preoții înșiși au contribuit la divinizarea lui Deceneu și la crearea unei aure de ființă miraculoasă pentru marele preot.

Marii preoți au fost organizați, îndemnați să cinstească anumite divinități, să ridice sanctuare și să facă sacrificii, adică să oficieze aducerea de jertfe zeilor.

Ce înseamnă însă aceasta? Ce încercare se pare izbutită de a realiza o nouă reformă religioasă? Dar o reformă radicală? Îndemnul și mai mult decât atât. Învățându-i pe preoți a venera și a sluji anumite divinități, însemna totodată renunțarea la cultul altora. Se pare că Deceneu însuși ar fi pus în miezul reformei sale, al doctrinei sale religioase, necesitatea înlocuirii vechiului cult al lui Zamolxis cu cultul zeului războiului, care devenea zeu suprem. Apărea astfel limpede ajutorul pe care marele preot îl dădea politicii de unificare promovată de Burebista. În legătură cu aceasta, s-a țesut o istorioară.

La Deceneu veniseră un grup de mari preoți ce slujeau la sanctuarele închinate exclusiv zeului Zamolxis. Și zeului Gebeleizis. Erau nedumeriți pentru că nu știau și mai mult nu înțelegeau ceea ce voia să facă Deceneu.

— Părinte al nostru – i se adresase marele preot

Bareza, din ținuturile dacilor răsăriteni – unde socotești să ajungi cu poruncile tale de sacerdot suprem? Noi până acum pe Zamolxis și pe Gebeleizis i-am știut zeii noștri supremi. Și acum?

Deceneu surâse. Un surâs straniu și care nu prevedea nimic bun. El îl întrebă pe Bareza:

— Spune-mi, mare preot Bareza, ce te supără în poruncile mele?

Bareza se ținu o vreme tare. Îi răspunse printr-o întrebare piezișă:

— Nu cumva, mărite Deceneu, vrei să ștergi luminile lui Zamolxis și să te așezi zeu în locul lui?

Nici Deceneu nu se lăsă. Poseda de zece și poate de mai multe ori energie spirituală ca să-l poată înfunda pe Bareza:

— Nu este așa, Bareza! Dar spune-mi, ce ne învață Zamolxis și Gebeleizis?

Luat prin surprindere într-o problemă de dogmă incertă, Bareza se fâstâci și nu știu ce să răspundă. Ieși din încurcătură printr-un nou soi de întrebări:

— Nu știu să-ți răspund, Deceneu. Dar aș vrea să știu dacă Zamolxis și Gebeleizis sunt frați!

— Am să-ți spun, Bareza. Nu sunt frați, ci aceeași divinitate pe care noi am slujit-o ca zeu fundamnetal. Dar ce ne învață Zamolxis-Gebeleizis? Ne învață știința nemuririi!

— Așa este! consimți Bareza.

— Adică știința de a deveni nemuritor. Dar noi dacii știm că Zamolxis este duhul pământului și el are trebuință de noi ca să-l apărăm de parul vrăjmașului. Cât el e liber și noi

suntem liberi. Trăind în libertate, devenim nemuritori. Ce ne învață Zamolxe cu fața cerului senin, adică Gebeleizis? Atunci când norii acoperă seninul, luptătorii daci trebuie să-și încordeze arcurile și să tragă cu săgeți în nori, pentru a-l elibera pe Zamolxe-Gebeleizis. Iar norii sunt vrăjmașii acestui pământ. Dunărea e fluviul sfânt, e un zeu tăcut, dar puternic, din care luptătorii daci, plecând la luptă, sorb apă vie pentru a le da forța de a învinge. Deci Zamolxe și Gebeleizis au nevoie de luptătorii geți care să-l apere. Dar dacă luptătorii geți stau cu mâinile neînarmate și refuză să se lupte, Zamolxe va mai rămâne liber? Și Gebeleizis va mai avea fața senină, albastră?

— Nu, nu va mai avea! consimți Bareza.

— Atunci nu crezi că rolul de seamă în înfrângerea dușmanului îl are zeul războiului? Doar biruința lui asupra vrăjmașilor înseamnă nemurirea noastră, a dacilor! Nu crezi că trebuie să-l socotim pe zeul războiului ca zeu suprem?

Bareza tăcu pentru a se gândi. Se gândi ce răspuns îi poate da lui Deceneu. Nu-i veni deloc răspunsul pe buze. Și iar se gândi. Apoi încercă o vorbă care i se păru mai nimerită:

— Mărite mare preot Deceneu, noi am fost, ani în șir, cei care am aprins flacăra credinței dacilor pentru Zamolxe-Gebeleizis. Și bine am făcut. Cine nu are un zeu pe care să-l adore, căruia să i se închine și pe care să-l cheme la ceas de nevoie, acela nu are nimic. Nici patrie nu are și nici credință!

Deceneu surâse din nou:

— Bine ai mai zis, Bareza! Cine nu are zeu nu are credință și nici patrie!... și nu are nimic! Dar noi avem cu noi pe zeul războiului!

— Și Zamolxe-Gebeleizis unde s-a dus, de fapt? A dispărut ca nimic?... Mi-e dor de Zamolxe, duh al pământului nostru. Mi-e dor de seninul privirilor lui Gebeleizis!

Atunci, ca prin minune, sacerdoții daci porniră în cor să îngâime:

„Ne e dor de Zamolxe, ne e dor de Gebeleizis!"

Surâsul lui Deceneu arăta de data aceasta ca omul atotștiutor, care are toate răspunsurile lumii și se pregătește a da sentința:

— Dacă vă e dor, atunci e bine! Pentru că zeul nostru Zamolxe-Gebeleizis n-a pierit. El ne privește și acum cu bunătate și înțelepciune. S-a mutat în chipul zeului războiului, zeul nostru fundamental. Sub stindardul lui să muriți în lupta pentru a deveni nemuritori!

Bareza nu mai zise nimic. Nimic nu mai glăsuiră și ceilalți mari preoți veniți de pe alte meleaguri dacice. Se duseră liniștiți la sanctuarele lor ca să aducă jertfa zeului suprem, zeul războiului...

După asasinarea lui Burebista, urmașul acestuia a fost Deceneu, prietenul cel mai apropiat și sfătuitorul lui Burebista. El a devenit rege și mare preot. Ca rege, el a exercitat puterea asupra dacilor din statul nucleu aflat în Munții Orăștiei și ținuturile înconjurătoare. Credem că, în capitala sfântă a dacilor, visată odinioară de regele Sarmis – Sarmizegetusa. Dar ca mare preot, el și-a exercitat autoritatea spirituală asupra întregii alcătuiri a regelui Burebista. Deceneu era privit ca un miracol. Mitul său mai avea doar puțin pentru a rămâne veșnic și de neuitat.

Și Deceneu știa că, abia după moartea sa, se va putea

împlini destinul său de nemurire. După moartea fizică avea să rămână în memoria întregului neam dac, un zeu... Dar cât o fi domnit și care i-a fost sfârșitul? Nu știu să se fi petrecut vreo slujbă de ardere a trupului său și de așezare a cenușei în urnă. Toate izvoarele istorice atestă faptul că, după moartea lui Deceneu, a urmat la tron Comosicus, rege al statului-matcă și preot suprem al întregii lumi dace. Dacii l-au slujit cu venerație, ca și pe Deceneu. L-au socotit tot pe atât de iscusit ca și pe înaintașul său. Iar când o solie de mari preoți, în frunte cu Coza, l-au întrebat dacă vrea și el să înlocuiască cultul lui Zamolxe-Gebeleizis, Comosicus a răspuns: „Eu nu pot să surp ceea ce a zidit marele meu înaintaș Deceneu!“ Cu aceste cuvinte, mitul lui Deceneu devenea nemuritor!

Cei patruzeci de ani de domnie ai regelui Scorilo

Scorilo era un rege bun și înțelept. Și de aceea, în vremurile tulburi, în care trăia statul dac, înconjurat de Imperiul roman și de alți ochi pizmatari, a izbutit să stea în scaunul celui mai puternic stat dac timp de patruzeci de ani, de pe la 28 până la 68 din era creștină.

Dar prin a spune că era bun și înțelept este ca și cum am zice că floarea de crin este albă și nevinovată. Înseamnă a ne mulțumi cu ceea ce apare dintr-o dată în fața ochilor. E necesar a explica de ce spunem că era bun și înțelept!

Mai întâi o observație: bunătatea face mai mereu, dacă nu întotdeauna, casă bună cu înțelepciunea, virtuți care izvorăsc dintr-o alcătuire sufletească aleasă și dintr-o minte sănătoasă. Iar răutatea atrage după sine toate defectele cele rău duhnitoare, precum prostia, mândria, ura, la rândul lor izbucnind dintr-un suflet golit de simțire și o minte întunecată.

Se impune a ști cum, la regele Scorilo, bunătatea și înțelepciunea erau surorile cele mai bune. Cât despre bunătate, însușire de bază a regelui Scorilo, putem spune că

el nu era prost de bun, lăsând pe supușii săi a-și face de cap fără a așeza pentru fiecare răufăcător pedeapsa meritată. Sufletul îi era bun, arzător ca o văpaie pentru neamul său. Îi venea în ajutor o minte sănătoasă pentru a nu greși. Pentru ca din prea multă iubire să nu ajungă a face rău, în loc de bine.

Ca să tălmăcim și mai bine firea lui Scorilo și să întregim portretul său, putem să-l numărăm printre cei cu mare grijă dinspre partea moștenirii primite de la înaintașii săi glorioși precum Dromihete, Burebista, Deceneu și Comosicus.

Nu fusese bun Dromihete fiindcă apărase pământul dac de năvala oștirilor lui Lisimach? Și înțelept pentru că, în loc să-i ucidă pe prizonierii macedoneni în frunte cu regele lor, i-a iertat și i-a ospețit? Prin aceasta nu i-a înrăit pe vrăjmași, ci i-a făcut să înțeleagă a trăi ca frații și a nu se trufi și încrâncena prin războaie. Dacă a știut să ierte și s-a dovedit a fi bun, cea mai mare bunătate a lui Dromihete s-a văzut pe câmpul de bătălie, când i-a înfrânt pe vrăjmași. Iar gestul lui iertător izvora dintr-o aleasă înțelepciune.

Acesta era pentru regele Scorilo primul exemplu în fața istoriei. Iar al doilea, cel suprem, îl avea în ființa trecută în neființă a regelui neasemuit în bunătate și înțelepciune, regele Burebista. Pentru că Burebista lăsase cu limbă de moarte urmașilor „iubirea de moșie dacă", mare și neînvinsă, netrădată și neprefăcută. Lăsase cu inimă fierbinte și minte nepierzătoare semn de primejdie către lumea romană, care căuta atunci, ca mare împărăție, să înghită tot ce se putea înghiți din pământ și din apă.

Scorilo urmărise politica altor regi daci ca, de pildă, Cotiso, Dicomes sau Roles. Aceștia încercaseră pe cât cu

putință să se apropie de lumea romană. Fie prin încuscriri, fie prin alianțe sau câte și mai câte manevre politicești. Și diplomatice. Le urmărise acțiunile, dar nu le urmase exemplul și învățămintele.

Știa una și bună: împărăția romană din timpul lui Octavianus Augustus aproape atinsese apogeul. Iar statul dac nu mai era ca pe vremea lui Burebista, și rămăsese ca mai multe state dacice să facă de data aceasta cât unul.

E drept, când Scorilo se urcase pe tron, August asfințise. Se așternuse la domnie Tiberius, care nici el nu se lăsa mai prejos a da glas de mărire Împărăției romane moștenite de la tătâne-său. Inima îi spunea lui Scorilo să se avânte în luptă pentru a se dovedi bun și a preîntâmpina expediții de cucerire a statului dac din partea Romei. Mintea îi spunea însă să judece sănătos și să gândească temeinic. Și să privească spre regatele dacice din Dobrogea, ce cădeau pe rând în stăpânirea romană. Așa încât bunătatea și înțelepciunea le folosește cu grijă strângându-le într-un fascicul de lumină pe care nu este scris nicicum lașitate, ci cu litere mari atât: prudență. Potrivit principiului prudenței, Scorilo a fost un soldat al spiritului de pace și de neamestec în treburile puternicei Rome. Și tocmai aceasta l-a ajutat să stea în scaunul regal, poate la Costești, poate chiar la Sarmizegetusa Regia, timp de patru decenii, cu demnitate, spirit înțelept și drept.

Regele Scorilo a fost tatăl legendarului Decebal. El însuși a rămas legendar prin atâtea și atâtea întâmplări din timpul îndelungatei sale domnii. Una dintre ele este demnă de a fi luată în seamă. Ea întregește și mai bine portretul regelui Scorilo.

Era în vremea domniei lui Tiberius, urmașul cel dintâi al lui Augustus. Deși a vrut cu pasiune, Tiberius n-a mai putut fi ceea ce reprezentase în istorie părintele său. E drept, bun general și administrator priceput, Tiberius își concentrează ambițiile de monarh în scopul consolidării imperiului. Pe plan intern, ca un gospodar, pe plan extern ca un comandant de oaste. Ia unele măsuri de lățire a hotarelor imperiale, efectuează reforme îndrăznețe.

Zadarnic. Nu era numai Tiberius, era și Senatul. Și Senatul vorbea, se agita, cu alte cuvinte, trăia. Senatul era Senat, plin de ambiții și interese mai mari chiar decât ale monarhului. Nobilii uneltesc unii împotriva altora, se mănâncă din ochi în politică și se irosesc mai ales în lupte fratricide. Împăratul este acuzat de cârmuire despotică și chiar sângeroasă. Vorba vorbei cu cântec: ce nu se dezminte niciodată, nici nu dă cântul pe urlete:

„Poți să fii oricât de bun,
Doi de zic că ești nebun,
De nu-i crezi, ești rău din fire,
Fără simț, fără iubire;
Recunoști că nu ești bun,
Înseamnă că ești nebun...“

Anii au trecut ca și domniile lui Tiberius, Claudius și Nero. Dintre ei, oricum, Nero a trezit nemulțumiri, suspiciuni, război civil, și lupte fratricide între diferitele facțiuni nobiliare. În anul 68, prin moartea lui Nero, se deschide în

istoria Imperiului roman o perioadă de anarhie de câteva luni până când, în 69, izbutește să se înalțe pe tron Vespasian.

În acest timp de anarhie și de nesiguranță pentru romani, în Munții Orăștiei domnea încă regele Scorilo. La vârstă bătrână, dar cu atât mai înțelept, Scorilo încerca cu gândul nu sfârșitul său, ci viitorul statului dac, pe care voia să-l lase pe mâini sigure și cât mai bune după ce el nu avea să mai fie. Dădea încă porunci clare și înțelepte. Conducea de minune.

Într-o zi însă, se pare că, la Sarmizegetusa, au început a se aduna oștiri dace venite de prin diferite părți ale fostei Dacii și aduse aici de căpeteniile lor. Scorilo în cei patruzeci de ani de cârmuire, ajunsese să fie iubit și respectat și socotit chiar un rege suprem, ca și Burebista odinioară. Și la care venea lumea dacă după sfat și ascultare; încât acum nu părea că se întorc vremurile bune cu fața de la daci și că aceștia înțelegeau cât câștig au de-și vor da prietenește și frățește mâna și pentru a fi toți o apă și un pământ și o singură țară.

Acum însă, luptătorii erau înfocați și nu ascundeau un fel de furie și de necaz al lor. Purtau mânii în priviri. Le venise chef de luptă. Agitau și zăngăneau săbiile. Strigătele lor umpleau văzduhul:

„Să pornim împotriva Romei! Să ne ridicăm împotriva vrăjmașilor noștri!...“ În frunte era Zoron, luptătorul faimos...

Îi întâmpină însă regele Scorilo. Și fratele său mai mic, Duras. Și marele preot Zema. Regele poartă blândețe în priviri. Este bătrân precum am mai spus-o. Nu l-au obosit bătăliile. N-a stat prea mult pe cal în luptă. Nici în campanii militare nesfârșite. Lumina pe care o degajă figura lui, demnă și impunătoare, izvorăște din opera sa de pace și liniște prin care a scutit lumea sa dacă să piardă sânge...

...De-ar fi fost amenințați de pasul vrăjmașilor, nu s-ar fi putut odihni în pace în patul său.

S-ar fi ridicat în fruntea alor săi pentru a-și dovedi menirea de conducător... Dar așa?!?

Luptătorii au ajuns până la pieptul lui. Se opresc aici, se înclină cu respectul cuvenit regelui și strigă iar, mai cu însuflețire, cu voce plină:

„Să pornim la luptă împotriva vrăjmașilor noștri romani!..."

Regele îi privește cu demnitate. Apoi le face semn să înceteze strigătul. Se adresează lui Zoron:

— Ce e cu voi, Zoron? Care este pricina tulburării voastre?

Zoron îl salută din nou pe rege. Ca și cum ar fi sosit acum și nu mai înainte:

— Mărite rege Scorilo, ești bun și drept și tot pe atât de înțelept. Ne-ai cârmuit bine și cu folos până acum, spre liniștea hotarelor și a noastră a tuturor. Dar a venit vremea socotelilor cu Roma. Încuviințează rege să pornim degrabă contra Romei!

Scorilo îi privește cu seninătate:

— Despre care socoteli vorbești, Zoron?

Zoron pare încurcat. Apoi se luminează puțin și spune:

— Păi cele din vremea mărețului nostru bunic, Burebista!

— A, socotelile cele vechi!

— Da, cele vechi!

— Atunci află, Zoron, că acelea au fost împlinite în timpul vieții chiar de neasemuitul meu bunic!

Zoron stă în cumpeni. Apoi vorbește:

— Așa e, rege, au fost împlinite socotelile vechi!

— Atunci noi avem datoria să le împlinim pe cele noi!

— Să le împlinim! mărite rege!

— Și eu sunt în același gând cu tine. Dar pot porunci să pornim la luptă doar dacă-mi spui care sunt socotelile noi!

Zoron trăda o și mai mare încurcătură. Nu găsește și pace. Se tot gândește și spune:

— Păi nu avem socoteli noi, dar le-am putea căuta!

— Ca de pildă?

— Faptul că romanii se găsesc la luptă între ei. Ceea ce este dovadă de slăbiciune. Îi atacăm pe nepregătite și îi supunem!

— Așaaa? se miră înțeleptul rege. Deci tu ca dac ce-ți aperi pământul tău râvnești la moșia altuia?

Zoron este tot mai încurcat și mai rușinat:

— Nu, nu doresc moșie străină! Ci doar să-i opresc pe câinii de la Roma să ne atace! Să le-o luăm înainte și să-i înfrângem, ca să nu aibă glas să ne mai atace niciodată. În vecia vecilor!

Zoron se gândește apoi la cele spuse și i se pare că răspunsese bine regelui său. Că, de data aceasta, Scorilo îi va da dreptate. Și va hotărî atacul. Se și vedea pe cal, în mijlocul bătăliei, cu sabia dreptății neamului său dac, împărțind pierzanie printre vrăjmași. Gândurile se surpă însă mai înainte de a se fi așezat pe stâncă și de a fi devenit fluviu cugetător la glasul regelui:

— Înțelepte vorbe, Zoron! Dar te întreb eu pe tine: Chiar și acum, când romanii se află în lupte fratricide pentru putere, avem noi destule forțe să-i atacăm și să-i facem să înțeleagă că suntem mai puternici?

Zoron nu știa ce să mai răspundă. Mai bine zis nu putea să știe dacă romanii aveau sau nu forțe mai mari sau mult mai mari decât ei și dacă aveau putere a izbi și doborî Roma?!? Așa că tăcu o bună bucată de vreme.

În timp ce Zoron tăcea, nu mai vorbi nici regele. Și nimeni nu cuteză să rupă tăcerea. Numai că, dacă tăcea, Scorilo vorbi altfel. Făcu semn unui slujitor de curte și îi șopti ceva neauzit la ureche. Ca o clipă dintr-o șoaptă cât s-o audă doar slujitorul și nici chiar vântul din preajmă să n-o poată răspândi pe mai departe. Sau poate nu a fost decât semnul și slujitorul știa ce să facă. Pentru că prea porni ca gândul să împlinească porunca regală. „Ce semn i-o fi făcut, sau ce șoaptă la ureche?!?"

Toți aveau să afle curând când slujitorul se întoarse, purtând cu el doi câini uriași, de toată frumusețea și voinicia, și când, în privirile tuturor, au fost asmuțiți unul asupra altuia. Mai mare spectacol ca acesta, luptătorii daci nici nu putuseră să vadă. Dulăii erau fioroși în atacul lor. Se mușcau și se însângerau după pofta colților lor ascuțiți, căutând să-l sfâșie pe celălalt.

Și spectacolul mai continuă o vreme. Până când, deodată, la un nou semn al lui Scorilo, dar neurmat de vreo șoaptă de taină, același slujitor care purtase câinii, aduse în scenă un lup. Și el uriaș și extrem de fioros. Cu dinți ascuțiți cât parcă ziceai că sunt din lamă de pumnal. Și ce să vezi! Cei doi câini încetaseră ca prin farmec lupta și, amândoi, se repeziră asupra lupului să-l sfâșie. Și l-ar fi sfâșiat, dacă slujitorul nu-i oprea și nu-i ducea pe fiecare, atât pe câini, cât și pe lup în cușca lor...

Zoron și împreună cu el toți luptătorii daci erau numai o apă. Stăteau în așteptare și în nedumerire. Pilda aceasta era cauza. Iar Zoron îi spuse regelui cu respectul cuvenit:

— Slăvit rege al nostru, fii bun și tălmăcește-ne întâmplarea!

— E cât se poate de limpede, Zoron! Câinii, așa cum i-ai numit tu, sunt romanii, aflați acum în lupta cea sfâșietoare. Lupul suntem noi, neamul dac, armia dacă, pe care tu cereai s-o aruncăm asupra câinilor. Dar să știi, câinii, cât de înrăiți sunt unul împotriva altuia, dacă-i atacă lupul, uită de vrăjmășiile lor și se unesc ca să-și doboare dușmanul!

Zoron se uimi. Pentru că înțelesese dintr-o dată pilda dată de regele său. Înțeleseseră și luptătorii daci dreptatea vorbelor din pildă. Strigau cu toți, dar mai altfel decât atunci când veniseră. Cu totul altfel:

„Trăiască regele Scorilo! Trăiască regele nostru cel înțelept!"

Scorilo, cu ochii plini de lumină, își sumeți fruntea spre cerul albastru cu o mândrie vitează. Și parcă era însuși regele Dromihete când le-a răspuns luptătorilor geți care cereau moartea lui Lisimach: „Dacă-l ucidem pe el, se va ridica un alt rege care ne va ataca cu gând de răzbunare și nu vom avea liniște. Dacă-i cruțăm viața lui Lisimach, acesta va înțelege și nu ne va mai călca niciodată pământurile!"

Și regele Scorilo glăsui:

— Dacă-i vom ataca acum pe romani, ei vor înceta vrăjmășiile lor și se vor uni împotriva noastră. Nu vom face decât să-i atâțăm!

— Ești tare înțelept, regele meu! spuse și Zoron. Și ce facem acum?

Scorilo mai întâi zâmbea. Apoi glăsui:

— Avem multe de făcut. De-am putea și noi, ca bunicul nostru Burebista, să ne unim dac cu dac, inimă cu inimă. Într-un singur șuvoi să cuprindem toată suflarea dacă!... Până atunci însă, trebuie să ne întărim într-una. Arme cât mai multe să făurim, brațul cât mai tare să ne fie, inima s-o scăldăm în dorul iubirii de țară! Să fim gata oricând, netemători de moarte, să ne avântăm în luptă fără șovăire, dacă vrăjmașul ne va încerca viața noastră liberă. Sus inimile, viteji ai neamului meu dac!

Decebal, micul dac mare

Scorilo ne apare, din cele spuse până acum, ca un rege viteaz și înțelept care socotea că iubirea de neam și de țară este cea mai însemnată comoară a sufletului său. Și evitând ciocnirile cu Roma, cruțând pe daci de vărsare de sânge, a visat și el statornic unirea dacilor și refacerea unității statului. Fapt pentru care, încă din perioada celor patruzeci de ani de domnie, dacii au început să se strângă în jurul lui, adică în meleagurile Munților Orăștiei. Însuși Zoron, cel mai de seamă luptător dac și mâna dreaptă a regelui, fusese o căpetenie militară dinspre miazănoapte și se așezase cu dacii pe care îi conducea sub sceptrul lui Scorilo. Și astfel mai procedaseră și alte căpetenii militare.

Dar întâmplarea cu câinii și lupul care, deși de legendă,

pare a fi fost cu totul adevărată, se petrecea spre sfârșitul vieții lui Scorilo. Câte alte întâmplări rămân însă nepovestite privind virtutea regelui. Pentru că, oricât de drag îi era de neamul său și de țara sa, Scorilo avea timp să gândească și la viața sa intimă. A avut și el o iubire care i-a devenit soție și care i-a dăruit un fecior de toată frumusețea. Acestui fiu de rege părinții i-au dat numele de Diurpaneus. Nu știm dacă el a fost singur la părinți sau i-au mai urmat un frate, Diegis, și o soră, cum susțin unele documente sau numai păreri.

Chiar de-ar mai fi fost însă și alte progenituri ale regelui Scorilo, primul născut, mai ales că era și fecior, era în grija mai întâi a părinților și a tuturor. Acest copil, mai târziu, când crescuse mare și era în floarea vârstei, a căpătat un supranume la auzul căruia orice dac tresărea și orice fiu al neamului românesc tresare și se umple de mândrie și de demnitate. Un nume de legendă și nemuritor: Decebal.

Dar, până la legendă și nemurire, mai este mult și de povestea noastră abia începe...

Diurpaneus se născuse cu o energie clocotitoare. Apăruse pe lume cu surâsul pe buze, surâs pe care nu-l părăsise apoi în vremea copilăriei lui și nici mai târziu și nici niciodată, până la sfârșitul zilelor sale. Îl păstra nestins până și în furtunile cele mai mari în care îl aruncase mereu viața sa. Creștea puternic și cutezător, cu acest semn al surâsului, ce dezvelea încrederea în sine și setea de viață. Adesea, când târziu se va găsi în fața dușmanului, alături de surâs așeza o cută adâncă ce-i prindea fruntea. Atunci devenea aprig și neîndurător.

Lepăda surâsul care nu-i mai folosea, cuta îi arăta gândurile. Scotea sabia și se avânta în luptă...

Dar sabia? Doar nu se născuse cu ea! Firește că nu. Crescuse năvalnic, iar tatăl său, regele Scorilo, îl hărăzise de mic bărbăției și luptei. Pe maică-sa Diurpaneus n-o știa.

N-o știau mulți. O știa bine doar regele Scorilo. Își amintea de ea de când îl părăsise, ca de o lumină. Sau ca de o podoabă de mare preț. O mai păstra în suflet ca pe o icoană, așa cum lacul de munte oglindește chipul tuturor amintirilor.

Scorilo îl crescuse bine pe Diurpaneus. Cu dragoste îl crescuse. Dar și cu exigență și severitate. Veghindu-i creșterea, Scorilo îl încerca la răstimpuri.

Diurpaneus avea doar șapte ani. Dar crescuse frumos. Era înalt și legat cât ziceai că are cel puțin zece. Venise vremea de a ști să se apere. Scorilo vroia să-l dea pe mâna unui luptător desăvârșit, a celui mai bun luptător din toată oastea sa, ca acesta să-l învețe tot ceea ce știa. S-a sfătuit mai întâi cu fratele său Duras, pe cine ar fi nimerit să-l aleagă pentru fie-său. Iar Duras îl sfătui după cum îi spunea și lui cugetul:

— Mă ierți, rege și frate al meu, te vor uimi poate cele ce-ți voi spune. Fiul tău este diferit de toți ceilalți copii ai noștri, ai dacilor ce-ți ascultă poruncile. Trebuie să rămână așa și să crească așa. Prevăd că va ajunge rege, într-o zi, și va fi unul din cei mai însemnați, dacă nu chiar cel mai însemnat din câți au stat în tronul acestei Dacii a noastre!

Scorilo într-adevăr căzu pe gânduri. Nu știa unde vrea să ajungă fratele său. De aceea îl întrebă:

— Ce vrei să spui prin aceasta, Duras?

— Vreau să spun că eu știu sau tu știi mai bine decât mine cu câtă grijă ai fost până acum la viața lui Diurpaneus.

— Știu, frate al meu. Și?

— Și lui Diurpaneus cred că îi trebuie nu unul, ci trei învățători!

— Trei, Duras?

— Întocmai. Primul ești tu. Ai fost întâiul lui învățător. Nu-l părăsi acum. Știu, vrei să-l pregătești spre a fi bărbat dac adevărat și luptător strașnic. Dar el trebuie să înțeleagă bine de ce luptă și pentru cine luptă. Are trebuință de marele preot Zema, care este un învățat și care poate să-i curețe sufletul de îndoieli și de teamă și să-i lumineze mintea cu totul. Apoi, pentru meșteșugul luptei, cred că cel mai potrivit este Zoron. Zoron este cel mai bun luptător al dacilor!

Scorilo îl privi îndelung pe Duras. Parcă se luminase și el dintr-o dată. Îi zise cu mare bucurie, sentiment ce i se putea citi pe față:

— Mare dreptate ai, frate! Jur în fața ta, ca frate bun cemi ești, că voi rămâne primul lui sfătuitor până la ultima clipă a vieții mele. El are nevoie de mine. Mă iubește și mă ascultă. Crede în mine. Marele preot Zema se va ocupa de sufletul lui Diurpaneus. Iar Zoron de brațul fiului meu... Dar am o rugăminte la tine, frate!

— Spune-ți gândul întreg, rege Scorilo!

— Te-aș ruga ca, alături de noi, tu să fii al patrulea învățător al lui Diurpaneus. Ești cel mai de aproape al meu și înțelept tare pe deasupra. Vei putea și tu să pui semințe hrănitoare la cinstea și vitejia fiului meu... al nostru!

Ochii lui Duras sclipiră. Era sclipirea aceleiași bucurii pe care o simțea și regele Scorilo. Spuse și el ca și cum ar fi rostit un jurământ:

— Mă leg față de tine ca, până la sfârșitul zilelor mele, să-i fiu bun sfătuitor!

Și copilul de șapte ani intră pe cele mai bune și mai alese minți, inimi și brațe din regatul dacic din zona Munților Orăștiei, având capitala în puternica așezare numită Sarmizegetusa.

Diurpaneus, având la căpătâiul vieții sale pe cei patru renumiți învățători și părinți, începea să deprindă temeinic marile rosturi ale vieții.

Într-o bună zi sosi și piatra aceea de încercare pentru el. Învățase de la Zoron câte ceva din meșteșugul luptei. Învățase repede. Se afla acum în plin câmp, însoțit de marele preot Zema, care obișnuia să-l scoată la o plimbare neobișnuită, timp în care, prin vie observare, să-l aducă la nivelul cunoașterii tainelor naturii. Și ale vieții. Și ale universului. Era un fel de școală peripatetică, rămasă moștenire de la filosoful grec Aristoteles.

Mergeau și vorbeau. După un timp se gătiră de popas. Când deodată, Diurpaneus îl întrebă pe marele preot:

— Ce rost au munții care se văd în zare?

Zema nu se aștepta la această întrebare. Dar nici nu era surprins și, cu vastele sale cunoștințe, nu întârzie nici cu răspunsul:

— Munții își au rostul lor, Diurpaneus. De aceia noi i-am primit în dar de la zei!

— De la zei?

— Da, de la zeii noștri. Dar despre ei îți voi povesti altădată. Destul a-ți spune că munții sunt folositori. Poartă în măruntaie aur, argint, fier, sare. Spre binele nostru. Au păduri de brad, frasin, paltin. Lemnul îl folosesc meșteșugarii pentru a-și făuri locuințe. Ciobanii și vânătorii făuresc bâte

zdravene. În măruntaiele lor munții poartă aur, argint, fier, sare! Și câte și mai câte!

Zicând acestea din urmă, marele preot privi atent spre Diurpaneus. Cu bună știință repetase ceea ce mai spusese o dată, pentru a vedea dacă acest copil fraged la minte posedă spiritul de observație.

Diurpaneus nu știa de gândurile lui Zema. Dar zise cu o oarecare uimire:

— E într-adevăr folositor muntele pentru noi oamenii. Dar ceea ce nu știu este de ce, mare preot, ai vorbit de două ori despre același lucru: că munții au în măruntaiele lor aur, argint, fier și sare?

Era acum rândul lui Zema să se bucure. Descoperise la elevul său spiritul de observație. Dar nu-i spuse adevăratul său gând. Ci dădu alt înțeles repetării:

— Am spus de două ori același lucru, pentru că vreau să știi bine că aceste bogății sunt cele mai valoroase. Mai cu seamă aurul bate oricând orice altă bogăție!

Diurpaneus tăcu. Doar o clipă. Cât să-i dea marelui preot prilej de a răsufla. Apoi hotărî:

— Vreau să văd și eu muntele, să ajung în vârful lui!

Marele preot îl privi în tăcere. Nu știa ce să desprindă din spusele copilului cel de șapte ani. Apoi hotărî:

— Ai dreptul să vezi muntele și să-i ajungi în vârf. Asta înseamnă năzuință fără de mândrie. Nu e nimic rău în dorința ta. Numai că ești prea mic și muntele este plin de primejdii.

— Primejdii?

— Primejdii care te pândesc la tot pasul. Trebuie să străbați mai întâi trei păduri până să ajungi să urci muntele.

Cea de lângă munte, care începe la poalele lui, e cea mai greu de străbătut pentru că este în urcuș!

— Nu mi-e teamă de pădure și nici de urcuș! hotărî Diurpaneus.

— Știu, ești neînfricat! Așa precum te-a născut maica ta. Dar în păduri sunt animale sălbatice. Foarte primejdioase: lupi, urși, mistreți, râși. Ori chiar vipere veninoase.

— Nu mă tem de ele! M-a învățat luptătorul Zoron cum să lupt cu sabia. Și mi-a spus că, dacă știu acest meșteșug, pot înfrunta pe oricine!

— Nu e chiar așa, Diurpaneus! Mai întâi că ești abia la începutul luptei cu sabia. Ai multe de învățat încă. Dar și mai multe din secretele luptei cu animale sălbatice, până să te poți măsura cu ele... Dar tu nu te temi! Să zicem că străbați cele trei păduri, înfrângi animalele sălbatice. Ajungi să urci pe crestele muntelui. Sunt cărări alunecoase și colți de stâncă nemiloși. Prăpastia adâncă se cască la tot pasul să te înghită. Colții de stâncă îți intră în carne și ți-o însângerează...

— Nu mă tem de colții de stâncă, nu mă tem de prăpastie! hotărî din nou Diurpaneus.

Marele preot Zema nu mai știa ce să mai zică. Și totuși încercă să-i așeze în față copilului realitatea crudă, așa cum era:

— Să zicem, Diurpaneus, că în pădure nu vei întâlni animale fioroase, ci numai căprioare și iepuri fricoși, care se sperie și de umbra lor... dar primejdiile de care ți-am vorbit nu sunt vorbe goale. Potecile pădurii sunt amăgitoare și te poți rătăci. Poți da peste lacuri sau bălți urât mirositoare și te poți îneca, fie că știi sau nu știi să înoți. Nu-ți mai spun că, dacă se iscă și o ploaie, cu tunete și fulgere, care, vara, sunt și

mai dese, ele dezlănțuie furtuni aprige, fac pietrișul cărărilor și mai alunecos. Și se surpă chiar stânci din creierul munților.

— Nu mi-e teamă de toate acestea! hotărî iar Diurpaneus.

Atunci marele preot Zema îi zvârli copilului în față și cel mai năpraznic obstacol. Cea mai teribilă primejdie pe deasupra tuturor acestora împreună!

— Orice vei face, Diurpaneus, și oricât nu te-ai teme, nu poți, chiar de-ai pleca în zori, să ajungi în vârful muntelui până se lasă seara. Ori noaptea, chiar dacă este senină și luminată de lună și de toate stelele cerului, chiar și de steaua ta norocoasă, e mult mai întuneric decât ziua. Întunericul este plin de duhurile nopții, înșelătoare, amăgitoare, năpraznice și necruțătoare. El sfârșește de cele mai multe ori viața temerarilor încercați. D-apoi a unui copil de șapte ani!

Nu mică i-a fost mirarea marelui preot când cuvintele lui au fost urmate de vocea hotărâtoare a lui Diurpaneus:

— Cinstite mare preot, nu mă tem nici de întuneric. Și nici de duhurile nopții!

Atunci marele preot nu mai zise nimic. Îl prinse de mână pe Diurpaneus ca de o încurajare. Simți însă și bătăile de inimă ale acestuia. Bătăi puternice, ca ale unui bărbat dac adevărat. Ele spuneau pe limba lor, la fel cum și dangătul clopotelor aveau o limbă, iar șopotul izvoarelor și freamătul frunzelor o alta, că, în Diurpaneus, se născuse o dorință nestăvilită – să ajungă în vârful muntelui. Dar singur, doar cu forțele și priceperea sa. Îi vorbi din nou lui Diurpaneus:

— Copilul meu, eu nu pot hotărî ce vei face. Îmi ești drag ca ochii din cap. Dar tu va trebui, înainte de a pleca spre

vârful muntelui, să ceri încuviințarea cuiva. A celui care hotărăște pentru noi toți și căruia îi datorezi viața pe care acum vrei s-o primejduiești. Și acesta este părintele tău, regele Scorilo!

La auzul numelui de Scorilo, ființa copilului fremătă toată. El spuse însă la fel de hotărât:

— Este cu dreptate ceea ce spui, cinstite mare preot Zema. Eu, Diurpaneus, sunt dator cu o viață părintelui meu, regele Scorilo. Doresc să mergem la părintele meu pentru a-i cere încuviințarea!

L-au găsit pe rege, împreună cu câteva căpetenii militare în frunte cu Zoron. Era firește aici și fratele lui Scorilo, vrednicul Duras.

Când îl văzu pe Diurpaneus, fața lui Scorilo se lumină de parcă l-ar fi inundat razele soarelui. Dar știm că o dată cu el venise și marele preot Zema. De cum s-au văzut însă, regele Scorilo citi în privirile lui Zema că ceva nu este la locul nimerit. Se grăbi să-l întrebe pe marele preot:

— S-a întâmplat ceva, mare preot, ce ar trebui să știu și eu?

— Da, rege Scorilo, s-a petrecut ceva. Ceva care poate să fie prea însemnat sau nu. Dar de care regele trebuie să afle negreșit!

Atunci Scorilo deveni numai ochi și urechi. Și toți cei din jur urmară exemplul regelui. Regele trebuia să afle și să știe ceva. De vreme însă ce marele preot nu spusese că acel ceva este o taină și ei trebuiau să afle și să știe. Ciuliră și ei urechile și își ascuțiră privirile. Iar marele preot își istorisi pățania, căutând să nu uite nimic din tot ceea ce discutase cu

Diurpaneus. Un singur lucru nu-i spusese însă regelui: că fiul său dorește să ajungă în vârful piscului de munte. Dar nu în compania cuiva, fapt care ar fi făcut ușor de realizat o asemenea dorință. Ci singur, înfruntând toate primejdiile de care îl avertizase marele preot.

Așa încât, după ce termină ceea ce avea pe suflet, zise:

— Mărite rege, cred că fiului tău i-a venit vremea, poate prea devreme, de a înfrunta tăriile pentru a ajunge acolo unde își dorește – pe piscurile înălțimilor!

Scorilo nu părea deloc surprins. Dimpotrivă, zise cu bucurie și parcă în chip glumeț:

— Și eu care mă temeam că Diurpaneus a întârziat prea mult în a dori acest lucru!

Mărturisindu-și astfel gândul, regele Scorilo îl privi pe Zoron: „Ei! Ce zici de gândul fiului meu, Zoron?"

Zoron spuse scurt și fără ascunzișuri:

— Și eu socotesc că e vremea ca fiul tău să cunoască tainele munților și tăria cărărilor de munte... Cât mai bine să le cunoască!

— Ești gata, Zoron, să-l însoțești pe fiul meu pe aceste cărări?

În loc de răspuns imediat, Zoron vorbi astfel:

— Mărite Scorilo, la porunca ta am purces să-l învăț pe fiul tău multe din tainele măiestriei armelor și ale luptei. Și sunt mulțumit că Diurpaneus învață repede și se dovedește încă de pe acum un încercat luptător. Așa încât socot că a venit vremea să-l învăț pe Diurpaneus să lupte și cu greutățile și primejdiile drumurilor de munte. Că tot luptă se cheamă și asta. Sunt gata, la porunca ta, mărite rege, să purced chiar acum la drum ca însoțitor al lui Diurpaneus!

Se auzi însă glasul marelui preot Zema:

— Tocmai asta este, mărite rege, că dorința fiului tău este de a merge pe acest drum necunoscut, împotriva primejdiilor de care i-am vorbit și față de care se dovedește netemător singur, fără însoțitor!

Regele tresări. Ca de ceva bun, sau ca de o tristă presimțire? Cine știe! A prins să cadă pe gânduri îndelung încât toți cei din jur nu știau ce să aleagă: „Regele se supărase? Se temea pentru fiul său? Ori se bucura nespus?"

Într-un târziu, el însuși rupse tăcerea:

— Așa este, fiul meu?

— Întocmai, rege și părinte al meu! Vreau singur să merg pe acest drum necunoscut. Dacă voi izbuti prin propriile puteri și prin priceperea mea, mare bucurie voi simți. Dacă voi fi înfrânt, înseamnă că nu am fost destul de bun. Și nu merită să trăiesc în slăbiciune. Dacă mă va însoți bravul Zoron, nu va fi biruința mea, ci a lui. Nu voi avea, la întoarcere, nici o bucurie!

Atunci Scorilo îl cercetă din nou pe Zoron:

— Ce zici, bravule luptător dac, de dorința fiului meu?

La care Zoron îi răspunse:

— Rege, tu ești mai presus decât noi toți. Și tu vei încuviința sau nu fiului tău ceea ce el își dorește atât de aprins. Eu vreau să-i spun lui Diurpaneus, care îmi este nespus de drag, câte ceva despre mine!

— Despre tine, Zoron?

— Da, despre mine, când eram la începutul drumului meu în viață. E drept, ceva mai răsărit în ani decât fiul tău. Să zicem de vreo 12 primăveri. Aveam soarta orfanilor. Trăind

pe ici, pe colo, de azi pe mâine, învățând de la oameni și de la natură să lupt împotriva a tot ce-mi este dăunător.

Într-o zi am plecat să cuceresc muntele. Am plecat pe furtună, netemător. Am trecut păduri, ape, am cunoscut asprimea urcușului, colții nemiloși ai stâncilor, ochiul amăgitor al abisului poftind mereu să te înghită. Mi se părea că drumul acesta nu se mai încheie. Dar când eram aproape de biruință, dintr-o văgăună se ivi o matahală de urs de-ți era mai mare uimirea. Mormăia mânios că-i sfâșiasem somnul. I se aprinsese foamea. Își arătă colții năpraznici și neiertători... Mi-a părut rău că totul se va sfârși și că zadarnic am bătut drumul până aici. În clipa următoare însă am prins să gândesc altfel. Am prins un trunchi de copac și m-am azvârlit asupra ursului. Acesta se dădu puțin surprins înapoi, apoi își reveni și cu laba îndepărtă trunchiul din mâna mea, azvârlindu-l cât colo...

Eram descoperit în fața matahalei, fără altă armă în afară de aceste două brațe ale mele... Știți, brațele omului sunt cele mai bune prietene. Nu s-ar trăda unul pe altul pentru nimic în lume. Mai ales când e vorba să strângă pe cineva cu ele, se unesc și devin cele mai puternice. Știind aceasta, m-am azvârlit asupra ursului. Nu mai aveam nimic de pierdut sau de câștigat decât viața. Ne-am strâns la piept și ne-am înfruntat. Ursul înfipsese ghearele în carnea mea și mă însângerase. Dar era greoi și eu ușor ca o zvârlugă. M-am desprins din strânsoarea lui, l-am încălecat și i-am prins puternic capul în mâini. Nu i-am mai dat drumul până ce nu i-am sucit și frânt gâtul.

Biruisem. O mare bucurie mă năpădea. O făcusem cu propriile mele puteri. Apoi am pornit mai departe și, în drum,

îmi spălam rănile cu apa izvoarelor întâlnite în cale. Am ajuns astfel în piscul muntelui.

La întoarcere drumul a fost ușor, fără primejdii. Când am ajuns jos, oamenii m-au privit ca pe un mare luptător, de atunci am prins a învăța mai temeinic lupta și am ajuns un luptător. Aceasta este povestea vieții mele. Dar ea i se poate întâmpla și fiului tău, rege!

Zoron isprăvise istorisirea sa. Urmă o tăcere adâncă. Și regele Scorilo tăcea. Dar nu numai atât. Se gândea la răspunsul pe care trebuia să-l dea fiului său. Numai el ca rege putea hotărî... Deodată porni să vorbească:

— Încuviințez ca fiul meu să plece singur pe cărările munților, în necunoscut. Numai așa va putea ajunge un adevărat luptător. Netemător, mergând cu pieptul înainte, ca un om liber în înfruntarea și biruirea dușmanului!

Și toți surâdeau fericiți. Erau bucuroși de dreapta încuviințare pe care o dăduse regele lor, Scorilo.

Diurpaneus plecă în miez de noapte, când se stârnise bine și furtuna. Purta spadă și inimă trează. L-au condus până la ieșirea din cetate patru suflete de viteji: proteguitorii și învățătorii lui: regele Scorilo, fratele său Duras, marele preot Zema și neînvinsul până atunci luptător, Zoron. Numai regele însă îl îmbrățișase și-l sărutase pe frunte a binecuvântare. El îi spusese simplu, bărbătește, așa cum ar fi făcut-o pentru oricare luptător dac:

— Să te întorci biruitor, Diurpaneus!

Și îl urmări cu privirile până ce fiul său se mistui în noapte.

Trei zile și trei nopți trecură ca gândul de când Diurpaneus plecase în această primă mare încercare a vieții lui. Furtuna se mai potolise. Stihiile obosiseră. Dar gândul regelui Scorilo era neadormit și prins ca într-o piuă. Se ruga implorând nu mila, ci doar făptura marelui Zamolxe și neasemuitului său frate sau chip aidoma Gebeleizis, ca fiul său să se întoarcă biruitor.

În acest timp, Diurpaneus cunoscu mai bine viața și înțelese că ea era o luptă necontenită. Cunoscu adevărat toate greutățile și primejdiile de care îi vorbise marele preot. Dar deosebit de Zoron, nu-i ieșise în cale ursul cel mătăhălos. Aceasta nu însemna că n-a cunoscut altă primejdie. Trei lupi nesățioși, cu priviri hulpave se repeziră la el să-l sfâșie. Dar el cunoștea lupta cu spada. Se avântă în luptă și, în scurt timp, îi sfârtecă pe lupi.

După trei zile, pe la scăpătatul soarelui se întoarse la Sarmizegetusa. Atunci regele Scorilo a avut o mare bucurie. Neliniștea lui s-a risipit. Bucuroși erau și marele preot Zema, și Duras ca și marele luptător Zoron. Biruința lui Diurpaneus era și a lor. Iar regele singur îl îmbrățișă și-l sărută pe frunte, ca și la plecare. Dar de data aceasta pentru biruința obținută.

Știa Scorilo că de acum Diurpaneus va învăța să lupte strașnic pentru a deveni cel mai bun luptător dac. În stare să mute și munții din loc și să se așeze în locul lor, drept chezășie a vitejiei și a neclintirii!

Cel mai bun luptător

Treceau anii. Se primeneau pădurile cu puiet. Apele își hoinăreau valurile. Se schimbau vârstele și treceau, se petreceau mai ales oamenii.

Copiii dacilor se făceau tineret viguros, rămuros, bun de luptă și de fapte eroice. Tineretul de altădată se făcea bătrânet, pe măsură ce creștea în vârstă și scădea în putere. Astfel încât se petreceau mai ales oamenii...

Diurpaneus, sub flamura dacă a celor mai virtuoși bărbați ai țării, crescuse și el și se rămurise. Nu știu să fi avut mai mult de 16 primăveri. Sau poate, după cum arăta, mult mai mult decât 16 primăveri, ca pom falnic ce crescuse.

Dar nu după ani se caută copacul, ci după vigoare. Și după sămânța lui cea bună la crescut.

„Se rămurise în brațe și în minte,
Nimeni și nimic nu-i mai stătea-nainte".

Sub veghea neîntrecutului Zoron ajunsese la măiestria cea mai înaltă a luptei. Zoron îi urmărise creșterea, înflorirea și întărirea. Îl vrusese din mânz, armăsar. Iar din armăsar, leu în lege. Îl dorise din rădăcină să facă tulpină și din tulpină coroană înveșmântată în frunzele de pe ramuri, cunună a bărbăției și înstelată în înțelepciune.

Însuși regele Scorilo îi poruncise să nu-l lase pe Diurpaneus la mijlocul drumului până ce nu-l face să fie cel mai bun luptător. După cum știm, regele era pe plan extern

adeptul politicii străbunicului Dromihete, iară pe plan intern se ținea de legile-porunci ale bunicului Burebista. Mai multe erau acestea și chiar cititorul rândurilor de față a putut să le deslușească singur în cuprinsul lecturii. Să ne amintim însă de una dintre ele, spusă cu foc luat de-a dreptul din inimă: „Dacul adevărat nu trebuie să ridice sabia împotriva fratelui său și să verse astfel sânge din sângele neamului".

Astfel încât, învățându-l pe Diurpaneus meseria mânuirii tuturor armelor, îl făcea să fie neînvins în toate: și în lupta cu sabia, cu lancea, cu arcul, sau în lupta corp la corp; dar cu condiția ca adversarul să fie doar înfrânt, fără a fi omorât.

Zoron, pe măsură ce înțelegea că, zilnic, Diurpaneus se face „tot mai bun", îi așeza acestuia în față pe cei mai cunoscuți dintre luptători. Și simțea o mare bucurie când Diurpaneus ieșea învingător.

În sfârșit, sosi și ziua când Diurpaneus avea să se confrunte cu cel care până atunci rămăsese învingător în lupte cu toți ceilalți, deci, „cel mai bun luptător" și care se numea Flutur. La această confruntare avea să participe și regele Scorilo, care trebuia să dea el însuși semnalul începerii luptei.

Ce-o fi fost atunci în sufletul lui Scorilo, nimeni nu putea ști: îndoială, siguranță, liniște, bucurie, mândrie, teamă? Poate că nu era decât speranța care îl călăuzise și cu ani în urmă, când încuviințase ca fiul său să pornească singur în cunoașterea și înfruntarea muntelui. Cine știe? Dar când Zoron i se înclină rugându-l să dea semnalul începerii luptei și, ca să-l liniștească, îi spuse: „Mărite rege, fiul tău va învinge", Scorilo îl privi cu seninătate și îi răspunse: „Să învingă cel mai bun luptător dac!"

Și dădu semnalul luptei.

Lupta a fost lungă și grea. Dar, după ce nici una din armele cu care au luptat n-a decis pe învingător, s-au luat la trântă voinicește.

„Luptă lungă, luptă mare,
Piept la piept, tari în picioare,
Brațele neobosite,
Cu puteri nebănuite."

S-au prins și s-au cuprins forțele și-au tors de s-au întors, au căzut lat, dar s-au ridicat de iar s-au înverșunat.

Și până la capăt au mers amândoi nebiruiți, cu voinicie aleasă. Și până la urmă a învins totuși tânărul Diurpaneus, care l-a așezat cu umerii la pământ pe Fluture, așa cum făcuse pe vremuri vulturul dac Burebista cu rivalul său, cu stăpânul Ziridavei, Tarbos.

A fost atunci mare bucurie și înseninare în sufletele tuturor dacilor: al regelui, al marelui preot, al lui Duras și Zoron, cât și a luptătorilor daci. Și în sufletul lui Diurpaneus s-a întărit credința că luptase bine, iar în sufletul lui Flutur că se apărase strașnic. Chiar regele Scorilo îi sărută pe frunte pe amândoi luptătorii și le spuse.

— Mare bucurie mi-ați adus, feții mei, arătându-mi că, din ființa dacilor, n-a pierit legendara vitejie și bărbăție. De azi încolo să fiți frați buni între voi și cu toți luptătorii noștri daci în lupta împotriva vrăjmașilor noștri, întru slava acestui pământ.

Și regele Scorilo a dat un ospăț în cetatea Sarmizegetusei în cinstea celor doi luptători daci. Iar în toiul ospățului, l-a luat deoparte pe Zoron și i-a spus:

— Acum Diurpaneus mai are de înfruntat un singur rival, pentru a dovedi că este cel mai bun luptător. Și acela ești tu, Zoron cel neînvins!

La care Zoron i-a răspuns:

— Măritul meu rege, după porunca ta și îndemnul inimii mele, l-am învățat pe Diurpaneus întreaga mea știință de luptător. Nu mă blestema în a ridica brațul împotriva fiului tău că, pentru prima dată nu mă voi supune. Nici chiar în glumă nu aș face-o. Ieri eu am fost cel mai bun luptător, azi este Diurpaneus, care m-a întrecut. Și așa va rămâne până la capăt!

Regele Scorilo aprecie noblețea sufletească a lui Zoron. Îl chemă pe fiul său și îi zise:

— A venit vremea să te confrunți cu Zoron, fiul meu!

La care Diurpaneus, fără să clipească zise:

— Mărite rege și părinte al meu, Scorilo, niciodată nu voi ridica brațul împotriva celui care m-a învățat tot ce știu în luptă. Zoron este cel mai bun luptător!

Duras, regele dacilor

Când a încetat să bată inima bătrânului rege Scorilo, după probabilitățile documentelor prin 68 sau 69, i-a urmat la tron fratele său Duras. În cei patruzeci de ani de domnie neîntreruptă, Scorilo îl ținuse la mare cinste și făgăduială pe fratele său, iar Duras i-a stat cu credință alături, fără vicleșuguri și gânduri ascunse, fără invidia pierzătoare care năruie suflete frățești.

Și pentru aceasta, și întru bună frățietate, când a simțit că îi vine sfârșitul, Scorilo i-a chemat pe acei tarabostes care erau vârfuri ale nobilimii și căpetenii militare, în frunte cu Zoron, și în prezența tuturor i-a spus fratelui său:

— Îți mulțumesc Duras pentru credința ta și sufletul tău de bărbat dac!...

Îl îmbrățișase și îl sărutase. Iar acesta a făcut la fel... Apoi adresându-se luptătorilor daci, le-a dat poruncă de sfârșit:

„Eu, regele Scorilo, care am putut să țin, timp de patruzeci de ani, sus steagul libertății acestui pământ, după ce voi închide ochii și după ce îmi veți supune trupul puterii mistuitoare a focului, iar cenușa o veți încredința duhului cuprinzător al pământului, vă poruncesc a-l ridica pe scutul vredniciei ca rege pe fratele meu cel bun, Duras!"

Și marele preot îl binecuvântase pe regele Scorilo pregătindu-l astfel pentru înfățișarea înaintea lui Zamolxis.

Dar regele Scorilo nu isprăvise încă. Cu ultima picătură de viață se adresă din nou luptătorilor mulțumindu-le pentru vitejia și dăruirea lor. Mai cu seamă lui Zoron, pe care îl îmbrățișase și-l sărutase pe frunte ca pe un fiu al său. După care ultima îmbrățișare și ultimul sărut îl dărui aprins fiului său Decebal, însoțindu-l de cuvintele:

— Bunul meu fiu, Diurpaneus. Ai crescut viteaz, drept și înțelept. Aceste virtuți să nu te părăsească niciodată. Iar când regele Duras va înceta a mai domni, îți poruncesc să fii rege și o dată cu tine poruncesc luptătorilor, după ultima mea voință, să te înalțe pe scutul vitejilor și biruitorilor. Să fie pentru mărirea neamului nostru!

Și abia atunci regele Scorilo, care împlinise patruzeci

de soroace încheiate ca rege dac, închise liniștit ochii. Iar Duras a fost înălțat ca rege pe scut. Dar chiar dacă regele Scorilo ar fi murit pe neașteptate și n-ar fi apucat să dea poruncă privind pe succesorul lui, tot Duras s-ar fi urcat pe tron. Pentru că, la daci și la numeroasele triburi tracice, ca și la multe alte popoare ale antichității, funcționa în succesiunea la tron „principiul agnaților". Și în ce consta acest principiu? Sau ce erau de fapt agnații? Ei erau, în terminologia juridică moștenită din dreptul roman, rudele dinspre tată, deci rudele pe linie masculină. Aceasta însemna că, la moartea regelui, dacă acesta avea un frate, nu-i putea urma la tron fiul până ce mai înainte nu domnea fratele.

Duras a domnit puțin. Datele exacte ale domniei lui nici nu le cunoaștem. Și am fi tentați să apreciem valoarea domniei sale după scurtimea ei și s-o caracterizăm drept efemeritate.

Dar nu este așa. Duras a avut un rol bine determinat și conturat în succesiunea regilor daci ce i-au urmat lui Burebista la statul din munții Orăștiei. El a asigurat continuitatea de viață și organizare a statului, menținând instituțiile, armata și administrația vii, contribuind la întărirea neîncetată a cetăților de a se apăra. Iar pe plan moral a întărit mai ales încrederea dacilor în existența acestei continuități și a idealului unirii tuturor dacilor sub un singur mare scut.

Duras a fost cinstit și demn în domnia lui și în tot ceea ce a făcut. N-a dezmințit încrederea fratelui său Scorilo de a-l desemna succesor. Domnia lui Duras nu se înscrie în date vremelnice, ci în contribuția lui la opera de făurire a eternității dacice. Suirea lui pe tron coincide cu domnia în Imperiul roman a împăratului Domițian.

Orgoliosul împărat

Mare lucru este ca omul să-și cunoască propria lui persoană înainte de a trece la fapte. Cu alte cuvinte să nu se întindă mai mult decât îi este patul. Fie el om de rând, rege sau împărat. Dar acest lucru depinde de caracter!

Mai apoi, când privim evenimentele din istoria dacilor, să ne aruncăm ochii și asupra celor care înconjurau lumea lor și, înainte de toate, la Imperiul roman. Și întrucât Duras domnea la Sarmizegetusa, trebuie să ne întrebăm cine era împăratul Romei cu care avea să se confrunte regele Daciei, stat care era din nou în pragul renașterii sale.

Împăratul Romei era Domițian. Încât e bine să cunoaștem câte ceva despre acest împărat.

Prezintă acesta vreo însemnătate? Socotesc că da și încă în prea mare măsură. Că unul era regimul politic al Daciei și altul cel de la Roma. Și deși făceau parte din același uriaș trunchi, neamul dacilor era totuși diferit de al romanilor, viața lor cotidiană, obiceiurile, limba. Ca și conducătorii lor. Despre Duras știm prea puțin, pentru că și documentele sunt subțiri la vorba scrisă. Deși Duras este al nostru, aparține trup și suflet istoriei noastre seculare. Dar ceea ce știm, știm de bine. Că el era întru totul continuatorul înaintașilor săi glorioși. Și ca idealuri urmărite, dar și ca temperament: fire blândă și cumpătată, drept și chibzuit în împărțirea judecății, nelovind înainte de a gândi și a discerne păcatul de virtute, netemător în fața primejdiilor, necertăreț, dar iubitor al pământului său dac. Încât despre el cântau bătrânii în balade:

„Duras a știut ce face,
Când pe scut l-au ridicat,
Duras, cugetul curat,
Om de bine și de pace...
Rege Duras, să trăiești,
Pe daci să-i înțelepțești!"

Cântecul s-a înfiripat cum se prinde mugurul florii de creanga pomilor vestind fructul cel aromitor și dulce al cireșului sau caisului. S-a făcut auzit pe vremea când domnea Duras și a rămas și după aceea, când Duras nu mai era decât o amintire bătrână și un cântec duios.

Dar de faptele lui cele luminoase și de firea lui cea dreaptă și înțeleaptă își aduceau aminte bătrânii. Și de la balada ce-o cântau odinioară. Cântecul rămăsese neschimbat de vreme. Numai rapsozii populari mai umblaseră prin cuvinte și le mai potriviseră pe ici pe colo:

„Pe tron Duras cât a stat,
Fost-a rege minunat,
Și atât cât a domnit,
Pe daci i-a înțelepțit!"

Cât despre împăratul Romei, Domitianus (Domițian), care avea să-i devină rival lui Duras prin puterea războiului, știrile sunt multe; de mai mare însemnătate sau mai mărunte. Istoricii și literații Romei, nesiliți de nimeni sau înspăimântați, dacă nu dau drumul condeiului ca să-l elogieze pe împărat, au sfârșit prin a se întrece în a-l descrie, a-l portretiza și a-i povesti faptele. Mai mult sau mai puțin obiectiv, dar adevărul a ieșit la iveală.

Oricum și de ar fi spus de-a dreptul totul și de ar fi înflorit câte ceva, puși pe bârfe nedoveditoare, și tot aveau ce spune. Dacă ne gândim că personajul n-a fost om prost și nici neștiutor. Și mai ales, nu numai că nu a fost om de rând, ci împărat. Și nu orice fel de împărat, ci în suita atâtor împărați cât i-a dat Roma, nu unul de rând, neînsemnat, ci un împărat vestit.

Oricum, unul din cei mai controversați împărați romani, autocrat prin excelență, orgolios prin fire și peste fire. Poate viața și domnia lui Domițian ar merita să fie mai puțin cântată în balade decât a regelui dac Duras, dar mai mult cunoscută. Și mult mai mult decât a regelui dac ar fi putut fi și cea a lui Caligula sau Nero, subiect de romane istorice sau chiar de literatură aventuroasă.

Mai întâi e bine să ne reamintim că tatăl său era vestitul întemeietor al dinastiei Flavia, omul care, prin războaie externe, de pacificare a unor neamuri și de înfrângere a rivalilor politici ca și prin reforme interne, aproape că făcuse epocă.

Dar, dacă este așa precum ni-l înfățișează pe Domițian unele izvoare, un „împărat perfid, insidios și suspicios", sau altele care îi atribuie nebunia lui Caligula, ce și-a făcut calul său senator, sau ca Nero, care dăduse foc Romei, pornim pe firul vieții sale atât de schimbătoare și greu de creionat în câteva cuvinte. Încât la „câte ceva" trebuie să mai adăugăm și „câte altele". Faptul că el era orgolios, cu morbul măririi și, în același timp, indiferent la problemele mărunte din jurul său, se datorează poate copilăriei lui extravagante din multe puncte de vedere.

De pildă, deși fiu al împăratului Vespasian, el a fost nedreptățit de tatăl său în favoarea fratelui mai mare cu zece ani, Titus. În timp ce el s-a născut într-o casă sărăcăcioasă din Roma și mama sa l-a părăsit de mic, Titus a fost în atenția lui Vespasianus, ca succesor la tron. A crescut în mediul unui tinerет depravat; fratele său Titus a crescut în compania prințului Britannicus, și va fi desemnat ca succesor al lui Vespasianus și asociat la tron. La vremea când împlinea 18 ani, vitelienii, adepții fostului împărat și înaintaș al lui Vespasian, Vitelius, pornesc la răscoală împotriva împăratului, care era plecat în Orient împreună cu Titus. Vitelienii au asaltat Capitoliul pentru a se înstăpâni în Roma. Acțiunea lor este însă reprimată de trupele romane conduse de Sabinus, fratele lui Vespasian.

Tumultosul Domițian se afla în Roma. Începuse să scrie poeme slabe și lipsite de gust și parfum, pentru a-și umple timpul liber. Și pe care, firește, nu le citea nimeni. Deși mai târziu scriitorul Quintilian l-a lăudat cât a putut pentru acele versuri de trei parale și la îndemâna oricui a le scrie. Dar Domițian putea gândi în versuri cam în felul următor:

„N-am talent înaripat,
Dar sunt fiu de împărat,
Am talent la găsit rimă,
Și să tot declam cu mimă,
Când poemul îl pornesc,
Nu știu când să mă opresc,
De-i prea scurt, adăugez,
De-i prea lung, tai și scurtez...
N-am talent înaripat,
Dar sunt fiu de împărat!“

Este foarte interesant de știut că, fiind martor al evenimentelor înfrângerii vitelienilor, „inspirându-se" direct din realitate, Domițian compune un poem eroic pe care îl socotește o capodoperă a genului. Uneori își cânta versurile originale, alteori cântecele care se cântau la Roma în epocă. Deși nu avea deloc voce, interpretarea lui era stridentă și chiar supărătoare, cânta fals, cu multe asonanțe și pe diferite voci, când alto, când tenor sau bas, însă nu era reușit în nici una din acestea. Dar se socotea un adevărat artist, pe același temei al faptului că un fiu de împărat nu poate să nu aibă talent. Și tot așa, socotindu-se un mare actor, cum de data aceasta se prea poate să fi fost, a alunecat și spre cariera politică, ultima care îi mai rămăsese, dar care îl atrăgea din ce în ce mai mult.

În timpul evenimentelor amintite, el era primejduit de vitelieni prin faptul că era fiu de împărat împotriva căruia se ridicaseră răzvrătiții. Dar la Domițian viața era o actorie și o perpetuă aventură. Îmbracă haine de preot și reușește de minune să scape de furia vitelienilor, pentru ca, imediat după pacificarea Romei, să schimbe hainele preoțești cu cele ale unui adevărat principe moștenitor, pentru a juca un nou rol, de data aceasta de om politic. Avea o bogată imaginație, intra imediat cu închipuirea în hainele diferitelor roluri pe care le alegea și le juca de minune. Astfel, el apare în fața soldaților conduși de Antonius Primus în calitate de „salvator al Romei".

— Unde este împăratul Vespasian, pentru ca să-i putem da onorul? întrebară soldații.

— Este la treburile lui în provincie! răspunde senin și hotărât, netulburat de nimeni și de nimic.

— Unde este succesorul lui, principele moștenitor Titus? repetară întrebarea soldații, doar schimbând personajul.

— Cu împăratul, în plimbare prin Orient! răspunde flegmatic Domițian.

Un soldat mai bătrân și mai greu de convins, care știa că cel care fusese șeful suprem al reprimării răzvrătirii fusese Sabinus, îl întrebă pe Domițian actorul:

— Și tu cine ești, de nu îți e cu supărare!

Ochii lui Domițian străluceau. Era clipa hotărâtoare a intrării în rolul de actor pentru biruința ca om politic. El îl săgetează pe soldat de-i îngheață acestuia mădularele. Se îndreaptă spre pradă în chip că ar sfâșia-o, dar n-o face. Ar fi obținut, în loc de biruință cel puțin o înfrângere, dacă nu o rușine. El îi smulge cu o autoritate perfectă soldatului însemnul de la tunică:

— Ar trebui să știi soldat! Eu sunt Domitianus, fiul mai mic al lui Vespasianus și frate mai mic al lui Titus. Prezentul salvator al Romei și viitorul ei împărat!

Atunci soldații, câștigați la cauza lui Domițian și prinși în delir, strigă în extaz:

„Ave Caesar, morituri te salutant!"

Aici titlul de Cezar era pronunțat în sensul de „prinț moștenitor". Dar profitând de entuziasmul celor care-l aclamau și de faptul că izbutise a se da drept „salvatorul Romei", Domițian primește onoarea preturii și se instalează în palatul imperial de pe Palatin. El începe să-și exercite toate prerogativele puterii. Desfrânat în viața de toate zilele, venal în conducere, Domițian începe să vândă pe bani grei, slujbele

din capitală și provincie. Auzind de toate faptele incredibile ale lui Domițian, Vespasian îl trimite pe omul său de încredere Mucianus, pentru a conduce la Roma în numele împăratului. Domițian nu se intimidează și continuă aventura începută. Suferind în marele său orgoliu că, prin hotărârea împăratului, trebuia să accepte tutela lui Mucianus, Domițian pune la cale o alianță cu prietenii săi Antonius Primus (care, de fapt, alături de Sabinus avusese un mare rol în salvarea Romei) și Varius Arrius împotriva lui Mucianus.

Dar abilul Mucianus dejoacă și împiedică acțiunea aceasta și împăratul se întoarce la Roma cu gând să-l pedepsească pe „răzvrătitul" său fiu. Aici reies cele două firi opuse ale fiilor lui Vespasianus: Titus, generos și gata să intervină în favoarea fratelui său, Domițian neștiind cât i se cuvine, necunoscându-și sau nevoind să-și cunoască propria persoană și cât poate să se întindă în pretențiile sale. El îl consideră pe părintele ca și pe fratele său dușmani de moarte, cei care îl privează de drepturile sale. Neînțelegând sau nevoind să înțeleagă că, îndreptățit și potrivit legilor Romei, Vespasianus îl declară acum, la întoarcere, pe Titus, care îl ajutase efectiv în campaniile din provincii, ca asociat la domnie și primul moștenitor al tronului. Neștiind sau nevoind să știe că, la intervenția stăruitoare a lui Titus, împăratul îl iartă pe Domițian de toate „nevredniciile" și îl declară al doilea moștenitor.

Orgoliul lui Domițian este nemăsurat. În minte și în inimă îi înflorește duhul stăpân al măririi: *„Aut Caesar, aut nihil!"* Doar gândea așa. Dar nu s-ar fi împăcat deloc și niciodată cu formula lui *„nihil"*.

În această perioadă Domițian, neavând însă ce face, alege din nou ca și întotdeauna după aceea, teatrul. El se preface a nu-l mai interesa viața politică și se retrage iar în meditație, literatură și așa zisa lui „trăire poetică" îndeosebi.

Dar, în permanență, cu ochii pizmași spre tron. Deși, după moartea lui Vespasian, Titus s-a purtat în chip exemplar cu fratele său și, devenind împărat, l-a menținut în cele mai înalte funcții și a întărit succesiunea la tron a lui Domițian. Însă „pe cine nu lași să moară nu te lasă să trăiești". Smuls subit din reveriile sale, Domițian se refugiază la Rin crezând în posibilitatea unei răscoale a legiunilor de la Rin împotriva împăratului Titus, fratele său.

Atât de înverșunat a fost Domițian pe Titus, încât atunci când acesta cade în comă de pe urma căreia i se va trage moartea (și pentru care pe drept mulți l-au bănuit de autor pe „fratele mai mic"), Domițian trăiește cu indiferență „evenimentul" pe care nici nu așteaptă să se consume și-l înlocuiește cu un altul: cumpără cu bani grei pe cei din castrul pretorienilor și se proclamă împărat la 13 septembrie 81. A doua zi se petrece al treilea eveniment în succesiunea lor: senatul ratifică alegerea și-i acordă lui Domițian toate puterile civile și militare ale unui împărat al Romei.

Drumul lui Domițian prin istoria Imperiului roman a fost subordonat sau închinat unui singur gând: fiind orgolios peste măsură, a urmărit să devină, într-adevăr, în vorbă ca și în faptă *„primus inter pares"*. Întreaga sa politică a alunecat spre monarhie absolutistă. Din acest punct de vedere, el a

deținut, chiar mai mult decât Octavianus Augustus, toate funcțiile posibile atribuindu-și cele mai mari și mai înalte magistraturi: este ales consul aproape în fiecare an, ajungând, ca nici un împărat, la zece consulate în șir; a trăit trei mari triumfuri, 24 salutații ca imperator și censor pe viață (*censor perpetuus*). Spre deosebire de consulii din timpul Republicii, care aveau ca însoțitori permanenți 12 lictori cu fascii în mâini, în timpul lui Domițian lictorii însoțitori au crescut la 24. Lunii octombrie i s-a dat numele de Domițianus.

Tendințele spre absolutism i-au marcat domnia de la început, dar au împărțit-o în două etape oarecum distincte: în prima perioadă folosește într-o anumită măsură politica tatălui și fratelui său și are în jurul tronului consilieri capabili. Dar, în a doua parte a domniei, pe măsură ce concentra în mâinile sale întreaga putere, își asuma demnități și titluri noi, reduce treptat instituțiile senatului până ajunge să-l subordoneze complet și apoi să conducă fără el. Dar pentru a-și menține absolutismul și gloria obținută și pentru a spori necontenit faima persoanei sale și-a atras de partea sa armata prin solde substanțiale acordate legionarilor și pretorienilor. Atribuie un rol preponderent funcționarilor Palatului și celor din provincie, iar pentru sporirea popularității, aruncă în fața poporului forța magică a lozincii de care se folosise și Augustus, „*panem et circenses*". Astfel pentru satisfacerea orgoliului personal și sporirea gloriei militare, a organizat războaie cuceritoare. Nu se poate nega faptul că, deși plin de mărirea persoanei sale, a realizat și reforme redutabile atât în plan politic, administrativ, cât și în domeniul culturii. El apare ca restaurator de monumente civile și religioase și

creator al altora noi, de păstrător al cultului zeilor romani tradiționali. Îl întrece însă chiar și pe Augustus prin felul cum a pretins tuturor să-l considere și numească *„dominus et deus"*. *„Dominus"* însemnând stăpânul tuturor, care întrecea cu mult pe *„primus inter pares"*, *„Deus"*, fiind socotit zeu încă din viață, ca și faraonii Egiptului.

Războaiele lui Duras

Duras a fost și el, ca și regele frate Scorilo, chibzuit și înțelept și cu spirit de pace. Dar când era vorba de amenințarea hotarelor de pas vrăjmaș, uita de pace și punea mâna pe sabie. Nici el, după cum nici Scorilo nu stătuseră în fruntea oștirilor pe cal pentru a se dovedi conducător vestit de oștire.

La rându-i, rivalul său, împăratul Domițian, nu s-a lăsat de războaie și, ca atare, nici războaiele nu l-au ocolit. În domeniul militar, despre Domițian s-ar putea spune trei lucruri devenite clare și desprinse din faptele pe care le-a săvârșit: în primul rând, după cum se știe, împăratul s-a bucurat de multă popularitate în rândul soldaților și aici s-ar putea asemăna cu regii daci. Dar cunoscând antecedentele vieții, caracterului și domniei împăratului, cu totul altfel arăta popularitatea acestuia față de cea firească, înnăscută de a fi aproape de oșteni a regilor daci, de grijile și nevoile lor. Soldații romani îl prețuiau pe Domițian pentru că le mărise soldele; oștenii daci îl iubeau pe regele lor pentru că îl

simțeau ca și ei, cu aceleași idealuri, conducându-i în luptă. În al doilea rând, când am spus că Duras, ca și Scorilo nu prea stătuseră pe cal prin bătălii, explica și faptul că, urmând calea pacifică, nu ar fi ezitat niciodată să treacă în fruntea oștilor și să fie pildă pentru acestea de curaj și bărbăție. Domițian nu era dornic de a proba virtuți de comandant militar, ci era însetat doar de glorie militară. De aceea îi lăsa pe generalii săi să conducă armatele spre victorie, iar la sfârșitul războiului, să se încununeze cu gloria obținută. Iată cum descrie istoricul Dio Cassius această față a lui Domițian care, chiar dacă ar cuprinde și ceva exagerare, poate și merită a fi crezută de noi:

„Domițianus a pornit cu oaste împotriva geților, dar puțin îi păsa de război; el zăbovi într-un oraș din Moesia și se dădu pradă desfrâului, cum îi era obiceiul. Într-adevăr, nu numai că nu era în stare să îndure osteneli și era fără curaj, dar se arătă cu totul lipsit de frâu și rușine față de femei și băieții tineri. Trimitea la război, în locul său, pe alți conducători de oști și, de cele mai multe ori, nu izbândea. Când era înfrânt, dădea vina pe generali. Victoriile însă, deși nu lua parte la ele, le punea toate pe seama sa, iar vina înfrângerilor o arunca asupra celorlalți, chiar dacă lupta fusese dată potrivit ordinelor sale; ura pe cei care ieșeau învingători, pe cei învinși îi mustra."

În al treilea rând, trebuie să înțelegem faptul că Domițian a urmat, în linii esențiale, politica înaintașilor săi, care pornea de la Augustus: menținerea frontierelor cucerite și întreprinderea de campanii noi, când situația îi cerea să le organizeze. Cum prea bine știm că romanii îi numeau pe toți cei din afara fruntariilor Imperiului „barbari" (în sensul de

străini), în timpul domniei sale, armatele romane au purtat lupte cu „lumea barbară", în trei direcții: în Britannia, la Rin și la Dunăre. Războaiele de la Rin și Dunăre n-au avut prea mare succes și ele au fost purtate mai cu seamă pentru menținerea cuceririlor de până la el. În schimb, războiul pentru cucerirea Britanniei libere, prin care urmărea anexarea întregii insule și transformarea ei în provincie romană, a purtat amprenta clasicului război de cotropire promovat de potentații Romei. Acest ultim război scoate încă o dată în evidență persoana și caracterul lui Domițian. Meritul principal în cucerirea Britanniei (operațiunile militare au durat peste doi ani) a revenit armatelor romane conduse de redutabilul general Agricola, socrul istoricului latin Tacitus. Luptând din răsputeri împotriva unei populații „barbare", care știa și înțelegea să-și apere libertatea, în special pentru Caledonia, armatele romane au suferit multe înfrângeri și au înregistrat multe pierderi și totuși, până la urmă, au învins. Datorită istoricului Tacitus, care a știut să descrie, printr-o evocare colorată și realistă, patosul acelor ani de lupte în Britannia, putem reconstitui, pe lângă evenimente și faptul că aici s-a folosit, pe lângă priceperea în luptă a lui Agricola, tehnică militară și mână de luptă superioară „barbarilor" și principiul cel vechi al romanilor de *„divide et impera!"* Reiese însă bucuria lui Domițian pentru biruința obținută și trufia rănită și invidia pentru adevăratul învingător. Neavând ce face, la întoarcerea din război a învingătorului Agricola, împăratul îi acordă distincțiile triumfului roman: trecerea pe sub Arcul de Triumf, elogii și o statuie încununată cu lauri. Întoarcerea la Roma însă a lui Agricola, care nu terminase, de

fapt, cucerirea întregului teritoriu era rezultatul invidiei lui Domițian care îl rechemase pe general, chipurile, să-l răsplătească și apoi să-l arunce în dizgrație. Astfel încât dacă Cezar a rămas pe drept în istorie cu adevărat „cuceritorul Galiei", Domițian n-a putut să rămână de fel „cuceritorul Britanniei", chiar dacă Agricola a fost cu ușurință uitat. În schimb, în războaiele pentru menținerea frontierei pe Rin, Domițian se dovedește diplomat intuind primejdia unirii „lumii barbare germanice" într-o „confederație militară germanică", fapt care ar fi condus la crearea unei forțe considerabile în stare să anihileze cuceririle romane existente. Ca atare el folosește din plin principiul de *„divide et impera"* reușind să încheie alianță cu unele triburi împotriva altora. Cei mai periculoși dintre toți erau însă locuitorii din Țara chattilor, actuala cunoscută regiune germană Hessa, care era muntoasă și greu accesibilă și deci foarte greu de cucerit. Împăratul Domițian, pe lângă faptul că ridicase multă armată romană, dar și „oști cumpărate", mai întrebuințează și diplomația vicleșugului, nu prea cinstit, dar sănătos. Stabilește legal cu chattii stare de pace și de neamestec în treburile lor. Dar, în anul 83, îi atacă pe aceștia prin surprindere în țara lor. După descrierile lui Tacitus din *Istoria războaielor cu germanii*, armatele romane atacatoare dispuneau de cinci legiuni, numeroase corpuri auxiliare și un puternic detașament din armata lui Agricola; și în plus forțe ale cheruscilor și ale altor triburi germanice aliate. Deși romanii au primit o îndârjită apărare din partea vitejilor chattii, până la urmă au învins. Iar Domițian a izbutit să câștige unul din idealurile lui de glorie a numelui și să adauge

la titlurile pe care le avea pe acela de „Germanicus" (adică învingătorul germanilor), titlu cu care, de data aceasta, va rămâne în istorie.

Mai rămâneau războaiele de la Dunărea mijlocie și inferioară. Și aici intuiția lui Domițian conducea spre ideea posibilităților „lumii barbare dace" de a se uni într-un singur stat ca acela de sub conducerea lui Burebista, viteazul ce speriase odată lumea romană.

Este rândul să vorbim despre regele dac Duras și despre războaiele sale. Și el, ca și Domitianus, avea orgoliul său. Numai că acest orgoliu era cu totul altfel. Era cel al statului său, al neamului său dac. Cel al măririi statului dac prin refacerea unității sale. Urmărea cu atenția încordată și fără teamă, dar cu îngrijorare legitimă, evoluția expansiunilor imperiale în toate direcțiile. Cunoștea bine întreaga lățire a Romei, cea întreagă, din cuprinsul veacurilor. Prin cele auzite, prin cele citite în cărți, prin bătrâni, prin luptători, prin toate zvonurile, zicerile, legendele și dreptățile care soseau din trecut și până la el, cunoștea și mai bine istoria neamului său. Pentru că pe aceasta o cuprindea nu numai cu mintea, cât și cu inima. Mintea ageră și inima fierbinte se uneau formând la regele Duras un cuget iubitor de țară. Acest cuget drept și netemător îi amintea de tradițiile de pace, dar și de cele viteze, deloc războinice, ci numai din vreme de război. Continua și la regele Duras concepția că pacea este necesară ca apa și ca aerul pentru înflorirea unui popor și mărirea lui atâta timp cât este liber și nimeni nu-i amenință viața liberă. Și, de asemenea, că, imediat ce pasul vrăjmaș amenință libertatea pământului tău, războiul devine necesar ca apa, aerul, hrana pentru a apăra

onoarea și demnitatea neamului său. Duras cunoștea demersurile fratelui său Scorilo pe linia raporturilor de pace atâta timp cât fusese cu putință. Dar mai ales trăgea învățăminte din expansiunea romană de la Dunărea de Jos și acțiunile romane care, prin ocuparea teritoriilor fostului stat dac condus de Burebista, de la sud de fluviu, înconjuraseră pe dacii nord-dunăreni pentru a-i supune cu totul. Dar mai ales cunoștea regele Duras cum fuseseră incluși în Imperiu, prin continue cuceriri, dacii dintre Haemus, Danubius și Pont, și cum tremuraseră de atâtea ori de spaima „legitimei mânii dace" potentații Romei. Iar Claudius (41-54), din teritoriile sud-dunărene reorganizează aici provincia Moesia ca bastion roman și care, împreună cu provincia Panonia, să pregătească atacul decisiv asupra Daciei nord-dunărene. Știa prea bine regele Duras de incursiunile legitime ale fraților daci pentru eliberarea ținuturilor sud-dunărene din strânsoarea Romei, evenimentele din anii 68-69 și incursiunile temerare ale dacilor.

Și cunoscând toate aceste lucruri, măsurile drastice luate de Vespasianus pe frontiera Dunării inferioare, care stăviliseră, timp de un deceniu, incursiunile dacice și așezase un fel de pace între romani și daci, își zise:

„Rege Duras, a sosit oare clipa când trebuie să te trezești din adormirea unei păci searbede și fără de vise și de viitor, tu și cu întregul tău neam dac? Și împreună cu toți luptătorii să faceți piept de stâncă împotriva tuturor tăriilor Romei? Și să dovediți că neamul dac nu doarme, ci doar a hibernat ca și ursii peșterilor în așteptarea primăverii dace? Să vă ascuțiți săbiile și să vă încordați arcurile, să vă pregătiți înșeuarea cailor pentru a purcede pe drumul cel mare și drept

al războaielor de trebuință neamului dac întru mărirea lui din totdeauna și neplecarea lui din vecii și pentru vecii. Pentru ca dacii să rămână liberi și nemuritori!"

Și cugetul regelui Duras răspundea ca un cor imens, din sute de piepturi și clocotitor din bătăile inimii și foșnitor precum glasul codrilor arămii și al miilor de brațe ale întregului popor dac:

„Da, a sosit, rege Duras, clipa aceasta! Când toți, împreună cu tine, ne vom face stâncă și apă curgătoare și foc nestins. Poruncește și te vom urma!"

Fericit, într-o cunună de raze, ca la orice ceas al deșteptării din zori, după ce se sfătuia cu căpeteniile sale militare în frunte cu tânărul și neînfricatul Diurpaneus și cu bătrânul, dar neînvinsul Zoron, regele Duras deschidea războiul sfânt al dacilor purtând stindardele „cap de lup", întru nemurirea neamului dac.

Așa au început războaiele regelui Duras. Dar iată că istoricul Iordanes tălmăcește, în felul lui, evenimentele care au urmat poruncii date de regele dac: „După un răstimp îndelungat și pe când domnea împăratul Domitianus, geții, de teama zgârceniei acestuia, desfăcură alianța pe care o încheiaseră odinioară cu alți împărați și începură să devasteze, împrună cu șefii lor, malurile Dunării, care erau de mult în stăpânirea Imperiului roman, distrugându-le armatele și omorându-le comandanții..." Am putea lua spusele lui Iordanes, care sunt reale, drept faptul că Duras, deschizând războiul și prin aceasta rupând pacea, era viță de cotropitor al

pământurilor romane dintotdeauna?!? Dar nu, sosise clipa ca dacii să se ridice la lupta de eliberare a fraților lor daci și traci sud-dunăreni, pentru refacerea statului lui Burebista. Venise clipa cea mare a războaielor drepte și necesare ale regelui dac Duras!

DECEBAL, REGELE EROU AL DACIEI

Suirea pe tron și ridicarea pe scut

Regii Daciei nu prea aveau obiceiul să vorbească prea mult atunci când hotărau plecarea la luptă și trebuiau să dea poruncă de plecare. Adică de trecere la fapte; deși, fiecare asemenea poruncă ascundea în spatele ei sau în miezul ei o mare răspundere pentru gura care o slobozea. Cu alte cuvinte:

„Gura nu se lăuda,
Până ce nu făptuia,
Spada nici că obosea,
Până ce nu împlinea,
Dar nici chiar când biruia,
Gura nu se lăuda..."

La ce-i bună oare lauda pe lume? La nimic! Numai fapta e bună de pus la rană, că e vindecătoare. Așa stând

lucrurile, nici regele Duras, când purcese la drum, nu vorbi mult. Dar nu știe de ce, îi stătură câteva cuvinte pe vârful limbii. Și înainte de a le lepăda, le dădu drumul nu pe apa tăcerii, ci pe cea a rostirii:

— Vitejii mei șoimi și vulturi, fiii mei, aprigi luptători, vă poruncesc cu limba de moarte a strămbunilor, care pentru noi este jurământ, să mă urmați în bătălia pe care o vom duce la miazăzi de Istru, pentru eliberarea fraților noștri de neam de cotropitorul și învrăjbitorul pas al Romei. Fie lupta noastră spre unirea din nou a neamului nostru întreg. Zeii să ne ajute, fluviul sfânt să ne apere. Urmați-ne, în numele credinței dacice și dreptății ei, pe noi cei care vă vom conduce în luptă: Duras, regele de azi, Diurpaneus, fiul regelui Scorilo și nepotul nostru, Zoron, neînvinsul luptător dac!

Și zicînd acestea își încălecă armăsarul și făcu semn cu mâna, iar inima îi vorbi și, o dată cu ea, gura i se aprinse, rostind un singur cuvânt îndemnător: „Înainte!“ Porni pe calul său închis la culoare, mai potrivit pentru vârsta lui cam bătrână. Era conducătorul suprem al oștirii, el, regele de acum al dacilor. În urma lui, la doi pași, veneau doi călăreți: tânărul Diurpaneus, călărind un armăsar alb, și neînvinsul Zoron, ca și regele, pe un cal de culoare închisă, potrivit vârstei ce o purta cu bărbăție și demnitate. Și din clipa aceea nici regele și nici luptătorii daci nu mai vorbiră. Parcă pentru a nu prinde de veste romanii de apropierea lor. Fiindcă se știe, vorba te trădează. Și nici în luptă nu aveau vreme să vorbească; ci abia după ce făptuiră.

Și ce făptuiră? Au mers tăcuți și neobosiți, oamenii fără să cuvânte, caii fără să necheze. Au trecut fluviul sfânt, care

era înghețat, și au pătruns în Moesia. Armatelor lui Duras li s-au mai adăugat și alte neamuri din jurul regatului dac. Au atacat în forță garnizoanele romane, le-au distrus sever armatele, le-au ucis comandanții. Comandantul suprem al Moesiei era atunci, adică iarna anului 85/86, în calitate de guvernator, Oppius Sabinus. Acesta era un nume strălucit la Roma, o personalitate politică de primă mărime: fost consul, om apropiat al lui Domitianus și, se pare, chiar rudă cu împăratul. Luat prin surprindere, nu poate organiza o apărare cum trebuie a provinciei, mai ales, că, în general, romanii nu luptau pe timp de iarnă. El își pierde capul, care este luat și dus ca trofeu la Sarmizegetusa. Dacii continuă expediția până în inima munților Haemus. Se efectuează jafuri și se aduc pierderi mari romanilor. Duras lasă efective de luptători în părțile eliberate și se întoarce la Sarmizegetusa. Făptuise, acum putea să vorbească. Să sărbătorească triumful.

Dar nu era vorba despre un triumf la fel ca cele ale împăraților romani. Ci mai degrabă un ospăț la Sarmizegetusa, ca o bucurie și desfătare cu toți învingătorii.

Firește însă că, după o asemenea faptă, nici la Roma nu putea fi vorba de vreun triumf. Ci, dimpotrivă, prilej de mare îngrijorare pentru Domițian și de *„casus belli"*. După cum se temuse de o unire a germanilor, așa se temea acum de o unire a dacilor și poate chiar mai mult. Că în toate timpurile se știuse de marele adevăr: „unirea face puterea", iară „singurătatea și trufia nasc slăbiciune și teamă". Sentimentul de teamă față de lumea dacă nu pierise și era prezent stăruitor în el. Mai ales de când înțelesese că dacii constituie un popor civilizat, au o țară bogată și o cultură de seamă. La rândul lor,

ei aveau putere de seducție asupra semințiilor vecine, pe care le puteau atrage într-un mare front antiroman. Astfel încât s-a hotărât să lase deoparte sau numai să amâne viața trândavă și de desfătări. A mai înțeles că orice glorie culeasă prin mână străină este searbădă și nefolositoare...

Pentru a evita toate acestea, se hotărăște să acționeze. Sosește la Dunăre și își stabilește cartierul general, după toate probabilitățile, în orașul Naissus (Niș). El împarte Moesia, în anul 86, în două provincii, în scopul de a le da acestora o mai bună organizare administrativă și militară. De fapt, pentru a putea să le apere de tot mai desele incursiuni ale semințiilor „barbare"; și să repare, pe cât cu putință, lovitura dată de regele Duras al dacilor, marelui său imperiu. Cele două provincii erau: Moesia Superior (la est de Drava-Serbia, până la gura râului Ciabrus – azi Tibrița din Bulgaria). În acțiunile energice pe care le întreprindea, Domițian era însoțit de omul său de încredere, care era prefect al pretoriului. El a poruncit acestuia ca, printr-o campanie militară bine organizată și perfect susținută, să curețe ținutul care fusese eliberat de daci dintre Balcani (Haemus) și Dunăre de trupele „barbarilor daci", lăsate de regele Duras. Ceea ce prefectul pretoriului pe nume Cornelius Fuscus, cu forțe sporite, reușește să o facă în anii 86/87.

Cu orgoliul satisfăcut, Domițian se retrage imediat în provincia Illyricum. De aici gândește la planul nesocotit și nebunesc, dar pentru el socotit și cuminte, acela al invadării Daciei. Și va da poruncă în acest sens, într-un ceas al mâniilor sale, aceluiași Cornelius Fuscus, om de încredere, de casă imperială și executor al poruncilor fără crâcnire.

Să vedem însă ce a făcut în acest timp înțeleptul și tăcutul rege dac Duras. Desigur că nu mică i-a fost dezamăgirea și, mai mult decât atât, durerea când și-a văzut spulberată ca pe nimic lupta sa dreaptă pentru eliberarea Moesiei din stăpânirea Romei. Pentru că desfacerea acesteia dintr-o asemenea stăpânire, ușura mult înfăptuirea unității dace și îndepărta pericolul Romei de la fruntariile lumii dacilor.

Și cugetul regelui Duras începea din nou să prindă de data aceasta aripi de durere. Dar să răspundă și acum din sute de piepturi și bătăi de inimă ale unui întreg neam al său: „Ai îmbătrânit, rege Duras, și puterile nu te mai țin a sta pe cal prin bătălii. Voința îți este la fel de puternică întru înfăptuirea dreptății neamului tău, dar voința nu este totul, ci și putința... Nu ai făcut oare tot ce-ai putut așa cum ți-au poruncit mintea și inima pentru neamul tău? Nu te-ai așezat la răscruce de vreme de-a curmezișul Romei? Ba te-ai așezat și încă mai năpraznic. Și totuși n-ai izbutit decât să amâni mânia și tăria Romei, dar nu și s-o nimicești..."

Și cugetul era prea dureros și obosea. Și cădea și el pe gânduri ca un cal alergat fără frâie și fără odihnă și simțea nevoia popasului. Și apoi prindea din nou cugetul mai senin în învolburarea lui să glăsuiască: „Dar ceea ce n-ai putut tu, rege bătrân, poate face un rege tânăr și aprig, un șoim sau nu, un vultur adevărat. Care nu obosește în zbor până ce nu izbândește, căruia nu-i obosește brațul până ce nu biruie. Și acesta este nepotul meu și fiu al lui Scorilo, viteazul și puternicul fără seamă Diurpaneus. Iar dacă lui îi strălucește steaua, iar a mea este spre apus, sau chiar la apus și mă prind

cu mâinile de tron spre a nu-l lăsa celui vrednic, înseamnă că o fac în pierderea neamului meu. Iar eu aceasta n-aș face-o nicicând. Păstrez în mine ca pe un talisman de cel mai mare preț icoana neamului meu pentru binele căruia am jurat să lupt până la moarte."

Cugetul lui Duras se preschimba în gând înainte de a se frânge. Și gândul nu aștepta să se facă și el bătrân pentru a fi prea târziu pentru înfăptuit. Îi chemă de grabă la el pe cei mai apropiați de sufletul său zbuciumat, pe Diurpaneus și pe Zoron. Le vorbea cu inimă deschisă, de parcă în el sălășluia duhul și voința regelui Scorilo:

— Copiii mei, am căutat să îndeplinesc voia înaintașilor înspre folosul neamului nostru. Dar iată că soldații lui Domițian împăratul iar și-au făcut de cap. Ne-au dat înapoi pe noi și nu ceea ce ne luaseră. Iar eu am fost prea slab pentru a-i opri. Iar dacă acum aș continua a fi regele dacilor, ar fi spre răul neamului nostru. Dar dacă pe tron ai urca tu, Diurpaneus, după voia părintelui tău Scorilo, ar fi pentru binele neamului nostru. Tu ai izbuti să-i învingi pe soldații Romei și să potolești setea de glorie a Domițianului!

Nici nu terminase, nici nu răsuflase în vorbire. Acum aștepta din partea nepotului său o sentință, pentru că el o rostise pe a sa. Diurpaneus rămăsese însă înlemnit. Nu știa ce să mai creadă și ce să aleagă. Privea la Zoron și acesta era neclintit ca un munte dar, din privirile lui, nu se putea culege nimic. Atunci vorbi:

— Mărite Duras, tu ești regele nostru. Nu voi urca în tronul regilor daci atâta timp cât tu ești în viață. Aceasta a fost și voința regelui Scorilo. Dar eu voi împlini voința ta. Aceea

de a-l învinge pe Domițian împărat. Eu, împreună cu Zoron vom fi brațele tale și vom aduce în numele tău biruința neamului dac!

Era anul 87, când Domițian dădu poruncă generalului Cornelius Fuscus să invadeze Dacia. Regele Duras, după ce se sfătuise îndelung cu nepotul său Diurpaneus și cu luptătorul Zoron, îl binecuvântă pe primul și încuviință, după dorința acestuia, să plece în fruntea oștirii, în întâmpinarea vrăjmașului și întru înfrângerea lui.

Nu trecu mult cu pregătirile, ci cale de vreo trei ceasuri. Toți erau pregătiți pe planul sufletului. Deasupra „oceanului" de griji omenești ale vieții se ridica una singură acum: cea mai mare și cea mai însemnată: înfrângerea vrăjmașului. Din crâmpeiul de bucurii ale vieții, toți alegeau acum una singură. Rotundă și plină, triumful asupra năvălitorului și izgonirea lui din pământul neamului dac.

Cât despre pregătirea trupului, cale de o clipă: încălecarea armăsarilor, spadă la cingătoare, cuțitul la brâu, arcul și tolba plină ochi de săgeți.

Înainte de a da semnal de plecare, Diurpaneus își luase rămas bun de la rege și așa făcu și Zoron. Nu mai putură să mai facă același lucru și cu marele preot Zema, care, în noaptea aceea, închisese ochii și rămăsese în seama regelui să-i pregătească plecarea spre locul unde era împărăția zeilor.

Despărțirea a fost scurtă. Nici lacrimi, nici cuvinte de îmbărbătare, nici nimic altceva, fapte să fie doar. Și care nu-și găseau rostul la asemenea oameni.

Când s-au aflat în locul deschis al adunării oștirii, înainte de a-și încăleca armăsarul alb pe care încă Diurpaneus

nu-l dăruise cu nici un nume, tânărul dac îl prinse de braț pe Zoron și îi spuse:

— Iată, Zoron, a venit clipa când, amândoi, în fruntea oștirii noastre dace, să conducem bătălia pentru pământul nostru dac. Să fie ca pe vremea neasemuitului rege Burebista: întreg și rotund precum bolta cerului senin!

Și când rostea aceste cuvinte, privirile îi erau limpezi și înrourate de aura bucuriei. La fel arătau și privirile bătrânului Zoron care se vedea că, la fel precum Diurpaneus, abia așteptase și el clipa aceea. Dar îi vorbi altfel:

— Nu, Diurpaneus. A venit clipa noastră, a întregii oștiri dace să înfrângem pe vrăjmaș. Dar în fruntea oștirii întregi este clipa ta să te așezi. Și să conduci lupta și pe noi toți. Dacă ai avut tăria nobilă de a nu te numi încă rege, aceasta nu face decât să cinstească mai mult numele tău. Eu te socot de pe acum regele meu și-ți jur credință încă de pe acum. Voi fi alături de tine, dar nu în același rând, ci în spatele tău!

Era rândul lui Diurpaneus să cuprindă și el încă o dată noblețea sufletească a celui care îi fusese învățător. Îl îmbrățișă și, în clipa următoare, se afla pe cal. La doi pași în spatele său încălecă Zoron. Și apoi toți luptătorii daci, care veneau în rânduri dese după ei. Și Diurpaneus, pentru prima dată aflându-se în fruntea unei oștiri, simți cuprinzându-l un fior neobișnuit. Cum vor fi simțit toți comandanții de oști la prima lor probă de conducători de oaste. Diurpaneus mai pe deasupra. Simțea acum marea răspundere care apăsa pe umerii săi, dar nu se lăsă copleșit sub greutatea ei. Sumeți privirile spre cerul senin și se văzu în clipa aceea – clipa lui

– un zeu al războiului. Așa cum prezisese odinioară marele preot Deceneu. Și înălțând sabia spre înalt, tună cu o voce puternică și fără de zare:

— Viteji bărbați daci, înainte pentru pământul nostru dacic străbun!

De undeva, de pe înălțimea zidurilor Sarmizegetusei, doi ochi înrourați de frumusețea bucuriei mari și adevărate văzuseră totul. Și îmbrățișarea frățească a celor doi mari luptători daci, și așezarea lui Diurpaneus în fruntea oștilor. Și auzise tunetul din porunca slobozită de Diurpaneus spre tării. Bucuria lui era fără de seamă. Își zise pentru el și pentru viitor: „Iată, acum s-a născut un rege mare și adevărat. Dacie măreață și eternă, nu ai de-acum a te mai teme!"

Cornelius Fuscus conducea șase legiuni, cohortele pretoriene și numeroase trupe auxiliare, deci un număr impresionant de mâini de luptă. Domițian însuși avusese grijă să nu facă economie nici de luptători, nici de buna înarmare și aprovizionare a soldaților. Pentru că punea mare preț pe această campanie militară de pedepsire a cutezătorilor daci ce-i amenințau gloria sa și îi încurcau planurile dunărene. Armatele romane au trecut Dunărea pe un pod de vase și au înaintat prin zona Banatului de azi, o parte venind apoi spre valea Oltului.

Soldații romani erau siguri pe ei. Bine hrăniți, înarmați până-n dinți. Aveau printre ei și liberți greci, care erau buni rapsozi și erau meniți mai cu seamă nu luptei, ci cântului care dă curaj. Și aceștia, vrând nevrând, schimbaseră cântecele bătrânești ale Eladei, ce grăiau despre vitejia vechilor greci, cu altele noi, care prinseseră să povestească despre acea

„virtus romana" în luptă și despre marele împărat Domițian. Deși la ora aceea, cine știa unde erau urechile împăratului! Unul din cântece era compus ad-hoc de talentații rapsozi pentru momentul acelei expediții:

„Ave Caesar Domițian,
Zi de zi și an de an,
Gloria-ți să se mărească,
Un destin să se-mplinească,
Să fii azi biruitor,
Dachiei cuceritor,
Iar în veci nemuritor."

Cântecul era ușor de prins și de învățat, încât începuseră să-l fredoneze și luptătorii. Dar tot cu cântecul pe buze și cu zăngănit de săbii în inimă, când ajunseseră să străbată defileul Porțile de Fier ale Transilvaniei, sunt atacați prin surprindere de dacii conduși de Diurpaneus. Generalul Cornelius Fuscus se așteptase, după cele ce i le spusese în treacăt împăratul, să întâlnească trupe risipite de daci în retragere conduse de un bătrân, pe nume Duras, care nici nu mai vedea și nici nu mai auzea ca lumea. Când colo ce să vezi: luptători din cei mai buni întâlniți până acum. Iar în fruntea lui era un vultur tânăr și însetat de dorul de a face dreptate neamului său de viteji, care auzea și fâlfâitul pasărei în azur și vedea până departe în zare toate uneltirile lui Domițian...

Vă puteți da seama! Diurpaneus era la prima lui bătălie în calitate de luptător. Aplica acum în luptă tot ceea ce-l

învățase în decursul timpului neînvinsul Zoron, care era și el de față: surprinderea vrăjmașului, când îi e lumea mai dragă, folosirea pământului patriei sale care îi era lui prieten și vrăjmaș vrăjmașilor. Munte, câmpie, păduri, ape, tufișuri, ochi de bălți noroioase și lesne scufundătoare, tot atâtea curse și pierzanii pentru vrăjmași. Scurtă a fost bătălia, cam „de-acum și până-n înserare". Dar nu știu la ce ceas al zilei a început acel „acum". Iar înserarea nu a însemnat apusul soarelui, ci înfrângerea prin dezastru a trupelor romane. Prin istorisirea lui Cassius Dio, romanii au avut pierderi uriașe în oameni. Ne putem închipui ce mari pierderi, dacă legiunea V, *Alaudae*, a pierit în întregime, iar steagul ei a intrat în întregul lui în mâinile lui Diurpaneus, care îl va folosi ca trofeu amintind de prima lui mare biruință. Firește că mulți alți soldați romani, din celelalte legiuni și unități au căzut în luptă și un număr covârșitor au fost luați prizonieri. Un asemenea dezastru nu mai suferiseră romanii decât pe timpul generalului Varus, înfrânt în bătălia din pădurile teutoburgice.

Ce avea să zică acum generalul Cornelius Fuscus? Nimic, pentru că și el este ucis în luptă. Iar Domitianus, potrivit obiceiului său, văzându-și pierită atâta mână de luptă în campania socotită „cel mai însemnat război de atunci al romanilor", deși nu mișcase un deget de acolo, de la Roma, uită pentru o clipă de gloria lui socotind pentru dezastru că „mortul este de vină".

Impresionat de acea „teribilă înfrângere", poetul Juvenales consemnează această dramatică încheiere într-o frază care, lărgită și tradusă foarte liber, ar putea să sune a poem:

„Fost-a un război crâncen și sângeros,
Undeva în munții și câmpia dacică,
Armiile Romei la porunca Cezarului Domitianus
Și conduse de maiestosul Fuscus,
Cu surle și trâmbițe și steaguri înalte,
Păsiră-n pământul barbarilor țării,
Dar ei, cei de-acolo minune făcură
Și armiile Romei viața-și pierdură,
Și surle-au tăcut și trâmbiți sub scut,
Și steaguri înalte în țărnă-au căzut.
Și-n țara Dachiei liniștea se-ntronează,
În timp ce vulturii din Carpați
Din măruntaiele lui Fuscus din plin ospătează...“

Această biruință a dus gloria de partea dacilor și conducătorului „Bătăliei de la Tapae“, Diurpaneus. Din acea clipă, clipa lui Diurpaneus, dacii l-au socotit un „semizeu“. Iar regele Duras i-a făcut o primire triumfală scăldând cetatea sfântă a Sarmizegetusei și Kogaiononul în sărbătoare. El a dat cel mai mare ospăț pe care îl trăise cetatea capitală în cinstea învingătorului. Iar la sfârșitul ospățului, regele Duras a pornit însoțit de căpeteniile militare pe platoul din spatele cetății și în mijlocul tuturor tună:

— Viteji bărbați daci, eu regele vostru Duras, v-am condus cu credință pe toți ca un părinte al vostru și al țării. Pentru că aceasta a fost dorința bunului meu frate Scorilo. Dar, înainte de a închide ochii, regele a mai spus: „Iar când regele Duras va înceta a mai domni, îți poruncesc să fii rege, tu, fiul meu Diurpaneus. Și o dată cu tine poruncesc luptă-

torilor, după ultima mea voință, să te înalți pe scutul vitejilor și biruitorilor. Să fie pentru mărirea neamului nostru!"... Iată dar, viteji luptători, că de azi, eu, Duras rege, de bunăvoia mea încetez a mai domni. Și împlinind dorința regelui Scorilo vă poruncesc să-l înălțați pe scutul vitejilor și biruitorilor pe Diurpaneus, pentru meritele sale. Să fie pentru mărirea neamului nostru. Iar eu îl dăruiesc cu supranumele Decebalus, care, pe limba noastră, înseamnă cel viteaz și cel puternic. Să-l poarte de acum mereu și în vecii. El este cel ales de zeii noștri a împlini fapta de odinioară a moșului Burebista și a uni întreaga dacime sub sceptrul său de Decebalus. Ridicați-l pe scut!

Pe figura bătrână și zbârcită a lui Duras, care acum încetase a mai domni, se așternuse bucuria seninului și liniștii sufletului. Fețele luptătorilor erau pline de lumină. Decebalus era un munte de om și de semizeu. Un pisc din Carpați. Nu mai zise nimic spre împotrivire. Înțelesese că aceasta era porunca regelui Scorilo. De aceea își duse mâna la piept și spuse:

— Bărbați daci, jur să slujesc acest pământ și neamul meu până la moarte! Și din toate puterile mele să lupt pentru unirea fraților noștri daci de pe cuprinsul unde ei locuiesc. Locul nostru este aici în Carpați și la Dunăre și nicăieri în altă parte de lume!

Atunci, ca un singur om, luptătorii daci îl ridicară pe scut ca rege pe Decebalus. Iar când îl coborâră din nou la pământ, Decebalus era rege al Daciei. Și în clipele acelea de măreție, un vultur apăru în tării și începu să coboare în rotiri mari și încete spre locul unde abia fusese ridicat pe scut

Decebal. Era poate același vultur care îl vizitase pe neasemuitul Burebista. Era poate un altul? Oricum, vulturul cunoaște și simte și tot la vultur trage. Și se prea poate să fi fost același vultur vestitor de mărire și putere. Pentru că vulturii trăiesc mult și își poartă anii cu demnitate.

Iar vulturul nostru de acum coborî până ce ajunse de se așeză pe umărul lui Decebalus. Pentru că – așa cum am mai spus - vulturul la vultur trage și nicidecum pe umerii vreunui temător. Și toți văzură în aceasta semnul vestitor al voinței zeilor daci. Al celor din trecut începând poate cu Zamolxis-Gebeleizis și continuând cu Burebista, Deceneu, și poate cu Dromihete și cu atâți viteji daci plecați din viață, dar care au fost în oastea cea mare a nemuritorilor și au rămas nemuritori.

Iar în acele momente istorice unice, bătrânul Duras își zise pentru el și pentru viitor:

„Iată, acum s-a născut un rege mare și adevărat. Dacie măreață și eternă, nu ai de-acum a te mai teme!"

O pădure de oșteni

O mare mânioasă a sufletului l-a cuprins și bântuit mai mult timp pe Domițian la vestea înfrângerii sale. Că i-a învinuit pe morți și i-a pedepsit pe vii de dezastrul suferit, asta este o altă problemă. Pentru că, până la urmă, învinsul era el, orgoliul său neasemuit era atins, în timp ce un soldat de rând abia de risca să-și piardă rația de pe o zi. O asemenea

înfrângere putea duce la scăderea popularității sale în rândul armatei și la sporirea adversității senatorilor, care și așa erau porniți pe el pentru absenteismul monarhic pe care îl practica. Îl aclamaseră odinioară mulți zicându-i de mărire și sănătate ca și de viață lungă: *„Ave Caesar!"*. Dar putea să-și piardă viața și totul într-o clipă, precum ucisul Caesar în Senat.

De aceea nu se lăsă învins. În anul 88 el inițiа o nouă expediție peste Dunăre, pe care o așeză sub comanda unui bun general, Tettius Iulianus, fost consul și guvernator al provinciei Moesia Superior. Spre deosebire de Cornelius Fuscus, acesta era un excelent tactician, cu mai multă experiență în luptă și mai multe campanii trăite. Dar mai cu seamă era un bun cunoscător al locurilor acestea, pe care trebuia să le parcurgă, deoarece comandase mai mulți ani legiunea VII Claudia, staționată pe malul drept al Dunării, în fața Banatului. Ori știm prea bine ce înseamnă mediul geografic și cunoașterea lui în vederea înaintării rapide, fără obstacole în teritoriul pe care vrei să-l cucerești. Dar Tettius Iulianus era și un bun organizator și un psiholog pe lângă alte virtuți: tenacitate, încredere în forțele sale și câte altele. El știa că în unitățile romane domnea descurajarea și demoralizarea, chiar oarecare debandadă după dezastrul lui Fuscus. El a reintrodus disciplina severă, dar o dată cu ea și restabilirea moralului trupelor.

Când pregătirile au fost gata, generalul Tettius Iulianus trece Dunărea prin Banat și își conduce trupele cu siguranță cam pe același itinerar ca și cel urmat de Fuscus. În inima Banatului, tot la locul numit Tapae, armatele romane se întâlnesc cu cele ale regelui Decebal.

Decebal era foarte apropiat de oșteni, zilnic în mijlocul lor, împărtășind cu ei necazurile și bucuriile, mâncând și bând cu ei, luptând cot la cot cu ei. Fapt care îi făcea pe luptători să-l iubească nespus și să aibă încredere nețărmurită în el, urmându-l fără șovăire în luptă. Nu înseamnă că o astfel de popularitate scădea din disciplina oștenilor; dimpotrivă, cu cât îl iubeau mai mult pe rege, cu atât îl respectau mai mult; cu cât regele dac le arăta mai multă prietenie, oștenii înțelegeau că aceasta este chezășia vitejiei lor în luptă.

De data aceasta Decebal nu mai era la prima lui bătălie pe care o condusese și care, cum știm, se soldase în chip fericit și cu biruință. Avea să-l urmeze și primul său sfetnic, Vezina, care, pe plan politic era vicerege, iar pe plan spiritual era mare preot. Vezina se dovedise credincios lui Decebal și probase iscusință atât în organizarea statului cât și pe linia refacerii unității statale, dar și pe linia cultului religios, așa cum preconizase Deceneu. Decebal avea să fie conducătorul armatei, în rândul doi, după el, Vezina și Zoron; să poftească vrăjmașul să mai încalce fruntariile dacilor!

Prin iscoadele sale, Decebal aflase de pătrunderea romanilor pe teritoriul dac încă de când aceștia puseseră piciorul acolo. De aceea, și plecase la luptă de cum auzise vestea. Cunoștea capacitatea romanilor de a aduce mână de luptă numeroasă, bine hrănită și înarmată, cu luptători de elită, atât din Italia, cât și provinciile cucerite. Pe când el nu se putea lăuda cu prea multă ostășime, cât mai ales pe vitejia și dăruirea lor. Aștepta însă mult sprijin de la natura plaiului dac și de la cursele de tot felul pe care era meșter în a le întinde dușmanului. Spera ca, prin aceasta, să împuțineze din

numărul romanilor înainte de angajarea bătăliei hotărâtoare.

Așa încât cunoscând și virtutea militară a lui Tettius Iulianus, el ajunse cu trupele sale și le așează pe mai multe direcții de acces posibile pentru romani pentru a ajunge la Tapae. A dispus astfel de un răgaz cât să se poată sfătui cu Zoron și Vezina. Îl cercetă mai întâi din priviri, apoi îl întrebă pe Vezina:

— Mare preot Vezina și sfătuitor al meu, care din cursele pe care doresc să le întindem dușmanului, care vine spre noi, ți se pare cea mai potrivită?

Vezina îl cercetă pe rege:

— Ești temerar și iscusit rege Decebal! Și îți mulțumesc pentru încrederea ce mi-arăți de a-mi cerceta priceperea. Eu socotesc că muntele ne va salva. Când romanii vor fi spre poalele muntelui, noi să fim pe vârfuri. Și să prăvălim bolovanii peste ei!

Decebal surâse:

— Nu e rău ce spui, mare preot. Numai că trebuie ca și generalul Iulianus să-și așeze soldații în bătaia bolovanilor noștri.

Vezina tăcu, iar regele îl cercetă pe fostul său învățător:

— Ce zici, Zoron? Care din curse e potrivită acum?

Zoron răspunse scurt:

— Toate, rege. Toate câte te-am învățat. Fiecare își are vrednicia ei în împuținarea vrăjmașului!

Ochii lui Decebal se luminară. Și el gândise la fel. Că nu există vreo cursă specială anume pentru o bătălie. Totuși zise:

— Pe lângă toate cursele pe care le vom folosi, eu

m-am mai gândit la una. Când soldații romani vor cădea în multe din cursele noastre și vor ajunge la pădurea din creasta muntelui, ei să găsească în loc de copaci, doar luptători daci. Se vor speria de numărul mare al soldaților și vor prefera să se retragă crezând că au greșit drumul!

— Dar de unde atâția soldați daci și ce vom face cu pădurea?

Decebal surâdea. Îl privi pe Zoron și, din luminile care izvorau din ochii acestuia, își dădu seama că luptătorul bătrân înțelesese. Până la urmă se dumiri și marele preot Vezina. Iar Decebal îi spuse lui Zoron:

— Cred că tu, bunul meu Zoron, împreună cu câți luptători poftești, veți preschimba pădurea Zorna în luptători!

Zoron nu mai zise nimic. Doar dădu din cap în semn afirmativ și plecă de grabă să împlinească porunca dată de regele său înainte de a fi prea târziu.

Câtă dreptate avusese Decebal prin gândul de a face o pădure de oșteni și a o așeza în fața dușmanului. Și ce rol însemnat au jucat cursele de tot felul întinse de daci prin folosirea mediului lor în împuținarea forțelor dușmane până să se ajungă la bătălia finală. Chiar și Zoron se minuna de noua cursă gândită de Decebal și se bucura că regele lui l-a întrecut nu numai ca luptător, dar și în ceea ce privește viclesugurile luptei de apărare.

Și iată cum s-au întâmplat lucrurile. Armatele romane, a cărei conducere generală aparținea generalului Tettius Iulianus, tot înaintau spre Tapae, ca, de acolo, să meargă în marș sporit spre Sarmizegetusa. Dar n-a fost un marș triumfal prin regatul Daciei, așa cum poate se aștepta generalul, ci un

drum plin de primejdii din cauza iscusitelor curse așezate cu grijă și pricepere de oștenii lui Decebal și ai lui Zoron. Câți soldați romani au căzut la fiecare pas, cu fiecare cursă întinsă cu dibăcie. Dar avea balta pește și armata romană încă destul de mulți luptători.

Și iată că, atunci când se așteptau mai puțin, în față le apăru dintr-o dată ultimul obstacol din calea ajungerii la locul numit Tapae. Loc unde Domițian cel ambițios dăduse poruncă strașnică lui Tettius Iulianus pentru înfrângerea oștirii dace și răzbunarea în 88 a rușinii din 87. Dar acesta era singurul loc de trecere spre Tapae. Și aceasta era pădurea Zorna.

Dar unde era acum pădurea. Sau ce se întâmplase. E de ajuns să ne amintim de porunca pe care Decebal i-o dăduse lui Zoron, care cunoștea ca-n palmă fiecare potecă și fiecare pietricică de pe ea. Fiecare arbor și fiecare frunză de pe el... vorba vine. Că uneori nici unii dintre oamenii pământului dac nu puteau cunoaște toate pietrele drumurilor și toate frunzele copacilor. Mai ales că, în timp pietrele se mai clinteau de la locul lor în trecerea oamenilor, iar frunzele se primeneau în fiecare an. Adevărul era însă că Zoron cunoștea mai bine decât toți cărările și potecile, apele și apșoarele, pădurile și păduricile, tufișurile și luminișurile.

Și ce a făcut Zoron, care înțelesese porunca regelui său fără ca acesta să mai repete? A luat un număr de daci, mai voinici, mai iuți și mai îndemânatici și s-a apucat de treabă. Adică de întins cursa gândită de Decebal. Ei au tăiat arborii pădurii Zorna la o oarecare înălțime și au așezat arme pe trunchiuri, pentru ca dușmanii să creadă că sunt soldați și să

plece înspăimântați. Și iată că această cursă și-a atins ținta. Ajungând în acest loc, armatele lui Iulianus au fost surprinse de apariția acestei păduri de oșteni, au intrat în panică și s-au întors pentru a fugi înapoi, peste Dunăre. Se lăsaseră și umbrele înșelătoare ale serii încât spectacolul părea într-adevăr real.

Numai generalul Tettius Iulianus nu s-a înspăimântat. El nu se înspăimânta și nu cădea în panică așa ușor, cu una cu două. Nici el nu și-a dat seama că e doar o stratagemă a regelui dac și un joc de imagine amăgitor. Dar ca strateg ce era, a înțeles că dacii ocupau o poziție perfectă, înaltă, întărită față de armatele sale, vădit superioară și că, o dată cu lăsarea nopții, nu avea nici o șansă să câștige bătălia. Dar a mai înțeles un adevăr. Că dacă nu intervenea imediat pentru a opri panica și dezordinea ce cuprinsese trupele sale, era sortită eșecului întreaga expediție. S-ar fi compromis în fața împăratului care l-ar fi dizgrațiat.

De aceea a acționat energic restabilind disciplina trupelor și ordonând retragerea și ocolirea acelui loc. El a ales alt drum care ducea spre Tapae. Dar acest plan întârzia bătălia finală și aducea un plus simțitor de pierderi pentru romani. La adăpostul nopții și-au făcut efectul multe alte curse întinse de Decbal și care au redus din nou și în chip simțitor din forțele dușmane. Abia la lăsarea zorilor zilei, Tettius Iulianus a găsit drumul cotit și a ajuns la Tapae. Pierduse, datorită iscusinței lui Decebal, mulți luptători.

Dar tot mai avea balta pește; în timp ce Decebal se baza pe o oaste mică, ageră și vitează. În încleștarea de la Tapae, pe viață și pe moarte, sau mai bine zis pe moarte

pentru viață, a învins moartea pe mulți dintre daci, care au căzut eroic cu arma în mână după ce aduseseră mari pierderi vrăjmașului. Decebal a fost ca și în bătălia precedentă și ca și mereu după aceea în fruntea oștirii sale acolo unde era mai greu. La fel și Zoron a luptat exemplar. Și marele preot Vezina. Și toți dacii. Dar generalul Iulianus i-a măcelărit pe cei mai mulți dintre daci. Chiar marele preot Vezina a fost încercuit și avea, la un moment dat, posibilitatea să scape prin fugă.

I-a trecut o clipă prin față spectrul morții. Și apoi fuga cea sănătoasă. „Dar nu, el marele preot, viceregele dacilor, nu putea să fugă din fața dușmanului. Nici să cadă în prinsoarea și robia lor. Mai bine moartea..."

Deodată îi veni un gând. Se prăbuși și rămase așa, nemișcat. Simți cum un cal sare peste trupul lui, dar nu îl atinsese. Apoi un picior îl călcă pe piept. Nici nu horhăi, nici nu zise nimic. Până când încetă lupta și se lăsară umbrele nopții. Atunci, așa cum era cu trupul lovit și greu, căută avid cu ochii spre bolta înstelată a cerului. Înțelesese că scăpase cu viață și încă trăia. Privi împrejur, se îngrozi și se îndureră văzând mulțimea fraților căzuți. Nu știa dacă să se bucure sau să se întristeze? Să se bucure, firește, pentru că folosea mai mult viu decât mort. Își făcuse datoria și luptase. Scăpase cu viață, dar nici prin fugă și nici în mâna vrăjmașului. Stătu așa o vreme până ce a putut să se ridice și să se întoarcă pe alte căi la ai săi.

Bătălia de la Tapae se încheiase de data aceasta prin triumful romanilor, care, prin numărul lor și tehnica superioară de luptă, izbutiseră să învingă. Generalul Tettius

Iulianus, după ce își lăsă trupe în unele puncte strategice ale teritoriului ocupat, porni spre împăratul Domițian, pentru a-i aduce vestea biruinței sale. Dar se feri pe cât a fost în puterea lui să-l înștiințeze pe împărat cu ce preț obținuse această biruință!

Misiunea lui Diegis și pacea din 89

Bine este ca, după războaie crâncene și grele, dușmanii să înceteze a se mai ucide și să cadă la învoială de pace. Și chiar dacă nu devin peste noapte prieteni, cel puțin încetează a mai fi dușmani. Dar și mai bine este ca, o dată statornicită, pacea să fie ținută și respectată cu strășnicie și nu căutat cu dinadinsul pretextul unui alt război. Pentru că greu se mai obține pacea prin jertfele de sânge ale căzuților pe câmpul de luptă, iar războiul ușor se mai pornește, cât ai scăpăra din amnar.

Spunând acest lucru, trebuie să ne întoarcem însă la Domițian și la caracterul său. Astfel încât știm prea bine ce orgolios și ce trufaș era împăratul. La el pacea se putea menține numai cu condiția ca adversarii săi să se supună fără crâcnire, ba să-l mai și laude și să-l slăvească pe deasupra. De pildă, când în 87, Decebal îl învinsese strașnic pe Domițian și se întorsese biruitor la Sarmizegetusa, unde Duras l-a dăruit cu conducerea regatului dac, spirit cumpătat și deloc orgolios, i-a oferit pacea lui Domițian:

„Împărate Domițian – suna solia dacă – iată, azi te-am învins în luptă dreaptă, dar nu voim să-ți fim dușmani și nici condiții grele nu-ți punem. Ci doar atât, să nu ne mai calci pragurile și să trăim în bună pace..."

Peste putință! Și împăratul gândea cam așa: „Cum, eu, marele și neasemuitul împărat al Romei să fiu înfrânt de un rege mărunt? În mărețul meu marș biruitor să mă împiedic de un nimeni?"

Și nu mai încheia cu mâniile și ocările la adresa regelui neînsemnat, dar învingător. Refuzul său de a încheia pacea a fost însoțit și de următoarele jignitoare cuvinte: „În genunchi de te vei târî și pace nu voi încheia cu tine! Mai degrabă voi veni cu război nimicitor și te voi șterge pe tine și ai tăi de pe fața pământului. Iar în munții tăi, la Sarmizegetusa, voi face reședința mea de vară și de odihnă plăcută!"

...Ce greu se mai obține pacea, ce ușor se mai pornește războiul, cât ai scăpăra din amnar!

Chibzuit și binevoitor, Decebal i-a vorbit și el prin solie lui Domițian. În batjocură, așa cum merita, de fapt, Domițian, dar mai altfel, probând mult tact și chiar diplomație:

„Slăvite împărat, ți-am oferit pacea, dar tu o respingi. Se pare că îți place doar să te războiești, iar pacea o urăști. De aceea nici eu nu sunt dispus a-ți mai oferi pace, pentru că vei crede în slăbiciunea mea cum că aș voi să-ți cerșesc sau cumpăra pacea. Iar de voi face pace în viitor, numai dacă voi primi de la fiecare roman anual câte doi oboli. Iar de nu veți plăti, voi porni eu război și, crede-mă, împărate, mari necazuri voi pricinui împărăției romane."

Când Domițian primi o asemenea veste o luă ca pe o ofensă nemaipomenită. Nici vorbă nu mai putea fi de pace, ci numai cuvânt de război.

Și iată biruința lui Tettius Iulianus de la Tapae fusese doar un prilej de încheiere a păcii. Domițian se gândea acum cum să-și răzbune pe Decebal și pe vorbele lui nesăbuite cât mai cu asprime. În nici un caz însă nu se gândea să-l șteargă pe Decebal de pe fața pământului, ca și regatul Daciei. Aceasta o spusese așa, la mânie și mai mult pe negândite decât pe gândite. Știa el bine și se convinsese că, pe oamenii aceștia nu-i va putea niciodată scoate din țarina lor, că au legături puternice cu pământul dac. De aici, de la Dunăre la Carpați, nu-i putea scoate pentru a-i șterge de pe fața altui pământ decât de pe cel dac. Pentru că pe alt pământ nici un dac nu voise a merge. Iar cei făcuți prizonieri și duși în imperiu, până nu se întorceau la vetre, nici că voiau să mai trăiască.

Dar acum să judecăm mai altfel lucrurile: era oare Domițian în așa măsură învingător, încât să triumfe pe deplin asupra lui Decebal? Realitatea istorică a dovedit că nici Domițian și nici Decebal nu mai doreau continuarea războiului și se orientau spre încheierea păcii. Decebal se găsea într-o situație foarte grea după bătălia de la Tapae. Pierduse mulți oșteni și avea nevoie de un răgaz pentru a-și recruta noi forțe. Cât îl privește pe Domițian, nu că îi venise dor de pace și că se săturase de război. Alta era problema lui. Ar fi dovedit multă aprindere sufletească în a pune grele condiții învinșilor.

Însă, tocmai când se simțea mai sigur pe el, se încurcase într-un război cu aliații dacilor, care nu erau deloc

puțini: sarmații, iazigii, înrudiți cu dacii, marcomanii și cvasii. Neamuri germanice, ultimii având și comandanți străluciți și buni luptători. Se supărase potentatul că aceștia tot dădeau sprijin dacilor. Și spera să-i învingă și pe aceștia, și pe daci. Să facă, la sfârșit, o pace ca lumea și să dicteze atotbiruitor condițiile, în formula *„Vae victis"*. Și zarurile fiind aruncate, se trezi înfrânt și pus pe fugă de marcomani, care erau ofensivi, iuți și loveau cu putere. În această situație, proaspătul învingător al dacilor, s-a văzut nevoit să trimită grabnic o solie la Decebal pentru a încheia pacea.

Decebal nu s-a minunat de gestul împăratului, deoarece cunoștea caracterul lesne schimbător al acestuia și auzise de biruința marcomanilor asupra lui. De bucurat s-a bucurat, deoarece în acele zile pacea și nu războiul îi era favorabilă. Dar nu a mărturisit nimic. În schimb a gândit cam așa: „Cei doi oboli pe care trebuie să mi-i plătească romanii au fost doar o glumă. Dar pacea pe care mi-o propune Domițian nu mai este șagă, ci lucru cu temei... Dar e potrivit oare să merg eu la Domițian? Și pentru ce, ca să-l bucur și să mă socotească slab și temător? Nu, nu-i voi face pofta nici în ruptul capului lui Domițian!"

Gândind astfel, l-a chemat la el pe fratele său, Diegis, și i-a spus:

— Frățioare, pregătește-te de drum!

Senin, Diegis l-a întrebat:

— Dar unde, pentru care drum, frate al meu și rege al dacilor?

— Vei merge în tabăra lui Domițian pentru a discuta problema încheierii păcii! Mai ia cu tine câțiva bărbați de-ai

noștri și du-te la împărat! Să nu te lași înșelat de el, ci să fii hotărât în cele ce vei spune și vei făptui. Cere-i să-ți fie predate armele și prizonierii luați în război, care ne sunt de mare trebuință!

Diegis se supuse regelui și fratelui său:

— Sunt pregătit și voi porni de îndată la drum. Fii fără grijă. Știu ce să vorbesc în fața împăratului!

La rândul lui, Domițian era în mare fierbere. Și pentru că fusese învins de marcomani și nu mai avea atât de mare încredere în forțele lui, dar și pentru că aștepta pacea acum ca pe o binefacere sau chiar mântuire, dar nu renunță a-și juca rolul de actor. Își gândise din timp rolul. Trebuia să pară indiferent la solia dacă, pentru a-i arăta lui Decebal că îi face o concesie căzând la înțelegere cu el.

Trebuie să spunem că, la vremea aceea, în lumea greacă și romană pretutindeni și mai cu seamă la Atena, și Roma oratoria și teatrul erau în floare. Doar în Grecia se născuse teatrul și de acolo văpaia lui cuprinsese și lumea romană. Cât privește oratoria, în aceste lumi se născuseră și cuvântaseră marii oratori ai lumii, Demostene și Cicero. Erau școli speciale de oratorie și actorie, cei hărăziți de pronie cu talent erau învățați cu arta de a vorbi și a convinge, cu arta de a juca teatru pe scenă pentru a amuza oamenii, adică a-i face să râdă și să plângă. Școlile de oratorie pregăteau și diplomați dintre cei mai isteți la minte, care știau să învârtă forța vorbei pe toate fețele și s-o răsucească sau doar s-o înfigă ca un cuțit în rănile sufletești...

La Sarmizegetusa nu erau astfel de școli. Aceasta nu înseamnă că dacii nu aveau o cultură bogată, menită să concureze cât de cât cu cea greacă și cea romană. Fuseseră aici, rând pe rând, oameni învățați, începând cu Zamolxis, poate și trecând la Deceneu și la alți mari preoți sau chiar oameni politici, care până la urmă ajunseseră, prin virtutea lor spirituală, a trece în rândul zeilor celor nemuritori. Dar Sarmizegetusa rămânea în primul rând vestită prin vitejia oamenilor săi. Aici activau în slujba regilor și marilor preoți, câți fuseseră, dar mai ales a neamului dac și a țării acestuia, oameni tare isteți la minte și la vorbă, buni și ca diplomați și ca oratori, dar chiar și ca actori. Unul dintre aceștia era Diegis.

Nu știm dacă Diegis a fost într-adevăr frate cu Decebal, și că acesta, fiu al regelui Scorilo. Sau poate doar frate cu regele pentru că erau amândoi de un neam și de o lege. Pentru că Decebal, ca și Scorilo, ca și Burebista sau Dromihete odinioară, îi socoteau pe toți care luptau, cot la cot și umăr la umăr ca o cetate împotriva dușmanului, frați buni și de o mamă cu regele.

Dar aceasta are mai puțină importanță acum. Fapt este că, atunci când ajunsese la Roma, istețul și temerarul dac și credinciosul Diegis, conducătorul soliei trimisă de Decebal, știa foarte bine ce trebuie să vorbească și cum trebuie să se comporte. Ne întrebăm însă de ce Diegis a mers la Roma, când Decebal îl trimisese în tabăra lui Domițian dinspre ținuturile marcomanilor? Acolo se aflase împăratul. Dar aflând de la generalii săi de înfrângere, nu prididise a pleca la Roma, pentru că se temea de vreo răzvrătire a senatorilor, pe

care îi nedreptățea și-i nesocotea mereu. Așa că, aflând din veștile care circulau pretutindeni cu privire la întoarcerea împăratului în Capitală, solia condusă și ea de Diegis schimbă direcția drumului.

Importantă este însă primirea pe care Domitianus i-a făcut-o lui Diegis la Roma. Împăratul avusese răgazul necesar studierii rolului său. Era uns nu numai cu una, ci cu toate alifiile actoriei. A întors arta aceasta pe o față și pe alta. Și până la urmă a găsit calea cea mai potrivită: nu trebuia să se arate indiferent, ci binevoitor; nu trebuia să facă pe autoritarul și pe cel care dictează; trebuia să se arate generos chiar, fără a i se încălca prin aceasta prestigiul, demnitatea și mai ales orgoliul; nu trebuia mai ales să arate că îi este teamă, ci din toată atitudinea lui trebuia să reiasă că, de fapt, el, împăratul Domițian, este stăpânul, învingătorul și cel care poruncește.

Cum și-a jucat însă rolul Domițian? L-a primit pe Diegis și întreaga delegație fără onoruri, dar și fără mânie. Și chiar zâmbitor. A stat pe tron și i-a privit totuși de sus. Era în palatul lui imperial, la el acasă, iar veniții erau barbari. I-a făcut plăcere să-i vadă plecându-și frunțile, deși o știa, nu în semn de supunere, ci în semn de salut era ceea ce făceau solii, fapt care făcea parte din ceremonialul primirii oricărei solii.

După ce s-a îmbătat totuși de gestul salutului, Domițian s-a ridicat și i-a făcut semn lui Diegis să se apropie. Iar când acesta s-a aflat la picioarele tronului, i-a așezat lui Diegis o diademă pe cap, semn al generozității imperiale și al prieteniei. Arăta prin aceasta că el e cel puternic și generos, învingătorul în luptă și în politică, în viața de toate zilele, în

gesturi și în fapte. Se părea prin aceasta că el, ca împărat roman, învestea ca rege peste daci pe Diegis. Se făcea dar că nu știe că la, Sarmizegetusa, se afla adevăratul și singurul rege al Daciei ce renăștea, Decebalus, cel care învinsese pe Cornelius Fuscus dintr-o suflare...

Domițian jucă astfel admirabil. Nici prea multă atenție, nici prea puțină considerație. Doar cât să nu supere și să nu jignească, ci doar să poată încheia pacea.

Poetul Martialis (Marțial) îl lingușea pe Domițian în versurile pe care le comitea cu anumite ocazii. Ca, de pildă acum când îl văzuse pe Diegis și știa scopul venirii dacului la Roma. Spunea în versurile sale adevăruri care nu-l supărau pe împărat, ci puteau să-i satisfacă orgoliul, în timp ce de minciuni nu avea nevoie pentru ca împăratul să se mânie. Versul era curgător, conținutul abil ticluit:

„Diegis, locuitor de pe țărmul care
acum ne aparține,
a venit să te vadă, o, Germanicus,
și a sosit în împărăția ta
tocmai de la apele Istrului,
care se află sub stăpânirea ta...“

Și mai interesant, sau poate mai de necrezut este faptul că, în Roma, umbla o veste cam ciudată: că istețul Diegis, când l-a văzut pe Domițian în carne și oase, știind că se află atunci în fața „stăpânului lumii“, s-a bucurat, dar s-a și uimit. Și ar fi împărtășit celor care făceau parte din solie sentimentul său prin cuvintele: „Soarta mea este mai bună decât a

fratelui meu Decebal, fiindcă mie îmi este îngăduit să privesc atât de aproape pe zeul pe care el îl cinstește de departe..."

Dacă știrea aceasta aparține tot lui Marțial, înseamnă că ea poate fi crezută, în sensul că Marțial era interesat să-i satisfacă orgoliul împăratului, numindu-l zeu, în vreme ce pe Decebal și pe Diegis astfel de cuvinte îi așeza oricum în inferioritate. Dar dacă vrem să cântărim aceste cuvinte și să căutăm adevărul, Diegis nu avea nici un interes să îl suie în slăvi pe Domitianus față de frații săi din solie. Mai ales că împăratul n-a fost prea cinstit și, în timp ce îi așeza pe cap lui Diegis diadema, jocul lui era dublu. Ticluise o scrisoare care ar fi aparținut lui Decebal, prin care regele dac îl admira pe el Domițian, pe el, Germanicus...

Dar să-l lăsăm pe Domițian și să ne întoarcem la Diegis care, cu istețime și pricepere, și mai ales cu credință nestrămutată, și-a dus misiunea la bun capăt. Lui Diegis nu i se potrivesc plăsmuirile, ci mai degrabă ar merita o poezie:

„Diegis, tu, bărbat viteaz,
Mlădiță mândră și regală,
La Roma mergi de-a pururi treaz,
Cu demnitate și cu fală,
Diegis, tu, bărbat viteaz!

Că nu-i ușor să te-ncununi
Cu lauri, când conduci solie,
Domițian pe cei mai buni
Îi vrea supuși, fără mândrie,
Da, nu-i ușor să te-ncununi!

Urmează-ți însă gândul tău,
Pe Decebal să îl slujești,
Credința și trădarea, zău,
Poartă hlamide-mpărătești,
Urmează-ți însă gândul tău!

Numai așa vei fi slăvit,
Când lupți doar pentru neamul tău,
Iar de-ți e greu, netemător,
Vei fi un zeu nepieritor,
Diegis tu, bărbat slăvit!"

Și acum urmează partea cea mai interesantă a istorisirii noastre: trecerea de la vorbă la faptă. În urma soliei conduse cu pricepere și dăruire în folosul neamului său de Diegis, se încheie pacea din 89. Prevederile ei pun din nou față în față lumea dacă și cea romană. Ele înfățișează un fapt cert: nu căzuseră zarurile cele mari pentru Roma după poftele inimii lui Domițian. Ci mai degrabă pentru viața cea dacă s-a arătat strugurele păcii a fi copt și bun de cules. E adevărat că Decebal devenea rege clientelar al Romei. Aceasta nu însemna însă că era supus Romei și, mai mult decât atât, Roma nu-l mai putea ataca. Pentru moment și vom vedea că nu a fost vorba doar de atâta, ci de mai multă vreme, ofensiva romană la nord de Dunăre era stăvilită. În plus, Decebal primea subsidii anuale în bani și ajutor tehnic militar roman... Integritatea pământului dac era cel mai de preț lucru câștigat: Decebal nu restituia nimic din prada de război, dar mai ales nu ceda nici o palmă din teritoriul său.

Este prilejul să arătăm că o inscripție onorifică a ofițerului C. Velius Rufus, care a fost descoperită în orașul Heliopolis din Siria, arată că Decebal a fost obligat, prin tratatul de pace, să permită trupelor romane de pe frontul dacic să treacă prin regatul său spre a ataca din spate pe marcomani, cvazi și iazigi. Această inscripție poartă însă un semn al întrebării cel puțin în partea privind trădarea aliaților pe care Decebal nu ar fi făptuit-o niciodată. Și de ce inscripția trebuia să fie tocmai în Siria? Nu cumva este ticluită de așa manieră ca să dea câștig de cauză lui Domițian și ambițiilor sale?

În loc de concluzie la pacea din anul 89, putem spune pe scurt că, de fapt, ea nu reflecta victoria lui Domițian, ci era mai mult în avantajul dacilor care își păstrau neștirbită neatârnarea!

12 ani de pace

Înțelept glăsuiește dictonul latin care se exprimă cu claritate și pe deasupra laconic: *„Inter armae silent musae!"* Într-o traducere mai largă, dictonul vrea să spună că, în timp de război, muzele se abțin a mai inspira sufletele înaripate și le lasă în seama unui singur inspirator, zeul războiului. La acest dicton adăugăm o reflecție izvorâtă din cugetarea filosofică potrivit căreia „somnul rațiunii naște monștri". Dacă cel mai fecund atribut uman, rațiunea, prinde somn și

adoarme într-un coșmar, atunci monștrii își pot face în voie de cap. Pentru că somnul rațiunii mai înseamnă și războaiele nimicitoare, monștri ai sacrificării vieților omenești și altarelor de cultură pentru pofte nesățioase și necugetate.

Dimpotrivă, fiind pururea trează, atentă la tot ce se întâmplă în omenire, veghetoare, naște idei înălțătoare, pace și bună învoire între oameni. Iar în timp de pace, muzele își reîncep activitatea lor inspiratoare și creatoare.

Dar care este locul eroilor în război? Eroii sunt cea mai aleasă și mai sublimă parte a omenirii, niciodată doritori de război. Dar când războiul li se impune, ei sunt însetați de dreptatea pământului lor, care îi cheamă la datoria supremă și sacră de a-l apăra de vrăjmași. Prin jertfa lor, eroii sunt inspiratori de pace, dăruitori de libertate și salvatori de vieți omenești.

Cam astfel gândea și Decebal după pacea din 89; nu în termeni filosofici ca cei de mai sus. Era un om simplu la uitătură, la vorbă și la faptă. Era doritor de pace, dar se pregătea și de război. Ar fi fost o nerozie din partea regelui dacilor să cadă într-un somn adânc al rațiunii sale și să se bucure din plin de binefacerile somnului: odihnă și liniște. Știa că pacea oferită de Domițian era ca un nectar aromitor care-ți fură mințile pentru o clipă sau ca o spumă întinsă din care, în câteva clipe, nu mai rămâne nimic din ea.

Nu putea sta liniștit. El avea răspunderea unui neam întreg de a apăra pacea, pregătindu-se de război. Avea menirea de a sta în pace, dar a se întări necontenit pentru vremea când lui Domițian i-ar fi venit din nou poftă de război...

Să vedem însă ce a făptuit Decebal în cei 12 ani de pace! Într-o formulă scurtă, am putea spune că, în timp ce împăratul de la Roma se avânta în noi războaie „glorioase", Decebal avea ochiul îndreptat asupra neamului său și sufletul spre marele ideal al refacerii statului lui Burebista. Toți regii de după moartea lui Burebista avuseseră în vedere acest ideal și unii mai mult, alții mai puțin au apropiat momentul când dacii aveau să fie din nou sub același acoperământ de țară. Decebal era menit să încheie acest istoric proces și, în cei 12 ani de pace, să dea iar ființă „Dachiei celei mari". E de la sine înțeles de ce el nu putea trăda de „dragul" lui Domițian alianța cu sarmații și iazigii și cu alte triburi vecine, care fuseseră incluse odată în neamul cel mare al dacilor tracici.

În cei 12 ani de pace, Decebal a dus acest ideal dacic din nou, ca și Burebista, la înfăptuirea lui. De aici nu poate să lipsească aprecierea făcută de N. Iorga operei marelui rege. Distinsul profesor și cărturar spunea într-o aureolă a gândirii sale: „Triumf al regalității, statul carpatic al rasei trace, prin dacii lui Decebal" se consolidează după pacea cu Domițian.

Analizând această exprimare, desprindem trei elemente: procesul de continuitate al reunificării de după moartea lui Burebista, prin regii care i-au urmat; statul carpatic de la nord de Dunăre și dacii lui Decebal aparțineau „rasei trace"; desăvârșirea procesului istoric se realizează după pacea din 89, prin dacii lui Decebal prin cei 12ani de pace.

Statul dac condus de Decebal, care devine după expresia latină *„Decebalus, rex omnium dacorum"* (Decebal, regele tuturor dacilor) era însă mult mai mic ca întindere față de vasta alcătuire statală, quasi imperiu, a lui

Burebista. Cu aproximație și după aprecierea ulterioară a lui Ptolemeu, statul lui Decebal se întindea „de la muntele Carpatos", mai precis de la cotitura inițială de pe cursul superior al fluviului Tyras (Nistru), până la Dunăre. Tot autorul amintit preciza și principalele puncte de hotar de pe Dunăre: „la vărsarea râului Tibiscos (Timiș), apoi la cotitura spre vărsarea râului Rabon (azi Drincea sau Jiul). Urmau alte cotituri spre vărsarea râului Aluta (Olt) și în apropierea lui Axiopolis (Cernavodă). În sfârșit, până la gurile Dunării, cu precizarea că, de lângă cetatea Dinogeția, hotarul Daciei lui Decebal mergea mai departe pe râul Hierasus până la cotitura pomenită a fluviului Tyras."

Că întinderea teritoriului din timpul lui Decebal era mai mică decât alcătuirea burebistană nu trebuie să ne mire. Principala cauză consta în lățirea împărăției romane în toate direcțiile și în special la Dunăre. Important este că la est de Siret și la vest de Tisa (Pathissus), printre vechile triburi daco-getice pătrunseseră triburi sarmatice – roxolanii și iazygii. În finalul procesului de unificare însă, dacii lui Decebal, geții din răsăritul Moldovei, iazygii și roxolanii vor alcătui o „confederație de neamuri" opusă Romei; Romă ce, la data aceea, stăpânea întreg teritoriul din dreapta Dunării care, odinioară, era parte din statul lui Burebista.

Dar dacă întinderea statului reunificat era mai mică, stadiul general de dezvoltare în statul condus de Decebal era superior celui din timpul lui Burebista. În cei 12 ani de pace, urmărind constant ideea unificării, Decebal, nelăsând rațiunea pradă somnului, a acționat în trei direcții extrem de necesare: progresul economiei, întărirea armatei și înflorirea

culturii. Acestea erau cele trei arme dacice care puteau menține pacea sau face față războiului cu Roma, în cazul în care Domițian ar fi rupt pacea ca pe nimic. Dar câte nu a făptuit Decebal în anii aceștia de pace! O spun mărturiile documentelor care dezvăluie pe rând o înaintată civilizație materială și spirituală în statul dacic. Astfel că, din timpul lui Decebal, vremea civilizației celei mai înaintate a fierului la noi, datează cele mai însemnate și grandioase construcții ale Sarmizegetusei, locuințe mari, frumoase și unelte de fier mai numeroase ca niciodată. Incinta sacră, Kogaiononul, situat pe dealul Grădiștei, sunt îmbogățite cu un disc solar de andezit și cu noi sanctuare patrulatere. O activă viață de cult organizată de marele preot și sprijinită de Decebal dovedește grija pentru bunurile spirituale de tradiție ce nu trebuiau să se piardă. Se putea spune despre acestea:

„Când trupul nu își mai găsește cale,
În viața asta searbădă și goală,
Doar vitejia-n luptă-i o virtute,
Iar sufletul a vitejiei fală.

Atunci când soarele apune
Și înserarea-i pașnică, senină,
De sus, Kogaiononu-n rugăciune,
Prin Decebal ne dăruie lumină."

Decebal a dat mare atenție atelierelor meșteșugărești, prelucrării metalelor și făuririi armelor. Încât se putea spune cu deplin temei:

„Tu, oaste, nu te teme că-n vreme de furtună,
În frunte ai un mândru oștean și cel mai bun,
El nu se înspăimântă de fulgeră sau tună,
Este părinte-n luptă și-al armelor stăpân!"

A întărit oastea cât mai mult și a poruncit înzestrarea oștirii cu arme: „Războiul nu se poate câștiga fără arme – spunea Decebal făuritorilor de arme – dușmanul îți frânge spada, dacă săbiile, sulițele și lăncile sau cuțitele nu sunt destul de rezistente. Dacă vârful săgeților *lor* e mai ascuțit și arcul lor se încordează mai tare, geaba arcurile și săgețile *noastre*!" Iar luptătorilor le spunea: „Dacă brațul dușmanului e mai netemător și mai puternic decât al vostru și mai neobosit, geaba truda făurarilor de arme. Pentru că ei vor întrece brațele voastre și vă vor învinge. Iar dacă ochiul e mai puțin ager la voi, bărbați daci, și nu veți avea putere să încordați arcul cum trebuie, săgețile se vor pierde în risipă și nu vor aduce ca rod trupurile vrăjmașilor noștri..."

Decebal a folosit și mulți meșteri, din cei pe care îi primise de la Domițian, la construirea cetăților de apărare, în înfrumusețarea Sarmizegetusei (căruia el i-a dat maxima splendoare și tărie) și a dublat incintele fortificate de la Blidaru și Piatra-roșie. Meșterilor veniți din Imperiu, el le spunea: „Fiți harnici și arătați-vă întreaga pricepere! Dacă veți găsi ceva bun la meșterii noștri, învățați de la ei și, fiți siguri, dacă meșterii daci și sarmați sau celți vor vedea lucruri bune la voi, vor fi gata să învețe de la voi..."

Un meșter ce se brodise să fie mai mândru, pe aproape ca fire cu împăratul Domițian, îi spusese cu emfază lui Decebal:

— Mărite rege dac, eu să învăț de la meșterii voștri? Eu care am învățat în școli superioare de arhitectură ale cetăților și orașelor la Roma, la Capua și la Atena?!? De aceea crezi că am venit aici? Și împreună cu mine, frați de-ai mei învățați cu meșteșugul construcțiilor? De aceea ne-a trimis Domițian, ca să învățăm de la voi sau să vă învățăm noi pe voi?!?

Decebal îl simți pe meșterul roman cât e de trufaș. Nu-i plăceau oamenii mândri și care se laudă tot timpul crezându-se centrul pământului sau al universului înstelat. De aceea îi vorbi aspru și fără menajament:

— Meștere, te afli aici pentru că te-a trimis Domițian; potrivit înțelegerii pe care am făcut-o cu el la încheierea războiului. De mi-a dat atâtea lucruri, înseamnă că nu de florile mărului a făcut-o și nu s-a simțit învingător. E ca și cum mi-a dat mână de lucru ca să mă ajute în nevoile mele și ca și cum eu aș fi făcut prizonieri dintre voi și i-aș fi pus să lucreze la înălțarea și întărirea cetăților mele... Așa încât, nu Domițian vă e acum stăpânul, ci eu, Decebal, regele Dachiei!

„Celebrul" meșter roman îngheță. Înțelese că nu alesese momentul potrivit și nici regele în fața căruia să se fălească și să se laude; ci mai degrabă să asculte de poruncile acestui rege strașnic și neîmblânzit: „Domițian n-avea ce-i face. N-avea să-și lase Roma și desfătările lumești sau treburile de război pentru a veni în Dacia și a se îngriji de persoana sa. Nici nu era sigur dacă va mai ajunge vreodată să vadă Roma. Iar dacă regele dac ar fi voit, capul i se rostogolea în țărână și nimeni n-ar mai fi știut de el. Doar nu era să vină Domițian să-i gătească o înmormântare meșteșugărească pe cinste. Și după cât auzise și văzuse aici,

dacii nu-și înhumau morții, ci îi ardeau... Așadar avea să-și preschimbe trupul în cenușă și nu oricum, ci ars într-o groapă comună și aruncat pe câmpuri în neștire..."

Așa încât luă un aer spășit și vorbi astfel:

— Mare dreptate ai, mărite rege! Eu nu sunt decât un simplu meșter. Mă voi strădui, după puterile mele, să-mi fac meseria și să plătesc astfel hrana ce-mi dai!

Decebal surâdea cum numai el știa să o facă. Se bucura omenește că a putut înfrânge sau domoli trufia acestui roman:

— Ascultă, meștere – îi zise – când ți-am spus aceste vorbe n-am vrut să te umilesc, nici să te amenințe. Că ești și tu om ca și mine și ca oricare altul. Numai că de alt neam. Dar tot om se cheamă că ești! Dar am grăit după dreptate. Că fiecare om, rege, meșter sau agricultor învață de la semenii săi. Eu am învățat azi de la tine că e bine să-ți iubești meseria pe care o practici și o lauzi. Dar am mai învățat că nu e bine, ci e un lucru urât să te lauzi singur și să te socotești mai presus de meșterii daci. Pentru că nici eu nu sunt mai prejos. Și iată mai ales de ce trebuie să învățați de la meșterii noștri: pentru că, să știi, construcțiile de la cetățile noastre, aflate în creierul munților și la inima lor nu se potrivesc cu cele aflate pe cele șapte coline ale Romei. Trebuie să lucrați în spiritul lucrurilor noastre!

Meșterul înțelesese că regele Decebal era nu numai drept, dar și înțelept. Zise cu fruntea plecată și glasul stins:

— Așa voi face, mărite rege Decebal!

Acum se înțeleseseră. Mai ales că meșterul nu știa limba dacă, iar Decebal cunoștea aproape de adevăr, adică destul de bine limba Romei.

Și nu numai Decebal, ci mulți dintre daci o cunoșteau. Dar și unii oameni ai Romei începuseră a deprinde limba dacilor, în care găseau asemănări cu propria lor limbă. „Să fi fost trunchiul comun indo-european sau chiar trunchiul comun tracic de vină?!?"

Sub domnia lui Decebal au fost conduse spre apogeu toate ramurile vieții de stat, instituțiile statului. Cultul dacilor, credința lor religioasă, în nemurire, învățată, chipurile, de la Zamolxis și dezvoltată în vremea lui Deceneu, se cristalizaseră și se așezaseră într-o concepție. Toate obiceiurile și tradițiile de mai târziu ale românilor, într-o formă sau alta, la care se vor adăuga și cele aparținând fântânilor Romei, s-au păstrat vii și nealterate, pentru a aminti de cultura dacă superioară, clasică din vremea lui Decebal. La fel precum arsenalul inepuizabil al creației artistice populare, dar și panoplia vieții economice, sociale, politice și militare.

Și ceea ce era foarte important, în vremea lui Decebal, vechea scriere a dacilor, amintind de cea sumeriană, aproape dispăruse și în mai multe cetăți (orașe) este atestată scrierea în limba latină. Ce înseamnă asta? Dacă în Dacia nu erau școli și academii, nici scrieri istorice și literare, prin intermediul limbii și scrierii latine încep să pătrundă în Dacia scrierile autorilor greci și romani. Din nou, N. Iorga își spune cuvântul cu autoritate privind rolul lui Decebal în calitate de „rege al tuturor dacilor". Spune cărturarul: „Rege barbar în sensul cu totul larg și vag al cuvântului (adică ce nu făcea parte sau încă nu făcea parte din lumea greacă și romană, subl. ns.), Decebal se manifestă ca un mijlocitor între

adevărata barbarie și cultura greco-romană". Iar aspectele lingvistice și culturale oferă lui Decebal o autoritate sacră.

Să ne întoarcem însă la armată. Pentru că totuși statul dac condus de Decebal era și nu putea fi în acele vremuri decât un stat cu caracter militar, condiție a menținerii ființei de neam. Dar nici pe departe o dictatură militară, ca cea a lui Cezar sau Domițian. Decebal a fost poate cel mai iubit rege dac. Apropierea lui de luptători, de trupă, era ceva firesc, făcând parte din ființa sa. Decebal își cunoștea luptătorii, de la cel mai bătrân la cei mai tineri. După nume și după suflet.

Se spune că, într-o zi, a venit la el Zoron. Dar bătrânul oștean nu era singur. Aducea cu sine un băietan de vreo 16 ani. Pe acesta Decebal nu-l cunoștea, nu știa al cui este. Orfan de mic poate, ca atâția cărora părintele le căzuse la datorie în luptă,la fel ca și mama care-l născuse, de îl crescuseră alți daci inimoși, alături de odraslele lor ca și pe fiul lor.

Decebal era doritor să-l cunoască, după cum el însuși își sporise mâna de luptă prin propriile lui căutări. Așa îl găsise pe un copilandru pe nume Murceneu, pe care mama sa i-l dăruise regelui pentru a-l face oștean. Și Decebal îl socotea ca pe propriul fiu. Când a urcat pe tron, el a devenit regele, dar și părintele tuturor fiilor neamului dac. Iar acesta amintind ca nume de eroul vremii lui Burebista, devenise un mare luptător și, până în ultima clipă, a luptat și a căzut în lupta, pentru apărarea pământului dac. Eroii nici nu au vârstă. Ei reprezintă doar simboluri ale vitejiei și capătă numai legendă.

De aceea, Decebal nu-l întrebă de vârstă pe copilandrul adus de Zoron. Nici de nume nu-l întrebă. I-ar fi aflat numele

și ce? Ar fi știut că acel copilandru cu ochi albaștri ca cerul avea doar 16 primăveri ... Și ce? I-ar fi putut schimba numele sau vârsta? Nicidecum! Regele îl întrebă de ce venise la el. Și copilandrul îi răspunse:

— Pentru a fi luptător!

— Știi să lupți?

— Da, mărite Decebal, cât să mă țin viu în luptă până să nu cad ucis!

— Cine te-a învățat să lupți?

— Luptători încercați. Iar restul îl voi învăța în luptă de la cei căzuți și din exemplul celui mai bun luptător!

— Și care crezi că este cel mai bun luptător?

Punându-i această întrebare, Decebal era cu inima cât un purice. Se gândea că băietanul ar putea spune că cel mai bun este regele Decebal. Și atunci s-ar fi îndurerat! Dar nici gând. Acesta, pe care mai târziu Decebal află că îl cheama tot Murceneu, răspunse cu seninătate:

— Cel mai bun luptător, rege, sunt brațele mele. De nu voi ști să le folosesc, voi cădea în luptă. Dar nu voi cădea. Pentru că cel mai bun luptător sunt brațele mele, dar și credința mea în pământul străbun, care îmi va da putere să învinș!

Și Decebal nu-l mai întrebă nimic. Află atunci că purta numele de legendă al lui Murceneu și al câtor vor mai fi fost în neamul dacilor. Ca și Ion, Vasile sau Mihai din istoria viitoare a neamului nostru. Și îl primi pe tânărul Murceneu în oastea sa de viteji.

Pentru că Decebal va reprezenta nu numai pe „regele tuturor dacilor", ci avea o misiune ca și Burebista: de refăcă-

tor al unității dacice. Mai mult decât atât. Decebal, precum arată N. Iorga, se impune în fața tuturor celor care alcătuiesc „noua confederație dacă". Este confederația care „va aduna în jurul lui Decebal pe toți aceia care au o socoteală cu Roma".

Se înfăptuia ceea ce prorocise bătrânul, dar înțeleptul Duras:

„Iată, acum s-a născut un rege mare și adevărat. Dacie măreață și eternă, nu ai de-acum a te mai teme!"

Sfârșitul lui Domițian

În timp ce Decebal se îngrijea de întărirea statului dac, Domițian căuta să-și satureze setea de glorie prin război. Făcuse pace cu Decebal, dar nu putea sta liniștit și numai în desfătări. Pentru el cele mai bune erau desfătările trupului și nu campaniile militare. Îi trimitea pe generali în luptă și își vedea „de ale lui". Așa îi era mai ușor să țină socoteala zilelor și nopților și trecerea anilor.

Dar nici nu putea sta liniștit „la ale lui" câtă vreme generalii nu obțineau victorii. Atunci se ridica din patul și de la masa desfătărilor și venea la fața locului, adică până aproape de câmpul de luptă. Atunci:

„Pe unii îi mustra,
Pe alții îi ierta,
Iar pe alții îi pedepsea...

Pe cei care îi mustra
Nu-i mai ierta,
Ci îi căsăpea...“

Domițian credea că tot cuiul pe cui se scoate, războiul prin război se hrănește și pacea prin pace. Zilnic năștea și hrănea război. Nu-i ierta pe marcomani și pe cvazi, pentru ajutorul pe care aceștia îl dăduseră dacilor. Întrucât aceste triburi germanice se aflau prin Boemia și Moravia de astăzi, închipuirea împăratului o lua din nou razna și visa, cu ochii deschiși, trecerea acestor pământuri în stăpânirea sa, pentru gloria personală și totodată spre lățirea Imperiului.

Dar marcomanii și cvazii, oameni liberi ca și dacii netemători, voiau să trăiască liberi pe pământurile lor. Se săturaseră să-i primească pe romani cu armele pregătite zi și noapte. Fiecare soldat își zicea în sinea lui: „Noaptea de veghe, ziua treaz, noaptea trist și ziua-n necaz, când mai am vreme de odihnit și în lupte de mâncat și de hrănit!“ Se hotărâseră să trimită soli la Domițian în două rânduri, gândind că bine ar fi să se aștearnă și ei pe pace și pe tihnă. Că viața omului este scurtă, iar războaiele păreau nesfârșite.

Dar Domițian-împărat nu era de clintit de la formula războiului și a răzbunării. Călcând în picioare legea soliilor, poruncește ca solii să fie uciși, iar cvazii să fie atacați. De data aceasta, mândrul Domițian a stat prin preajma luptelor. „La ce bun să intre chiar el în joc? Nu are decât o viață. Viață de împărat sau viață împărătească, ce nu poate fi scoasă la vânzarea luptelor. Are destui de la el în jos, care să-și dea viața pentru el și pentru Imperiu. De învins oamenii lui, va

sosi de îndată la fața locului să se împăuneze cu gloria și apoi, la Roma, să se încununeze cu triumful... De va fi învins, fapt aproape de necrezut, va merge la Roma să hotărască soarta nepricepuților generali..."

Dar faptele devin necrezut de reale. Armatele romane sunt înfrânte de cvazi în bătăliile din anul 92. Uimit, Domițian nu știe ce să creadă. Se pregătește să plece la Roma, dar se răzgândește. Nu poate intra triumfător și nu vrea să pozeze în învins.

De-ar fi fost însă numai atât. Iazigii și marcomanii vin și ei în sprijinul cvazilor și atacă prin surprindere provincia romană Pannonia. La ce bun să fi încercat a mai trimite noi solii de pace. Ca să fie omorâte de Domițian?!?

Și Domițian gândește la rece răsturnarea situației. „Cum poate să repare sacul cu petice, de vreme ce a început să se rupă în toate părțile... Să trimită frânturi de legiuni și cohorte descompletate în luptă?"

Deodată e prins într-un surâs. Își amintise că, în Pannonia, are o legiune întreagă cu luptători faimoși, de elită. „Cu ei va obține victoria. Este vorba de legiunea a XXI-a Rapax, cu tradiție pe linia biruințelor Romei. Cu asemenea soldați va învinge..."

Miracol. Legiunea a XXI-a Rapax este complet distrusă, nimicită, scoasă din istorie. Sau rămasă cu o pecete de jalnică amintire. Domițian gândește cu suflet îngustat, prins de temeri: „Oare steaua mea se pregătește să apună?"

Nu-și găsește răspuns. Dar își trece pentru a doua oară armatele în țara sarmată, ca să cârpească sacul ce se tot rupea. Pe Decebal nici vorbă să-l tragă la răspundere, că nu-și ținea

făgăduielile de pace. Și nici să rupă pacea cu el și să treacă iar Dunărea tocmai acum. Parcă acel Tapae îl simte în coastă ca pe o sabie lungă și care împunge și la vreme de pace...

I-a învins pe sarmați? A fost înfrânt? Nu știm și nici documentele nu ne dau vreo știre senzațională. Dar, de vreme ce în anul 93, Domițian dădea mari serbări la Roma în cinstea tuturor victoriilor sale și pe lângă titlul de Germanicus (învingătorul germanilor) și-l asumă și pe cel de Sarmaticus (învingătorul sarmaților), putem crede și acest lucru! Bine doar că nu i-a venit în minte să-și zică și „Dacicus".

Oricum, împăratul nu se lipsește de plăcerile gloriei. Trece în carul de triumf pe Via Sacra și pune să se zidească un arc de triumf pe câmpul lui Marte.

Dar oare i-a învins pe germani pentru a merita titlul de Germanicus? Sau i-a răzbit pe sarmați cât să binemeriteze de la Roma și pe cel de Sarmaticus? Oare poți zăgăzui o apă să se reverse peste marginile unui butoi plin? În Africa se răscoală maurii și nesamonii, care nu mai puteau suporta impozitele cerute de Roma. La porunca lui Domițian, guvernatorul Numidiei înăbușe în sânge răzvrătirile populațiilor împilate de Roma.

Răscoala populațiilor e una: sacul care prindea tot mai multe crăpături și avea nevoie de tot mai multe petice. Răbufnirea mâniei din conștiința unui scriitor e alta. Istoricul Tacitus nu mai poate răbda. Nu numai pentru resentimentele față de cel care îl nedreptățise pe socrul său, viteazul general Agricola. Ci din dorința de a fi obiectiv ca istoric și a spune adevărul după formula sa: *„sine ira et studio"* (fără mânie și părtinire):

„De bună seamă, am dat o însemnată dovadă de răbdare și, după cum vechea generație a văzut ultima limită a libertății, tot așa și noi am cunoscut ultima limită a robiei, deoarece prin spionaj ni se lua posibilitatea de a vorbi și de a auzi. Am pierdut chiar, o dată cu glasul și memoria, dacă ar fi, deopotrivă în puterea noastră să uităm pe cât ne este să tăcem."

Ceea ce ne spune Tacitus este oglinda succintă, dar fidelă a ultimilor ani de domnie ai lui Domițian. Ani de crâncenă teroare, ani de despotism acerb. Acum, în numele împăratului circulau pretutindeni spioni, pentru a afla despre defăimători sau pretinși defăimători ai împăratului. Și cât de superficiale erau informațiile denunțătorilor, de multe ori mincinoase, și având drept scop răfuielile personale și câștigul arginților sunători!

Dar tot ceea ce făcuse bun Domițian pentru Roma, constituțiile ce rămâneau după el, înnegrise împăratul prin „strălucitele sale vicii și pasiuni". Chiar războaiele i-ar fi putut fi iertate și mulțimea căzuților în numele orgoliului său nemăsurat, dacă un gram din kilogramul ce putea fi pus în balanță ar fi ascuns în el iubirea față de interesele Romei. Dar războaiele reflectau concepția lui despotică, orgoliul său paranoic ce nu mai putea fi vindecat. Tot fastul aulic era pus în slujba „laudei de sine" din partea tuturor!

Lista fărădelegilor și desfrâului? La ce-ar folosi! Totuși ar folosi pentru creionarea despotismului în istorie și urmările lui. Pe soția lui Domitra a răpit-o de la soțul ei legitim. Dar când a aflat că aceasta s-a dăruit pantomimului Paris, îl prinde pe dansator în mijlocul străzii și îl ucide cu mâna lui. Îi fusese rănit orgoliul de soț și de împărat, încât pe Domitra o repudiază, pentru ca până la urmă s-o ierte. Dar *„quod licet*

Jovis, non licet bovis". Din copilărie face din nepoata sa Iulia o metresă. Sub pretextul de a fi descoperit imoralitatea fecioarelor vestale, el ordonă pedepsirea lor conform vechiului obicei: îngroparea acestora de vii.

Cât de veridic descrie Plinius cel Tânăr, care a asistat la supliciul vestalei Cornelia, momentul culminant al supliciului. Disperată, vestala, despre care istoricul era convins că era nevinovată și victimă a uneltirilor, a ridicat mâinile spre cer implorând-o pe zeița Vesta, pe care o slujise cu credință, rugând, în același timp, pe împărat s-o ierte deoarece ea se rugase la Templu pentru victoriile împăratului: *„Miserere Caesar et da indulgentiam!"* Zadarnic însă. Domițian devenise neîndurător, rece, cinic și răzbunător. Tăia, spânzura, îngropa de vii pe presupușii vinovați. Deși sunt însemnate în scrieri istorice, dacă nu le citești, nu știi despre ele. Dacă le citești, poți să le uiți. Dar cine le-a trăit și era interesat să nu le uite, nu le-a uitat!

Le puteau uita soldații care au beneficiat în timpul domniei lui Domițian de solde sporite. Iar când cădeau în luptă nu mai aveau cum să-și amintească. Doar mamele, soțiile și copiii rămâneau să-i jelească o vreme. Puteau uita cei din poporul de rând care, dacă primeau „pâine și circ", treceau peste cruzimi și neajunsuri, își țineau gura lăsând-o deschisă doar pentru aclamarea Cezarului și lăsau zilele să treacă într-o existență mediocră.

Dar aristocrația romană, senatorii mai cu seamă cei nedreptățiți, disprețuiți, neglijați, micșorați și umiliți de împărat nu puteau uita. Împotriva lui Domițian s-au urzit multe comploturi. Dar Domițian avea de partea lui gărzile pretorienilor, pe care le hrănea cu mult aur. Și armata, care încă mai credea în geniul militar al împăratului războaielor.

Iar Domițian plătea din greu pe spioni ca să dea de urzelile comploturilor și să le poată aduce la amuțire.

Cu ajutorul susținătorilor imperiali, Domițian ajunsese un maestru al descoperirii comploturilor, pe care le înăbușea cu cruzimea firii lui lesne schimbătoare, bănuitoare la tot pasul și orgolioasă mereu și pretutindeni. În anul 88 se pregătise minuțios o mare revoltă a aristocrației, inițiată de către guvernatorul provinciei romane Germania Superior, pe nume L. Antonius Saturninus. Nu era de glumit! Pe timp de iarnă, Domițian plecase la Rin pentru a lua măsurile necesare. Saturninus nu era nici el un om curat. Avea multe pe conștiință. A strâns patru legiuni și multe trupe auxiliare având mulți complici și la Roma. Dar Domițian era de-acum maestrul descoperirii comploturilor. El a însărcinat pe tânărul și capabilul guvernator al Spaniei, Marcus Ulpius Traianus, cu înăbușirea răscoalei. Cu intervenția acestuia și ajutorul guvernatorului Germaniei Inferioare, Norbanus, răzvrătirea a fost înăbușită... Imaginea reprimărilor este dintre cele mai aspre.

Dar tocmai înfrângerea lui Saturninus a stârnit și mai mult opoziția aristocrației. Din anul 93, Domițian n-a mai putut purta războaie. Ultimii trei ani de domnie (93-96) s-au caracterizat printr-un regim de teroare acerbă. Pe deoparte, Senatul era în primul plan al opoziției, pe de alta „lumea literaților". Primii acționau cu meșteșug politic, iar secunzii cu har scriitoricesc. Senatorii îl numeau despot pe față, scriitorii construiau metafore inspirate: spoliator de averi, bestie feroce, bandit, principele cel mai ticălos, Nero chel, fiară. Se putea construi pe această panoplie de cuvinte epitete un scurt poem:

„Spoliatorul de averi
E azi mai crâncen decât ieri,

Mai mândru, mai tiran, fălos,
Din principi cel mai ticălos,
Doar în ce-i rău este model,
Feroce bestie de fel,
Cu Nero poate se compară,
Cu Nero chel și parcă-i fiară,
Nu ne-ar mira ca-n ăst tablou
Să dea și Romei foc din nou!"

Cei care cutezau și erau descoperiți își primeau pedeapsa cuvenită. Fie cu sau fără har scriitoricesc. Cu timpul, a devenit tot mai oneros și urât de toți, chiar și de slujitorii intimi ai Palatului, pe care îi bănuia. Domițian se înstrăinează și de soția sa, de care se desparte în septembrie al anului 96. Consilierii săi intimi sunt bănuiți că pregătesc un atentat. Domițian devine culegător al numelor complotiștilor, pe care le notează pe tăbliță de ceară (cerate) ascunse sub căpătâiul patului său. Un sclav al palatului le fură și le predă împărătesei Domitia. Aceasta, înspăimântată, anunță pe toți cei proscriși, care se și constituiseră într-un complot.

La palat nu mergeau numai vorbele și nici numai bănuielile împăratului. Circulau și dictoanele, celebre prin conținutul și veridicitatea lor. Unul dintre acestea, pe care l-am mai întâlnit și folosit și privind asasinarea lui Cezar și pe care complotiștii îl foloseau ca o sentință, grăia: *„Omnia vulnerant, ultima necat!"* (Toate rănesc, ultima omoară.) Ele își găsesc răsunet într-un mai vechi preverb de-al neamului nostru, cine știe dacă nu găsindu-și sorgintea chiar la curtea lui Decebal: „Ulciorul nu merge de multe ori la apă!". Așadar, toate comploturile răneau pe Domițian, dar ultimul era menit să-l omoare.

Și a venit și ultimul complot. Istoricul și scriitorul Suetonius descrie cu fervoare cum s-a desfășurat atentatul ce a pus capăt vieții lui Domițian. Nu mai erau numele răsunătoare ca cele ale complotiștilor de odinioară: nici un Catilina, dar nici un Cicero, care să-i dejoace planurile în „Catilinare". Și nici fiul adoptiv Brutus nu mai era. Întâlneai nume șterse de senatori, dar foarte periculoși ca oameni: Parthenius, Sigerius, Entullus și Stephanus, ca și cei doi preferați ai pretoriului, Norbanus și Petronius Secundus. Și într-un fel chiar și soția sa, fosta împărătească Domitia.

Nici unuia dintre ei nu i se potrivea întrebarea stigmat pusă de Cezar: „Chiar și tu, fiul meu Brutus?" Iar Brutus să răspundă: „Ei da, chiar eu! A venit ceasul socotelilor, Cezar!" Nici Domitiei: „Chiar tu, soția mea Domitia?" Și ea să răspundă rănită în amorul ei și în demnitatea ei de femeie și împărătească: „Da, tocmai eu prima, Cezarul meu!"

Pentru că evenimentele nu s-au petrecut aidoma celeilalte asasinări, în Senat. Decorul era altul: camera intimă a împăratului. Stephanus, intendentul Domitiei, deși nu avea nimic, dar pentru a îndepărta orice bănuială de la persoana sa, timp de câteva zile din cele care au premers atentatul, purtă brațul stâng înfășurat în lână și feși. La ora fixată, în pansament ascunse un pumnal. Intră la împărat și îl anunță că aflase planul unei conspirații și îi înmână lista conspiratorilor. Dar, în timp ce Domițian citea numele de pe listă și se mânia, Stephanus îl străpunse fulgerător cu pumnalul în partea de jos a pântecului. Dându-și seama de primejdie, Domițian a poruncit sclavului însărcinat cu cultul zeilor Lari ai Camerei să-i dea cuțitul de sub pernă și să cheme pe ceilalți sclavi ai săi să-l apere. Dar acesta a găsit cuțitul fără lamă. Atunci, dând dovadă de energie, Domițian rănit cum era, apucase pe Stephanus și-l

trântise la pământ, și mai luptă cu el încă o vreme, până când alți complotiști precum Clodianus, Maximus, Satur și câțiva gladiatori l-au sfâșiat pe dictatorul Romei cu șapte lovituri de pumnal. *„Omnia vulnerant, ultima necat!"* Complotul fusese ultimul din cele multe. Cel care omorâse.

Ce-o fi gândit Domițian în ultimele frânturi de viață. Greu de știut. Poate avusese timp să înțeleagă că venise vremea să apună steaua lui de mărire.

În încheierea acestei istorisiri, ne-a rămas să repetăm că toți cuceritorii care au încercat cu război și foc istoria acestui pământ, „începând cu acel oaspe, ce din vechi se pomenește, cu Dariu al lui Istaspe" n-au făcut parte din istoria acestui popor, ci doar au legătură cu ea în perioada în care s-au desfășurat conflictele știute. Asemeni lor apare și Domițian pentru neamul nostru. El nu face parte din istoria acestui neam, ci din cotropitorii care au cutezat să încalce acest pământ...

Nerva-Traian

Domițian a avut doi copii, dar care au murit de tineri. Ca și cei doi nepoți pe care a vrut să-i adopte. Așadar n-a avut urmași.

După sfârșitul dramatic al lui Domițian, s-au adunat în păr senatorii și toți oamenii politici de vază ai Romei, care supraviețuiseră loviturilor despotului și au declarat ca succe-

sor la tron pe bătrânul Marcus Cocceius Nerva, fost consul în două rânduri și care se bucura de mare autoritate în sânul Senatului. Dar Nerva n-a domnit decât 16 luni (96-98). El deschide în istoria Imperiului roman seria împăraților antonini.

Împăratul Nerva este, pe plan istoric, opusul lui Domițian. Primul lui act a fost acela de a înlătura dictatura și, în tot timpul scurtei domnii, a condus prin Senat și cu ajutorul senatului. Prin reforme și legi bine gândite și conduse spre aplicare, Nerva rezolvă problema finanțelor dezorganizate în timpul lui Domițian, cumpără pământuri ce urmau să fie împărțite celor săraci, continuă construcțiile începute, dar neterminate de Domițian, din Roma cu precădere. Pentru întărirea armatei, Nerva îl va adopta pe Traian, care devenise guvernator al provinciei Germania Superior. De aceea în istoria Imperiului roman, perioada cât Nerva conduce împreună cu Traian este cunoscută sub numele de Nerva-Traian.

Când bătrânul Nerva închide ochii la anul 98, el își desemnase urmașul. Poate în ultimele sale frânturi de viață a gândit ceva asemănător regelui dac Duras:

„Acum pot muri liniștit, deoarece Imperiul se află pe mâini bune și sigure. Romă, fii liniștită și fericită! S-a născut un împărat mai bun decât mine. Acesta este Marcus Ulpius Traianus!"

DECEBAL ÎN FAȚA ISTORIEI

Uneori, din mersul ei, istoria se întoarce în trecut. Este, de fapt, o întoarcere părelnică, imaginară. Sau o aventură a întoarcerii. Pentru că, de fapt, istoria își continuă mersul ei firesc și neîntrerupt spre înainte. Adică spre viitor.

Iar cei care se întorc sunt, de fapt, oamenii. Ei simt nevoia amintirilor... Se întorc, ca și ucigașii, la locul faptei lor. Pentru a vedea dacă urmele necugetării și păcatului s-au șters. Și istoria, prin războaiele pe care le poartă, comploturile, trădările, crimele săvârșite cu premeditare și cu seninătatea nepăsării și câte ar mai fi citate aici, este un ucigaș. Poate cel mai mare ucigaș al tuturor timpurilor...

Dar oare nu oamenii au făcut istoria? Nu oamenii sunt și ucigașii? Sau reversul medaliei: nu în istorie și mersul ei năvalnic spre înainte rezidă progresul, faptele mari și însemnate care au condus omenirea de la primitivism la renaștere și strălucire? Și nu oare oamenii au fost făcătorii de bine și purtătorii ideilor celor mai înaintate? Sau pentru a folosi termenul contrar celui de ucigaș, nu oamenii au fost cei care au făurit bunurile materiale și spirituale? Istoria a împărțit definitiv pe oameni în două mari categorii: ucigașii, răii, lașii, trădătorii și distrugătorii, pe de o parte, iar pe de

alta, umaniștii, bravii, făuritorii. Ca și în paginile de basm, unde între bine și rău se poartă o luptă necontenită.

Nici un om nu este însă fără de păcat. Adevăr care nu mai trebuie demonstrat! Dar, în aprecierea marilor personalități, a făcătorilor de bine și de dreptate sau în cea a detractorilor, trebuie ținut seamă de ceea ce predomină: luminile sau umbrele?

„Historia magistra vitae", adevăr care, de asemenea, nu mai trebuie demonstrat. Istoria, ca „învățătură a vieții", nu se întoarce din drum niciodată, nici nu se oprește în loc, precum inima omenească. Pentru că ea este tutelara anilor care nu o lasă la rândul lor să o facă.

Dar oamenii se întorc în timp pentru a lua pilde din istorie, a medita și a conchide asupra lor. Mai cu seamă observatorii atenți ai evenimentelor și întâmplărilor, cronicarii, rapsozii, istoricii și literații. Se întorc în trecut, pentru a găsi explicația izvoarelor răului și binelui, triumfului binelui și adevărului, surparea minciunii. Să arunce o adevărată lumină asupra oamenilor luminoși și o adevărată osândă asupra celor care și-au ascuns, în decursul timpului, în spatele minciunii și perfidiei, identitatea... De aceea simt oamenii nevoia să se întoarcă în trecut, în timp ce istoria merge spre înainte!

Decebal simțea deseori nevoia să se întoarcă în trecut. Pentru a cunoaște faptele întregi ale străbunilor săi, moștenirea lăsată de aceștia. Pentru a ști de unde să pornească și ce anume să continue. Încotro să se îndrepte. Mai cu seamă se interesa din moși în strămoși, adică din bătrânii vremii sale față de care nutrea iubire și respect nețărmuritor. Ei aflaseră de la bătrânii vremii lor și a bătrânilor strămoșilor lor.

Așa auzise despre toți regii dacilor și despre atâți viteji

ai neamului dac, care își dăduseră viața ca pe nimic, dar socotind-o ca pe cea mai de preț comoară atunci când ea se face pentru binele neamului tău, al libertății pământului natal. Purta în inimă și în vârful spadei ca pe o poruncă „legea ospeției" a străbunicului său Dromihete, care glăsuise să fii bun și primitor cu cel care-ți calcă pragul cu gânduri bune, dar ca fierul incins și cu paloșul pregătit pentru vrăjmașii pizmatari. Sufletul îi era plin de pilda bunicului său Burebista și de înțelepciunea marelui preot Deceneu, precum și de fapta acestora în fața istoriei: unirea sub o singură flamură a suflării dace de pe cuprinsul pământului dac...

Dacă Zamolxis s-a clădit în conștiința dacilor ca un zeu subpământean al pământului și s-a identificat cu pământul dac, precum la greci legendarul Anteu, era firesc ca Decebal să se prindă cu asemenea telurice legături de pământul dac, încât ființa lui să devină totuna cu pământul. Când ridica sabia pentru luptă și tuna pentru începerea bătăliei, era ca și cum se auzea bătând puternic inima și se ridica în luptători întreaga vigoare a pământului dac. Simțea ca un duh sfătuitor și necontenit că aceasta îi este menirea în fața istoriei: să continue, ca pe o moștenire deplină, fapta străbună. De aici să pornească, adică din trecutul luminos de care era legat prin rădăcini adânci și de nebiruit. Cu toate forțele și priceperea sa. Și să ajungă la refacerea unității statale!

Știa că mulți vrăjmași are pământul dac, mulți râvnitori la bogățiile și frumusețea lui, mulți prieteni prefăcuți și puțini prieteni adevărați. Se putea bizui numai pe dacii cei curați la suflet ca lacrima izvoarelor, pe vitejia lor proverbială, pentru care meritau să li se spună „cei mai viteji și mai drepți dintre traci". Și să fie nemuritori ei înșiși în fața istoriei: ca muntele și ca marea, ca dealurile și precum neliniștita câmpie, la fel

cum curgea apa și zborul păsărilor, ori trăirea milenară a pieptului de stâncă.

Pentru că vitejii făceau nemurirea tuturor neclintirilor: pământ, popor, istoria sa.

Dar a-l înfățișa pe Decebal în fața istoriei, înseamnă, în primul rând, a-l socoti una din cele mai mari personalități din Istoria românilor, care începe cu străbunii daci și ajunge în vremurile noastre. Ce trăsături morale a avut acest om încât să poată ajunge la cea mai de sus treaptă a unor acte istorice de mare însemnătate pentru destinul național? Înseamnă a-i creiona portretul!

A făcut-o mai întâi istoricul latin Cassius Dio, impresionat de spiritul viu și neadormit al acestui rege, deși Decebal era dușman al Romei. Istoricul îl prezintă ca fiind „foarte priceput în planurile de război și iscusit în înfăptuirea lor, știind să-și aleagă prilejul pentru a-l ataca pe dușman și să se retragă la timp. Dibaci în a întinde curse, era un bun luptător și se pricepea să folosească izbânda, dar și să iasă cu bine dintr-o înfrângere..."

E drept, această înfățișare portretistică a lui Cassius Dio se referă mai ales la trăsăturile lui Decebal ca strateg politic și tactician militar. Pentru că, în această direcție, se îndreaptă ochiul și mintea istoricului latin, ca unul ce studiase și prezenta fizionomia unuia din cei mai înverșunați dușmani ai neamului său, căruia căuta a-i cuprinde talentele, dar și scăderile, umbrele, pentru a înțelege mai presus de orice un fapt: capacitatea de a-i înfrânge sau a fi înfrânt de dușmanii neamului său...

Dar Decebal este regele erou al neamului nostru. Astfel că încercăm un portret al lui Decebal nu atât politico-militar

și fizic, pentru că astfel de calități izvorau din înalta sa fire morală. De aceea vom spune:

„Decebal avea un temperament vulcanic, născut pentru lupta împotriva tuturor vrăjmașilor neamului său. Firea lui nu era schimbătoare, ci, dimpotrivă, statornică precum piatra în credința că tot ceea ce face este în binele măririi în demnitate a neamului său. Atât de statornic a fost, încât nu s-a schimbat nici cât o străfulgerare de la nașterea sa și până la ultima frântură de bătaie a inimii.

Era viteaz și neșovăitor, rapid în mișcări și neobosit. Era cugetat și avântat în luptă și de neînvins. Poate doar ușor rănit să fi fost vreodată de vreun brat al vrăjmașului și rănit mai ales în suflet de înfrângeri. Decebal era mândru fără a se dovedi trufaș, era ambițios nu fără de justificare.

Ura din adâncul ființei nedreptatea, pe răi și pe lași, pe trădătorii neamului său. Nu dădea un ban pe temători și nici o strângere de inimă nu avea văzându-i pieriți. Nu era un ucigaș, ci un luptător cinstit. De-ar fi pierdut lupta, nu se căina, de-ar fi câștigat-o, nu se împăuna cu biruința. Dar trăgea învățăminte din înfrângeri ca și din biruințe.

Iubea din adâncul ființei de neam dreptatea, adevărul, curajul și bărbăția, pe cei cinstiți și demni. Pentru ei ar fi făcut totul. Pe cel ce-i stătea cu sabia împotrivă, îl primea în confruntare fără șovăire. Pe cel căzut, însă, nu-l mai lovea.

Dacă iubea pe vitejii luptători daci și-i socotea pe cei mai în vârstă învățătorii lui, pe cei mai de-o seamă cu el frați buni, iar pe copilandrii și tinerii puieți ai spadei ca pe fiii săi, pe cei străini de neamul său, dar care dovedeau virtuți neasemuite, nu-i iubea. Dar înceta să-i urască și îi admira după dreptatea faptelor lor.

Credea mai mult decât orice în dreptatea și adevărul

biruinței neamului său prin neaplecare, prin cinste. În acest joc al închipuirii nu există dubii și echivoc că așa a fost regele dacilor și nu altfel. Iar păcatele lui omenești s-au putut șterge la prima suflare a imensei lui vitejii și demnități."

George Coșbuc așează vitejia și demnitatea lui Decebal în chip simbolic pe stindardul „cap de lup" al dacilor în poezia *Decebal către popor.*

Din zei de-am fi scoborâtori,
C-o moarte tot suntem datori,
Totuna e dac-ai murit
Tânăr sau moș îngârbovit,
Dar nu-i totuna leu să mori,
Sau câine-nlănțuit!

S-a putut țese un imn pentru regele erou Decebal. S-au putut crea poeme întregi. S-au făurit cântece populare sau culte. S-au țesut legende și povestiri. Toate sunt însă neterminate. Pentru că Decebal a fost regele neamului dac în trecutul istoric și el a intrat astfel în eternitate. Și eternitatea nu are nici prezent, ci numai viitor. Iar când viitorul devine prezent, aceasta se cheamă veșnicie. Căutând să găsim cuvintele care să imortalizeze această veșnicie, așezăm, ca într-o statuie a timpului nesecat, versurile de aur, ca perenitate, și de granit, ca statornicie și putere de evocare și rămânere:

„La Sarmizegetusa stă mândru Decebal,
Ce-au frânt oștire multă de jos și de pe cal."

Chiar și acum stă și veghează la Sarmizegetusa nemuritorul Decebal. Cel care a frânt, în câteva bătălii, chiar și oștirile Romei!

TRAIAN ÎN FAȚA ISTORIEI

Multe pagini de istorie s-au scris despre renumitul împărat Traian și aproape toate, în afară de unii defăimători, numai de bine. Pentru că împăratul Traian, în fața istoriei, după faptele lui mari și meritele sale, apare ca una din cele mai luminoase figuri ale antichității, ca și contemporanul său Decebal, regele tuturor dacilor și ale căror destine istoria însăși le-a împreunat.

Dar să vedem ce merite a avut omul și cum au vorbit ele într-o operă împlinită!

Traian este considerat în istorie primul împărat roman din afara Peninsulei Italice. Se născuse în municipiul Italica, o colonie de veterani romani situată în provincia Baetica, din sudul Peninsulei Iberice. Viitorul împărat avea origine nobilă și făcea parte din tagma senatorială. Tatăl său, pe nume tot Traian, se bucurase de o carieră politică însemnată. Traian senior a avut norocul de a găsi în renumitul filosof Seneca, și el tot hispan, un protector de seamă, care se bucura de multă vază la Roma. Astfel va ajunge, la vremea când domnea Nero, guvernatorul Baeticei. Se evidențiază în această calitate când, în fruntea unei legiuni, participă la asediul Ierusalimului. Aici el probează calitățile militare și se dovedește un ofițer de clasă în vremea și sub ordinele lui Vespasianus. În

anul 69 ajunge consul, în 79 guvernatorul Siriei, una din cele mai însemnate și mai bogate provincii romane.

„Așchia nu sare departe de gard" sau „din brad, brad răsare" și „din stea aprinsă nu se poate ivi stea stinsă". Om politic și militar născut pentru a fi, Traian junior avea de unde să-și tragă aceste virtuți. Ascensiunea lui Traian a fost cât se poate de firească. Nu are nimic din cea a lui Domițian. Înaintașul său cel trufaș o căutase și o provocase. Traian, dimpotrivă, cum s-ar putea spune retoric, „a stat mereu în banca lui". Adică a așteptat ca, prin faptă, să i se recunoască meritul de a fi într-o funcție politică sau militară. Este semnificativ astfel sau se impun atenției noastre două aspecte. Traian a dat întâietate, după inima sa, carierei militare, nu celei politice. Așa se explică de ce, chiar și când ajunge împărat, el va rămâne toată viața soldat; legile militare romane prevedeau, pentru oricine îmbrățișa cariera de militar, să servească în armată ca tribun militar (adică ajutor de comandant), un an. Dar Traian a insistat să rămână zece ani în această ipostază, pentru a învăța cât mai temeinic meseria sau arta de a fi comandant. Și era mândru să poarte însemnul acestei funcții (dunga lată de purpură tivită pe marginea hainei) atât de mult a iubit Traian meseria de soldat sau arta de a fi un strașnic și neîntrecut soldat.

Dar pornind de la acest aspect, am început a creiona portretul lui Traian. Fapt pe care îl urmărim în al doilea rând.

Și Traian va săvârși cuceriri în numele Romei, așa cum, de pildă, Darius cucerise în numele Imperiului persan, iar Alexandru Macedon sau Lisimach în numele Macedoniei. Pe toți aceștia, ca și pe mulți alții, îi încadrasem în categoria „încălcătorilor de hotare dacice", care nu fac parte din istoria neamului nostru. Îi pomenim doar când vin în atingere cu noi, când pasul lor pășește pe pământul dacic.

Cu împăratul Traian nu mai este același lucru. El va ajunge cu oștile romane la Dunăre în același scop ca și înaintașii – cucerirea Daciei.

Cum grăia și Eminescu pe limba dulcelui său stih:

„Și nu voi ca să mă laud, nici că voi să te-nspăimânt,
Cum veniră, se făcură toți o apă și-un pământ..."

Cam tot așa s-a întâmplat și cu împăratul Traian. Dar mai altfel. Pentru că, în acest caz, mai altfel trebuie să sune și să înțelegem versul eminescian:

„Și nu voi ca să îmi laud neamul meu pe-acest pământ,
Cum veni cu voi se face tot o apă și-un pământ."

Traian a venit aici cu oști cuceritoare, dar n-a mai plecat ca ceilalți din istoria acestui pământ. Deși s-a dus la Roma, a rămas statornic și aici și s-a făcut neamul latin tot una cu neamul dac. Traian a rămas să facă parte din istoria neamului românesc! De aceea, ca și pe Decebal, îl înfățișăm în fața istoriei. Ne interesează portretul și ascensiunea marelui împărat, mai puțin faptele pe care le-a săvârșit în istoria universală și cea a Romei, care au dus la mărirea romană. Și cu precădere cele legate de istoria neamului nostru, singurele care l-au fixat definitiv pe frontispiciul oamenilor de seamă ai neamului românesc! Mai mult decât atât. Prin întreaga sa formație, structură și caracter a probat acest adevăr...

În viața de toate zilele, în cea de tabără, în plină arșiță a verii sau chiar în anotimpul iernii pe îngheț, s-a dovedit de o uriașă rezistență fizică, având parcă rezerve inepuizabile și o putere de a se adapta la situațiile grele, pe care le impunea o asemenea dură viață, la toate vicisitudinile întâlnite în cale.

Chiar când va ajunge general și chiar când va sui pe tronul bătrânei Rome, el va fi strateg militar strălucit, în fruntea oștilor la greu, în luptă cot la cot cu soldații, ca un simplu soldat. Un adevărat exemplu de *„primus inter pares"*. Frumusețea și robustețea fizică, atletică a corpului său, se împletea organic cu cea spirituală, noblețe în atitudine, caracter echilibrat. Vârsta nu i-a alterat nici una din frumusețI. De tânăr până la bătrânețe se întrecea cu junii în a trece înot Eufratul. Umbla și o zicală prin lumea dacică, atunci când Traian se apropia de Dunăre:

„Auzit-am auzit,
Că Traianul cel vestit,
Eufratul îl trecea,
Rinul, tot asemenea,
La Dunăre vom vedea!"

În cuvinte emoționante și patos cărturăresc, dar și cu talentul literar îl prezintă pe împăratul Traian istoricul Vasile Pârvan:

„Liniștit, măsurat și modest, el era soldat ca și tatăl său, un soldat ajuns general și atâta tot. Și fost general, fost guvernator de provincie, ajuns împărat, el rămânea încă tot omul din popor, răbdător la muncă, întârziind bucuros la plăcerile trupului, cu nesfârșit respect pentru strălucitii senatori ai Romei, pentru arta cuvântului la Roma. Provincia lui, pe care o guvernase conștiincios și energic, se mărise acum cât tot imperiul. Dar sufletul celui ce guverna era tot cel vechi, al guvernatorului provincial, al neitalicului, al neromanului care se sfia de Roma și era adânc tulburat – până la vanitate – când ea i se închina: a o dispreţui încă nu putea, a o stăpâni încă nu-și simțea îndrăzneala. Și cât a trăit, n-a putut învăța acest meșteșug."

Ascensiunea lui Traian este pe măsura și în armonie cu trăsăturile sale de caracter. Ca soldat, înainte de a deveni împărat, face parte din armata Siriei. Trece apoi în armata de la Rin, unde se evidențiază în temeritate, neînfricare și rezistență la grele încercări ca și în mânuirea armelor. În primii ani de domnie ai lui Domițian vine la Roma și ocupă funcții civile. Trecând cu succes prin aceste funcții, primește de la Domițian comanda legiunii VII Gemina, din Spania, și funcția de guvernator imperial al provinciei. Trei ani mai târziu, devine consul și guvernator al Germaniei Superioare. Pe când era în această funcție primește vestea adopțiunii de către Nerva, act care însemna totodată succesiunea la tronul Imperiului roman.

În viața civilă, Traian se căsătorește cu Pompeia Plotina, femeie nobilă și foarte virtuoasă, amintind de virtuțile de odinioară ale matroanelor romane. Plinius cel tânăr spunea că nimic nu completa mai armonios gloria lui Traian ca această femeie. Se spune că atunci când Plotina a intrat pentru prima data în palatul imperial, ca soție a „primului între egali" și mulțimea a aclamat-o, s-a oprit pe trepte și a spus: „Cum intru aici, așa vreau să și ies!". Cu alte cuvinte „Nu intru cu nume și glorie și nici cu avere. Nu voi lua nimic cu mine când nu voi mai fi împărătească".

Traian devine împărat, ultima treaptă a ascensiunii sale. Și, prin tot ceea ce înfăptuiește, își completează permanent portretul. Dio Cassius îl descrie admirabil pe împărat:

„Era dăruit de natură cu atâta înălțime de caracter și de gândire încât, când a ridicat Circul cel mare din ruinele sale, puse pe el o inscripție în care arăta că l-a făcut astfel ca să încapă în el tot poporul roman." Îi plăcea deci mai mult să fie iubit pentru ce făcea, decât onorat.

Se purta cu blândețe față de popor și cu demnitate în relațiile sale cu Senatul; era iubit de toți, dar netemut de

nimeni în afară de inamici. Lua parte la vânătorile organizate de cetățeni, la ospețele, lucrările, proiectele și petrecerile acestora, ocupând adesea al patrulea loc la masă și nu se sfia să intre fără gardă în casele cetățenilor. Mai putem adăuga că respingea onorurile exagerate și mai ales lingușirile degradante. Când se întorcea învingător la Roma, refuza triumful și alte onoruri. „Mi-am făcut doar datoria de soldat mai întâi și apoi de împărat. Ar trebui astfel să dați onor și să primiți în triumf pe toți luptătorii care au fost alături de mine în bătălie!" așa gândea împăratul Traian.

Totodată, nu accepta ca, în temple, să i se facă chipuri costisitoare din aur sau argint, ci numai din bronz sau piatră.

Un proverb spune: „După faptă și răsplată". Traian lua parte la vânătorile organizate de cetățeni, la ospețele, lucrările, proiectele și petrecerile oamenilor de tot felul, simpli sau cu rang. Pentru astfel de fapte, a fost răsplătit de oameni cu dragoste și popularitate. Pe drept nota un scriitor antic:

„O, tu bărbat demn de toată lauda și considerația, netemător față de semenii pe care îi iubești, neuitându-te de sus spre ei, ci privindu-i ca având aceeași valoare cu tine – cea de om – tu nu ai trebuință a fi apărat de vreo gardă, pentru că te apără dragostea publică."

Odată, întors din bătălie și fiind obosit, Traian intenționa să se culce. Șeful pazei palatului a scos sabia pentru a-i da onorul. Traian l-a întrebat:

— Ce intenționezi să faci cu spada aceea după ce mi-ai dat salutul?

Cu respect, șeful pazei palatului a răspuns:

— Să te apăr, divinule împărat!

Traian a surâs:

— Mă vezi înconjurat de vrăjmași? Sau tu ești unul dintre aceștia?

•— Nicidecum, divinule împărat!

— Nu sunt divin, i-a replicat Traian, ci om ca și tine. Să folosești spada pentru apărarea mea numai dacă voi domni cu cinste; altfel, să o întrebuințezi pentru pedepsirea mea!

Multe s-ar putea istorisi în continuare despre împăratul Traian și ceea ce a făcut el pentru istoria Imperiului roman. Printre altele trebuie totuși spus că el este ultimul împărat care a mai realizat cuceriri în favoarea Imperiului care, în timpul lui, a cunoscut maxima întindere teritorială și apogeul puterii sale. Iar în interior a făcut reforme drepte și înțelepte, tot spre mărirea și creșterea puterii Romei.

Pentru aceasta, în popor va apărea mai târziu o zicală. Se spune că aceasta devenise urare și se rostea la învestirea fiecărui nou împărat al Romei:

„Să fii mai fericit decât Augustus și mai bun decât Traian!"

Dar nici unul dintre împărații care au urmat n-au izbutit să fie mai fericit decât Octavianus Augustus și mai bun decât Traian. Aceste toate câte le-am istorisit le-a făcut Traian pentru neamul său latin. Drept pentru care i se cuvine, în fața istoriei, și o astfel de înfățișare. Și anume în versuri:

„La Roma în cetate stă neînvins Traian,
Ce-a cucerit prin luptă, popoare an de an,
A fost ca vijelia, dar bun și înțelept,
De-aceea i se spune-n istorie cel drept!"

MAREA CONFRUNTARE DACO-ROMANĂ (101-106)

Ani de război, ani de pace printre războaie

Crâncene au fost războaiele în care s-au confruntat dacii, conduși de regele Decebal cu împăratul Traian. Cât a fost prilej de istorie deasă și adevărată, care a cuprins în matca ei oameni și neamuri, dușmani și prieteni, jurăminte și alianțe, trădări și nimicnicii, adevăr și minciună, viteji și temători. Întâmplările au străbătut dealurile, munții apele, câmpia și cetățile, armele au zăngănit și au ucis, focul a pârjolit așezări, berbecii au năruit zidurile de cetate. În rest praf și pulbere, mizerie și moarte.

Puteau fi evitate aceste războaie? Desigur, orice război poate fi evitat. Cu condiția ca taberele beligerante să ajungă la o înțelegere! Dar în cazul de față, cum putea să renunțe Traian la cucerirea Daciei? Sau cum putea Decebal să-i deschidă lui Traian porțile Daciei și să-l invite a intra și a stăpâni după bunul lui plac Dacia și pe nemuritori?

Răspunsul reiese de la sine, dacă recurgem din nou la un vers pe care l-am mai folosit; dar cu alt substrat:

„Puteau să se-nțeleagă, dar nu s-au înțeles,
Puteau să renunțe la ambiții și cuceriri, dar n-au reușit,
Nu puteau să renunțe la demnitate și n-au renunțat,
Și s-au războit!"

Fulgerătoare a fost pacea din 102, care a pus capăt primului război daco-roman din 101-102. Și deși a ținut vreo trei ani buni, pace tot nu a putut să fie, pentru că semințele discordiei fuseseră mai întâi semănate pe ogorul tratatului de pace. Întrucât iarăși putem spune:

„Puteau să respecte pacea, dar n-au respectat-o,
Puteau să pornească din inimă cu iubire, dar n-au pornit,
Ci cu ură și au izbutit
De iar s-au războit!"

Încât iarăși putem spune:

„Anii de pace de după 102,
Au purtat semințe de război,
Care au încolțit și au înflorit
Ani de pace printre război;
Fără eroi
Au fost cei de după 102."

Crâncene au fost războaiele, fulgerătoare s-a dovedit și șubredă pacea. Istoria acestor războaie a fost scrisă de

luptătorii apărători daci cu vitejie, bărbăție și dăruire, cu demnitatea întregului neam dac. Ea a fost scrisă și de cuceritorii romani, care ne-au încercat cu război...

Și să nu uităm, a fost scrisă cu neasemuită vitejie și bravură de marii conducători de oaste, „de doi bărbați cu brațe tari" – Decebal și Traian. Putem afirma aici, fără a mai ține seama de versurile citate înainte, ci doar de structura celor doi rivali, o realitate întru totul de frumos adevăr istoric:

„Decebal a aflat în persoana lui Traian un rival pe a sa măsură și nu i-a părut rău că va putea ști care e mai puternic până la urmă. Iar Traian a găsit în ființa lui Decebal rivalul pe care, la bravura lui, îl merita pe deplin."

Încât putem spune că, în gândul celor doi conducători de oaste a putut stărui o clipă o frântură de cugetare, de măreție a unui gând bun, pe deasupra ambițiilor și pasiunilor. Chiar dacă nu sub forma versului:

„Cine-nvinge în război?!?
Viteji suntem amândoi,
Și eroi..."

Istoria războaielor daco-romane a fost scrisă mai întâi pe câmpiile, dealurile, pădurile, apele și munții bătăliilor. O istorie nescrisă la început, a faptelor. Noi aici doar le repovestim. Nu în felul cărților de istorie, ci în felul nostru. Ca o mărturisire aproape poetică, sub impresia acelor timpuri de glorie ostășească, atunci când se săvârșeau minuni de vitejie menite a fi nepieritoare!

Decebal și Traian în ajun de război

Venise anul 101, vreme hotărâtoare pentru glia dacă, ea apărată strașnic de câteva secole de urgia năvălitorilor. Împăratul Traian, la aproape 50 de ani, era viguros ca un urs și neobosit ca și Decebal, regele dacilor. De când suise în tron împărătesc nu dusese grijă că cineva i-ar putea fura „tronul de aur", ci stătuse mai tot timpul departe de Roma și de bârfelile de la curtea imperială. Nu vedea decât câmpurile de luptă și nu auzea decât zăngănitul armelor. Era doar împărat-soldat sau mai bine zis, soldat-împărat. Când suise treaptă de treaptă scara măririi, era cu ochiul ațintit nu la tron, ci tot la câmpul de luptă. Urmărea cu atenție, interes și cu pasiunea colecționarului veștile și faptele, biruințele și înfrângerile Imperiului roman. Analiza greșelile pe care le comitea cel aflat pe tron și ale generalilor de pe fronturile de luptă. La unele din biruințe a fost participant direct în calitate de comandant. Când s-a suit pe tron, știa bine ce are de făcut pentru a nu lăsa să se stingă gloria Romei, ci s-o ducă făclie aprinsă mai departe. Știa că această glorie nu poate fi întreținută și alimentată decât cu acea *„virtus romana"*, ceea ce însemna virtutea sau sănătatea moravurilor societății. „Dacă moravurile decădeau, pierea și Roma. Fie arsă de un Nero nebun, fie risipită de un Domițian extravagant..."

Așadar când Traian a luat în mâini frâiele unui vast imperiu, știa tot ce se petrecea sub soarele unui *„orbis terrarum"* încins de flăcările războaielor. În minte îi apăreau toate punctele nevralgice ale Imperiului, așa cum îl lăsase

Domițian. Pentru că, despre vreo moștenire însemnată de pe urma lui Nerva, împăratul „celor 16 luni de guvernare" nu putea fi vorba.

Și, straniu, dar adevărat, îl muncea mai mult gândul dinspre partea Dachiei lui Decebal. Și despre conducătorul ei despre care se spunea că este viteaz, puternic și de neînvins. Și despre bărbații bărboși din oastea lui ce fuseseră numiți „cei mai viteji și mai drepți dintre traci"; ce se credeau nemuritori.

Să ne amintim: Toți potentații Romei avuseseră un fel de coșmar, cel al „primejdiei dace". La Traian nu era un coșmar, ci un vis care trebuia împlinit: înfrângerea nemuritorilor aceea și a viteazului lor conducător, Decebal. Nu o teamă, nici o obsesie, ci un ideal!

Dar ca strateg militar, știa că Decebal făurise „noua Dacie", refăcuse statul dac de odinioară al neasemuitului Burebista. E drept, în hotare mai restrânse, dar cu atât mai de temut, cu cât dacii lui Decebal exercitau o mare forță de atracție asupra neamurilor vecine, trace sau de origini mai apropiate sau chiar mai îndepărtate de ei.

Ori, o coaliție de state de orientare antiromană, condusă de un vestit și capabil comandant militar precum Decebal, pe care îl asemuia în mintea lui înfierbântată de „biruință prin merit" cu cartaginezul Hanibal, cu macedoneanul Alexandru, în sfârșit cu Cezar și Octavian, o asemenea coaliție ar fi putut da mult de furcă puterii romane sau chiar să-i grăbească sfârșitul.

Gândea realist și nu visător. Știa că, pentru a învinge puterea dacă, pe care înaintașii izbutiseră să o înconjoare

teritorial, era necesar ca această „inimă fierbinte de lume" – să fie despărțită de aliați și sugrumată. Nu era destul numai atât. Știa că e necesar ca, de la gurile Rinului până la cele ale Dunării, să revizuiască, să reîntărească și să completeze întregul sistem defensiv roman, constituit din castre, șanțuri, valuri de pământ. Acestea trebuiau să fie supravegheate și mai mult, strașnic păzite de trupe. Iar în rândurile trupelor trebuia să domnească o strașnică disciplină.

Toate acestea cereau muncă titanică, ceasuri din zi și chiar din noapte, jertfă prin lipsă de la fața plăcerilor și desfătărilor lumești, concentrarea maximă asupra necesităților Romei mai întâi. Gândind strategic și tactic viitorul împărăției romane, Traian se poate spune că „nu dormea și nu bea până ce gândul nu obosea, iar când gândul obosea, se trezea și lucra până ce biruia".

Era o luptă măreață, mai altfel, dar poate tot așa de necesară ca aceea de pe câmpul bătăliilor. Pentru că o asemenea luptă se preschimba în planuri tactice, care pregăteau lupta și îi asigurau biruința. Astfel încât, gândind la strategie pentru viitorul luminos al Romei, Traian a știut că următoarea etapă tactică era lupta pentru cucerirea Daciei și încă de pe acum și-a schițat următoarele acțiuni militare împotriva dacilor din Carpați.

Gândind toate aceste lucruri, Traian nu era nici bun și nici rău. Sau era cu gândul bun dinspre partea Romei și gând rău pentru Dacia. Dar ce câștig nutrea Traian dinspre partea cuceririi Daciei? El, nici un câștig, dar Roma lui foarte mult... Și anume: obținea o poziție strategică de prim ordin pentru a merge mai departe. Lichida permanenta tradițională

„primejdie dacă" și o dată cu ea puterea de atracție a dacilor asupra lumii ce îi încojura. Iar pe plan spiritual, dacă vrem, prin cucerirea Daciei întărea romanitatea orientală. În plus, bogățiile și frumusețile acestui meleag carpato-dunăreano-pontic și poporul harnic și viteaz pentru mână de lucru și mână de luptă, mai ales, în armatele Romei. Și mai era ceva. Acest monarh, căruia i se spunea „Traian cel drept" și căruia senatul îi acordase titlul de *„Optimus Princeps"*, adică „cel mai bun dintre împărați", avea și el ca om simțirea și mândria lui, amorul său propriu. Iar ca soldat, demnitatea. El socotea că pacea din 89, până ce nu va fi ștearsă prin luptă și biruință, va apăsa ca un stigmat și umilință asupra Romei sale pe care o iubea nespus. Deși nu era răspunzător de condițiile acestei păci, a o lichida însemna pentru Traian o datorie sacră.

În cei trei ani care despart suirea lui pe tron de începutul războaielor cu dacii, Traian a luat cele mai numeroase și felurite măsuri pentru atacul plănuit asupra Daciei. A fost săpată o șosea în stâncă pe malul drept al Dunării, în strâmtoarea de la Cazane, faimoasa *„Tabula Traiana"*, care a fost terminată în anul 100. E bine de știut că Traian a plănuit a ataca tot prin Banat pe daci, calea cea mai scurtă către Sarmizegetusa Regia, din masivul Șureanu al munților Orăștiei. Referitor la armată, Traian sporește efectivul trupelor destinate atacării Daciei, prin însemnate recrutări. Se întâlnesc acum pentru prima dată 15 unități auxiliare de cavalerie și infanterie. Totodată este ridicat numărul cohortelor pretoriene de la 9 la 10 și acestea vor fi

obligate să participe la războaiele cu dacii, fapt rar întâmplat până la el.

Dar nu numai atât: pentru a vedea dacă planul gândit de el și poruncile date sunt îndeplinite, a inspectat personal, din timp, tot și toate, a pus la punct în cele mai mici amănunte totul. Pentru că Traian nu se temea de „primejdia dacă", dar își făcuse un ideal din înfrângerea Daciei lui Decebal.

La rândul lui, Decebal, „vulturul Carpaților", cum ajunsese să i se spună, nu s-a încumetat niciodată să se laude cu condițiile păcii din 89. Dimpotrivă, știa că, după suirea pe tron a lui Traian, acesta era unul din pretextele de reîncepere a războiului. El a pregătit temeinic clipa când împăratul Traian își va mâna trupele spre Dacia sa.

Decebal credea în puterea unității dace și lupta pentru ca toți cei nemulțumiți de Roma, vecini sau mai îndepărtați de Dacia, să constituie un front la hotarele imperiale, de spirit anti-roman, prin tot și toate. Chemarea lui Decebal se putea citi pe buzele sale când dădea porunci sau fără a se vedea, ci doar simți în fântâna adâncă a inimii sale fierbinți, unde dogorea veșnic lava aprinsului vulcan; și chemarea lui Decebal, „leul Carpaților" – cum iarăși i se mai spunea – suna astfel:

„Veniți, fraților, veniți,
La hotare,
Părinți, fii, nepoți, să fiți,
Până-n zare,

Să luptăm pentru pământ
Pân-la moarte,
Neamului să-i dăruim,
Dreaptă parte!

Viața nu v-o întristați,
Gura nu v-o lăudați,
Trădarea să n-o gustați,
Jurământul nu-l călcați,
Dușmanului nu vă dați;
Lupta nu o încetați,
Pân-la moarte!"

Decebal a întărit cetățile de apărare, a sporit efectivele armatei, s-a apropiat mult de oșteni și căpetenii, cu dragoste pentru fiecare. Oștenii erau și ei, fiecare, o credință și un legământ. Cântecul plutea nestingherit de la dac la dac, de la om la om, de la inimă la inimă:

„Lupta nu o încetați,
Pân-la moarte!"

Decebal a întărit într-una legăturile de prietenie și alianță cu triburile de la sud de Dunăre, frați traci ce fuseseră împreună cu dacii nord-dunăreni în hotarele burebistane. Și cu vecinii din cele patru puncte cardinale ale Daciei rotunde. Numai împreună cu ei putea învinge forța lui Traian.

Lava aprinsului vulcan din inima lui Decebal lăsa încă un cânt să se înfiripe:

„Veniți, fraților, din ani,
Împotrivă la romani,
Câtă trăcime, atâta
Cu sabia și cu bâta,
Săbieri sau lăncieri,
Sulițari sau prăștieri,
Din Haemus pân-la Danub,
Pentru neamul nostru sfânt,
Să le stăm în acești ani
Împotrivă la romani...“

Și la chemarea lui Decebal se strângeau oști nenumărate și făceau zid de cetate pentru ca, așa cum stătea scris în inima lui Decebal, să stea „împotrivă la romani“.

Jurnal din bătăliile marelui război daco-roman al anilor 101-102

Anul 101. Anul care avea să pună capăt celor 12 ani în șir de pace și liniște și totodată să sfâșie pecetea care se așternuse peste tratatul din 89, rușinos pentru romanii lui Traian, și mai ales pentru sufletul mândru al împăratului romanilor, Traian.

Sosise și vara. O vară tare călduroasă și greu de suportat din cauza cumplitei arșițe ce se așternea peste fire și oameni. Romanii se simțeau bine în căldura luptei, în timp

ce, pe timp de iarnă, nu prea luptau decât când erau nevoiți a o face. Dacii, dimpotrivă, erau în lumea luptei pe orice vreme, vară-iarnă, când era vorba de pământul și libertatea lor.

Era așadar vara lui 101, an prevestitor de la începutul secolului al II-lea. O vară de pomină, de legendă și de poveste bogată în fapte. Dunărea, hotarul celor două lumi care participau la pregătirea luptei, era martora evenimentelor ce aveau să urmeze.

Împăratul Traian în fruntea armatei romane, venite în număr mare, să pârjolească lumea dacă și s-o supună, privea în zare linia lucioasă a fluviului pe care se pregătea să-l străbată. Avea figura senină, dârză, neînduplecată și austeră.

De pe celălalt mal, Decebal privea în zare strălucirea de argint a apei fluviului sfânt, Dunărea. Sau strălucirea ei de aur, când o potopeau razele soarelui în creștet. Figura lui Decebal era mohorâtă, ca la vreme de furtună, și dogorâtoare în interiorul ființei sale, ca la vreme de credință nestrămutată în neamul său, în țara sa, în el însuși, regele Dachiei renăscute.

Și se porniră armiile romane pe același drum pe care îl urmaseră și oștile lui Domițian. Realitatea era crâncenă. Legenda se înfiripa pe nesimțite, la tot pasul. Preschimbă aceste războaie decebalo-traianice în simfonii și le conferă nimb de epopee, poate cu nimic mai prejos decât în *Iliada* și *Odiseea*. Dar povestirea trece de la Homeiros și Troia, la daci și romani și la cetatea de piatră a țării Dachiei. Ca și în poemele homerice asistăm la prezența zeilor care încep să se amestece într-un dublu înțeles al cuvântului. În primul

înțeles, să se amestece în treburile oamenilor, ale combatanților; în al doilea, se amestecă zeii daci cu cei romani, ca și în *Iliada*: zeii protectori ai Troiei și zeii protectori ai grecilor. Să-l credem pe Homer? Să credem în războaiele daco-romane și în filonul evenimentelor?

De partea lui Homer rămân epopeile ce ni le-a lăsat. De partea întâmplărilor și legendelor ce s-au țesut cu privire la războaiele daco-romane stau imaginile prea izbutite și convingătoare ale Columnei lui Traian.

De pildă documentele istoricilor consemnează că cea mai mare parte a romanilor trece Dunărea dinspre Moesia Superior, în dreptul orașului Viminacium. Încrezători, netemători. Pe Columnă apare, pe fundal de legendă, zeul bărbos Danubius, ieșit pe jumătate din apa fluviului. Fie că l-au văzut sau nu, romanii înaintează. Cui ține parte acest zeu: romanilor sau dacilor? Întrebare firească, dacă ne gândim că dacii considerau Dunărea fluviu sfânt și, când plecau la luptă, sorbeau apă din Dunăre ca să prindă putere. Iar copiii dacilor erau la naștere scăldați în apa fluviului pentru a crește mari, puternici și plini de virtutea vitejiei.

Dar zeii se amestecă. Se pare că de data aceasta zeul Danubius fie este imparțial, fie așteaptă derularea evenimentelor. Acum el asistă binevoitor la trecerea soldaților romani pe un pod dublu de vase. Altfel l-ar fi chemat într-ajutor pe titularul zeu al mării și tuturor apelor, Poseidonul grecesc sau Neptunul roman, aducător de furtuni nebănuite pentru a-i opri pe romani să treacă Dunărea. Sau ar fi intevenit el însuși cu putere zeească pentru a tulbura apele și a le învolbura, creând zid de valuri în fața asediatorilor...

Pătrunzând cu trupele în Banat, împăratul Traian urmărește, dacă nu același traseu, același obiectiv: localitatea Tapae. Era al treilea Tapae în istoria războaielor dacoromane. Dar până să ajungă acolo, Traian pregătește cu prudență bătălia. Armatele lui ocupă Banatul cu trupe, ridică poduri și așează castre puternice.

Nu era vorba de a cuceri un teritoriu oarecare, ci meleagul apărat de dacii nemuritori și de viteazul lor rege, Decebal. Regele dac este și el prudent. N-a atacat armatele romane care înaintau, ci și-a concentrat oștirea în zona strategică Tapae. Doar nu era vorba de vreo armată oarecare trimisă, de pildă, de Domițian, ci de armatele romane conduse de împăratul Traian.

Dar înainte de confruntarea de la Tapae, în sistemul său de alianțe, Decebal izbutise să-și apropie pe buri, puternice triburi trace de la sud de Dunăre. Prin aceștia, Decebal trimite o solie de pace la Traian. Și pe ce credeți că așternuse regele dac gândul său de pace? Nicăieri în altă parte decât pe o ciupercă uriașă găsită la poalele unei păduri. Era o ciupercă bună de mâncat, purtând astfel semnul dorinței de pace. Dear fi fost otrăvitoare, însemna dorința de război. Textul scurt de pe această ciupercă, scris în litere latine, îndemna pe toate căile la înțelegere: „Împărate Traian, nu dorim război cu Roma. Cazi la învoială de pace și retrage oștile de pe pământul dac!"

Și să mai zicem că voievozii români din epoca medievală n-au învățat de la strămoși și n-au urmat înțelepciunea lor! Cam asemenea cuvinte cuprindea și solia lui Basarab I, întemeietorul Țării Românești, către regele Ungariei, Carol

Robert de Anjou. De la cine le-o fi luat drept pildă: de la Dromihete, Burebista sau Decebal?

A venit vremea confruntării de la Tapae. Decebal n-a izbutit să-și pună în practică planul său de a întinde curse dușmanului. Astfel încât n-a mai împuținat din trupele romane înainte de angajarea bătăliei. Traian era și el meșter, dacă nu în întinderea curselor, în evitarea lor. Și mai ales era meșter în consolidarea lui temeinică pe măsură ce înainta. Așa încât Traian „l-a scos pe Decebal din bârlogul său", cum s-ar putea spune, și l-a silit să-i stea în față în luptă deschisă. Tabloul luptei este redat pe Columnă. Cavaleria și infanteria romană pornesc la atac sprijinite de „prăștiași". Atacă în rânduri strânse, greu de străpuns. Pedestrașii daci se apără cu înverșunare, rezistă cu eforturi supraumane, având în vedere numărul mult superior al soldaților romani și tehnica lor de luptă. Dacii sunt adevărați eroi, însă romanii sunt adevărați cuceritori. Dacii rezistă la poalele unui deal păduros. Dar pădurea nu mai fabrică oșteni ca altădată. Rezistă cât pot. Până când izbucnește o furtună, cu tunete și fulgere, care este redată pe Columnă sub chipul lui „Jupiter Tonans", protectorul armatelor romane... O fi fost zeul Jupiter sau furtuna iscată de atacatori?

Fapt este că Decebal, pentru a evita un dezastru, tună cu glasul poruncitor spre ai săi:

— Să ne retragem, vitejii mei! Și să ne întărim pe pozițiile din munți!

Strașnică poruncă și la timp venită. Mulți oșteni daci, din cei puțini ai lui Decebal, scapă de furtuna dezlănțuită. Nici Traian nu este biruitor. Are multe pierderi în oameni și materiale de război.

„De-ar fi fost..." Dar n-a fost decât astfel. Cei răniți din partea traiană gem prin întunericul nopții ce se lasă peste luptă și Traian însuși este văzut rupându-și veșmintele pentru a face pansamente pentru cei răniți.

Totuși romanii cred în destinul lor cuceritor, însuflețiți de împăratul Traian, care crede pe deasupra în aura sa de conducător de oștire. Și astfel, protejați de cine știe ce zeu, poate chiar Ares să fie la mijloc, își deschid drum mereu ofensiv spre Țara Hațegului și spre istoricul nucleu al puterii dace din munții Șureanu.

Ce speră ei? Totul! Adică să continue lupta până la capăt, până la cuprinderea Daciei în fruntariile imperiale! Dacii rezistă. Ce speră ei? Gonirea trupelor romane de pe cuprinsul moșiei lor strămoșești! Îi ajută credința în țara și neamul lor. Vitejie și neînfricare. Cele mai teribile arme în luptă. Poate și zeii. Acum poate să fi existat „zeul iarnă". Poartă barbă mare. Seamănă cu luptătorii daci. Numai că barba lui este albă de tot, de omăt. Are mulți frați și surori, nepoți și nepoței. Poate că unul din ei este Zeul Îngheț, cel care îngheață Dunărea.

Traian încetează înaintarea din cauza Zeului Îngheț, care-i favorizează pe daci. Traian își lasă armiile pe pozițiile cucerite și așteaptă venirea primăverii. Dacii lui Decebal sunt teribili pe timp de iarnă. Sunt meșteri în a-și făuri din oase și fier, din cuie ascuțite un fel de patine legate de încălțări, ce alunecă ușor pe Dunărea înghețată.

Și în timp ce Traian își lăsă trupele la iernat în Țara Hațegului, Decebal făurește un plan temerar. În iarna anului

101/102, având ca aliați pe buri, bastarni și roxolani, trec Dunărea pentru a ataca garnizoanele romane din Moesia, formate din trupe auxiliare. Burii erau vestiți prin atacul dat prin surprindere, bastarnii prin atacul dat călări, roxolanii, conduși de Susagas, au și ei călăreți de elită, pe reputații cataphractari. Îi distingeai din o mie de mii de luptători de oaste prin faptul că erau acoperiți de zale așezate în formă de solzi.

Zeul iarnă îi protejează pe daci și aliații lor. Până la un punct însă. Când gheața se rupe sub greutatea cailor și a călăreților, pedestrimea își face loc alunecând pe gheață. Nici chiar călăreții nu se îneacă fiind buni înotători. Iar gerul vindeca după câteva ceasuri pieptul frânt al zidului de gheață.

Dar Traian este neîmblânzit. Parcă cere și el protecția „zeului iarnă". Sau o capturează, făcând-o prizoniera voinței sale. El pornește de-a lungul Dunării cu oști puternice și conduce trei ciocniri însemnate: în prima reușește să zdrobească întreaga cavalerie a cataphractarilor roxolani; în a doua ciocnire, ce se desfășoară pe timp de noapte, îi înfrânge pe daci și pe aliații lor, iar în a treia ciocnire, cea decisivă, Traian, care participă la această sângeroasă bătălie de la Adamclissi, învinge din nou și pune capăt astfel expediției sud-dunărene iernatice a lui Decebal. Aceasta îl ajută ca, în primăvara anului 102, să continue înaintarea prin Muntenia și Pasul Branului spre Transilvania. Cel mai zelos general al lui Traian se dovedește a fi guvernatorul Moesiei Inferioare, M. Laberius Maximus. Apoi cucerește o cetate din răsăritul Masivului Șureanu, probabil Căpâlna, pe care Decebal punea mare preț în sistemul lui defensiv. El reușește să o captureze chiar pe sora lui Decebal, pe vestita și legendara Dochia.

Pe rând apoi, armatele asaltează și incendiază cetatea de la Costești, bătrânul centru dacic încă din vremea lui Burebista și Deceneu și distrug marea așezare de la Fețele Albe.

Nu era numai ajutorul zeilor protectori ai Romei. Sau mai bine zis alții erau factorii care acționau acum pentru a conduce la biruința romanilor. Pe lângă numărul mare de luptători și calitățile lor militare și cea mai înaintată tehnică de luptă la vremea aceea, romanii, respectiv Traian, aducea din provinciile cucerite mereu și mereu noi luptători. De pildă, așezarea de la Fețele Albe, din imediata apropiere a Sarmizegetusei, a găsit printre asaltatori și cavalerie maură. Ce căutau oare maurii în Dacia lui Decebal?

În aceste grele condiții, deși Decebal nu se socotește înfrânt, solicită, prin soli, lui Traian pacea.

Oricum, biruitorul Traian este întâmpinat de soldații din toate neamurile supuse Romei cu aclamații: *„Ave Caesar, ave Augustus, ave Imperator!"*

Nici Decebal nu este socotit de ai săi înfrânt. Ci, în această încercare pentru daci, este respectat și iubit mai mult. Și el este aclamat de mica oaste dacă:

„Să trăiești și să ne conduci în luptă, mărite rege Decebal, pentru Dacia noastră liberă!"

Ochii lui Decebal se înrourează. Prind multă lumină. Le mulțumește luptătorilor daci. Și gândește, cuprins de o mare bucurie:

„Pentru asemenea luptători și pentru țara mea, merită să trăiesc și să continui lupta până la ultima zvâcnire de viață!"

O mică pace între două mari războaie (102)

Pacea din 102 punea capăt primului mare război dacic. Era un coşmar pentru regele Decebal şi neamul său de viteji. Sau poate nedreaptă. Oricum, un coşmar nemeritat. Dar un triumf pentru împăratul Romei, triumf meritat!

Traian avea mintea strălucită şi inima fiebinte. Dar, în privinţa păcii pe care trebuia să o încheie cu dacii, judeca doar cu mintea. Ştia că mintea judecă ce trebuie făcut şi inima e slabă şi ar putea judeca omeneşte, cu milă pentru cel căzut. Ori aici nu încăpea decât „judecată dreaptă", pe care o socotea însăşi judecata istoriei. Nici milă şi nici îndurare!

Decebal nu aştepta nici el milă şi îndurare. Nici el nu-şi folosea acum inima, ci doar mintea, care îi spunea ce trebuie să facă. Într-o astfel de încordare a spiritelor, asemănătoare întrucâtva cu încleştarea din timpul bătăliilor, s-a semnat pacea din anul 102, prin care Traian punea condiţii grele rivalului său. Traian îşi lua măsuri ca această pace să-i dea oricând posibilitatea să-şi atingă scopul: supunerea deplină a Daciei. O asemenea pace putea fi caracterizată drept „pacea care hrănea războiul" sau „pacea cu două tăişuri". Amândouă aceste denumiri se refereau mai cu seamă la Decebal.

Dar se vedem care erau condiţiile păcii. Astfel vom înţelege şi tactica lui Traian şi caracterizările la adresa păcii. Decebal trebuia să cedeze teritoriile pe care romanii le ocupaseră în anii 101-102 şi anume: Banatul, Ţara Haţegului, Oltenia, Muntenia, S-Estul Transilvaniei şi sudul Moldovei până la gura fluviului Tyras (Nistru).

Ce însemna acest lucru? Teritoriul pe care îl visase atât Decebal și idealul său în luptă, refacerea statului lui Burebista suferea mari amputări. „Dachia Magna", temută de potentații Romei, rămăsese la chip doar o umbră. Traian, pe de-o parte, realiza abia acum adevărata încercuire a Daciei, lipsind pe Decebal de aliații săi din trecut pentru că tratatul de pace hotăra ca Decebal „să aibă de prieteni și de dușmani pe prietenii și pe dușmanii romanilor". Adică el trebuie să renunțe la o politică externă independentă și nu mai putea fi astfel independent nici în interiorul regatului său cât îi mai rămăsese. Pe de altă parte Traian spăla, prin sângele soldaților romani, căzuți pentru a cuceri, și a oștenilor daci, căzuți pentru a apăra pământul dac, întreaga rușine care apăsa asupra Romei prin pacea „blestemată" din anul 89. Traian îi impunea lui Decebal să predea Romei armele și mașinile de război primite de la Roma, să extrădeze specialiștii și dezertorii romani. Decebal era obligat să nu mai primească fugari sud-dunăreni, să nu mai angajeze militari romani.

Care rege cu mândrie și demnitate ar fi admis să trăiască în umbra unor asemenea condiții? Decebal, cel mai mândru, viteaz și demn rege, „vulturul Carpaților" sau „leul dunărean"? El să stea sub obrocul unei asemenea păci, în timp ce Traian sărbătorea la Roma triumful, primea supranumele de *Dacicus*, care îl onora peste măsură, și emisiunile monetare reprezentau, spre umilința lui Decebal, îngenuncherea Daciei? Știa Traian că, dacă Decebal s-ar fi răzvrătit, însemna că pornea al doilea război. Și că această pace năștea război zi de zi și ceas de ceas. Pacea era cu două tăișuri. Pe un tăiș scria „supunerea rușinoasă", iar pe celălalt „război".

Dar *„Dura lex, sed lex"* și *„Vae victis!"*. Iar despre pacea din 102 se mai poate spune *„Dura pax, sed pax!"*.

Jurnal din bătăliile celui de-al doilea război daco-roman din anii 105-106

Ar fi foarte greu să caracterizăm pacea din anul 102 ca fiind sau nu dreaptă. Putem spune însă limpede că „pentru romani era mumă, iar pentru daci, ciumă". Că ea dezvăluia sau arăta încă o dată cât de iscusit strateg politic și militar era Traian și cât de rănit în demnitatea lui, suflet nobil și mare luptător pentru libertate, Decebal.

Dar aceste afirmații fac să nu mai fie nevoie a vorbi despre vreun spirit de pace în anii „de pace" 102-105. Deși impusese o asemenea pace, Traian însuși nu credea în tăria ei și pornise să se pregătească de un nou război. Pentru că învingătorii nu aveau condiții de respectat. „Eu ca învingător, putea spune Traian, fac ce vreau în Imperiul meu!", și a făcut ce a vrut, pentru a porni din nou războiul: întărește linia Dunării și efectivele militare romane din teritoriile Daciei ocupate. Era dreptul lui care, după legea păcii sale, întărea condițiile învingătorului în securitate. Între anii 103-105, din porunca lui Traian și după planurile renumitului arhitect Apolodor din Damasc este construit un pod peste Dunăre la Drobeta (Turnu Severin), gigantic pentru acea vreme. La fel, Traian poruncește consolidarea fortificațiilor romane din Oltenia și Muntenia, în special cele de la Romula (Reșca) și Drajna de Sus, ca și toate celelalte castre până la Barboși, Capidava, având ca scop preîntâmpinarea unei expediții dacice de felul celei din iarna anului 102-103.

Dar „vulturul Carpaților" și „Leul de la Dunăre" nu se înspăimântă, doar se îngrijorează. Nu cedează și nu disperă, știe doar că trebuie să ia măsuri. În inima lui Decebal se înfiripau, ca un imn alinător și binefăcător sufletului său, cuvintele:

„E vremea iarăși, Decebal,
Să îți arăți tăria,
Tu care liber te-ai născut,
Nu poți fi rob sub al tău scut,
Arată-ți vrednicia!
Ridică-te din al tău lut
Să îți arăți tăria,
Fii șoimul tânăr de-nceput
Și vultur din Carpați să fii,
Ca leu vei birui!"

Decebal nu mai era un simplu rege. Era un scut, un jurământ pentru poporul său, care îl urma în luptă fără șovăire. Era un zeu și un nemuritor care prindea să intre în legendă. El își reorientează strategia sa. Nu mai putea fi sol al păcii, ci fiu al zeului suprem al războiului de eliberare al neamului său. Traian îi dovedise că, pentru a câștiga în luptă, nu e bine a te apăra numai, ci a porni la ofensivă cu tot ceea ce îți aparține: brațele neamului tău, credința în biruință.

Decebal trece astfel la refacerea acropolei de la Costești, distrusă de romani în timpul războiului, reface și consolidează alte cetăți din munții Șureanu și Trascău, primește transfugi romani, care erau meșteri în construirea mașinilor de război, pedepsește pe șefii triburilor dace care se închinaseră lui Traian înainte de pacea din 102 și care încălecaseră „caii troieni" ai trădării. Îi atacă pe iazygi, care deveniseră aliații Romei și anexaseră vestul Banatului în timpul războiului din 101-102, trimite soli la vecinii germanici pentru refacerea alianțelor antiromane.

Fiecare asemenea fapte ale regelui dac contraveneau

prevederilor și cerințelor păcii din 102 și constituiau pentru Traian un permanent *„casus belli"* (pretext de război). Era într-adevăr sabia cu două tăișuri. O dovedește ultimatumul lui Traian și respingerea lui de către Decebal în primele luni ale anului 105. Iar după utimatum, „vulturul Carpaților", simțindu-se parcă dezlegat de pacea din 102, devine mai aprig, adică ofensiv și de „neîmblânzit". El acționează potrivit noii orientări strategice pe care, de fapt, o inaugurase încă din iarna anilor 101/102. Acum atacă garnizoanele romane din Țara Hațegului, Banat și Oltenia. Recurge din nou la „cursele" sale celebre. Uneia dintre ele îi cade pradă comandantul trupelor imperiale din zona de ocupație, fostul guvernator al Moesiei Superioare și Pannonia, Pompeius Longinus.

Este în capturarea împământenită pretutindeni în strategia luptelor și răscumpărarea, care urmează, un semn că Decebal devenise extrem de neîmblânzit și de dur și recurgea chiar la metode extreme. Cum împăratul Traian ținea foarte mult la Longinus, pentru spiritul intransigent și bravura militară, Decebal îi pune el o condiție împăratului: eliberarea prizonierului în schimbul retragerii garnizoanelor romane la sud de Dunăre. Atunci, în ființa lui Traian s-a petrecut o luptă a cugetului. Se afla într-un moment critic: salvarea prietenului și darea înapoi din fața lui Decebal, sau pierderea prietenului și salvarea onoarei sale militare și imperiale.

Dar ce mare noroc pentru împăratul Traian! De departe, Longinus a aflat prețul salvării sale și a intuit frământările din sufletul lui Traian. A ales calea onoarei: s-a otrăvit, dând astfel senatului drum deschis pentru ruperea păcii cu Decebal și declanșarea războiului din 105. Ca o ultimă încercare „extremă" a lui Decebal este punerea la cale

a asasinării chiar a lui Traian în momentul în care împăratul trecuse pe podul de la Drobeta, iar burii și roxolanii nu mai reînnoiseră alianțele cu Decebal, ci își manifestă bunăvoința față de împăratul roman.

Dar Traian nu era nici măcar Longinus, ci împăratul Romei. Nu putea cădea într-o cursă de ultimă oră menită să-l ucidă și să-l scoată din istorie înainte de a-i veni vremea să plece el singur. Așa încât cei trimiși de Decebal sunt prinși și începe al doilea război, în toată plinătatea grozăviei sale.

„Alea jacta est!" Zarurile au fost aruncate din nou în istorie. Deși istoria lui Caesar, cea de la trecerea Rubiconului, nu se repetă în nici un fel. Acum erau în jocul zarurilor și Traian ca și Decebal. Amândoi aruncaseră zarurile pentru o miză comună: biruința!

În fața Sarmizegetusei

Armatele conduse de Traian trec podul de la Drobeta. Romanii erau în elementul lor: ofensiva. Zeul bărbos Danubius îi privește cu bunăvoință. Ei sunt siguri pe ei, număr, arme, conducător, stindard. Pe toate scrie tărie și biruință. Traian este încrezător în destinul său de „Dacicus".

Se pare că armatele romane, numărând cam 200.000 luptători, înaintau pe cinci-șase coloane: pe valea Cernei, pe valea Jiului, pe valea Oltului (cea condusă de împărat), pe la Bran... atunci, „toate drumurile celor care atacau Dacia mergeau la Sarmizegetusa", iar când ajunseră de se împreunară

și înconjurară cetatea, Traian pe un cal aprig în fruntea tuturor gândea cam așa:

„Cetate eternă Roma, de la nașterea ta seculară ți-ai mânat armiile în cele patru zări ale lumii. Ai cucerit cetăți, orașe și sate, regate și împărății. Ai năruit puteri străine și ai înălțat temeliile tale eterne. Fie ca și eu, unul din slujitorii tăi, să adaug azi o filă de glorie la sutele de biruințe ale tale, cetate eternă, ca dar din partea mea și a luptătorilor mei, inima statului dac, Sarmizegetusa. Care și ea s-a vrut eternă și nemuritoare prin meritul luptătorilor daci și al regelui Decebalus... Fie dar ca Sarmizegetusa să rămână eternă tot prin tine, Roma mea seculară, cetate eternă!"

Iar de sus, de pe ziduri, regele erou Decebal, în apoteoza dacică a soarelui care începea să apună, gândea:

„Cei mai viteji și mai drepți dintre traci" au izbutit, prin bravura armelor, să rămână liberi și neplecați în fața dușmanului. Iar eu, unul din regii pe care i-a dat neamul nostru, mi-am împlinit datoria jurământului meu: credința și neplecarea în fața dușmanului."

Și de sus de unde era, părea o statuie a timpului. Era privit parcă de un singur mare ochi al luptătorilor care erau lângă el, cu același braț, dăruit Dachiei, și cu aceeași bătaie de inimă. Și Zoron, și Vezina, și Murceneu și...

Toți așteptau semnalul de luptă. Și atunci se auzi tunând vocea regelui Decebal:

— Viteji, cu patria noastră pe buze, să luptăm până la ultima clipă pentru dăinuirea ei veșnică în libertate... Înainte, neamul meu dac!

Vocea lui Decebal suna ca a tunetului. Suna și răsuna. Și parcă suna și răsuna inima pământului dac.

Sfârșitul marelui erou dac

Venise sfârșitul Sarmizegetusei. Așa hotărâseră zeii dacilor sau toți zeii împreună, adică zeii greci, daci și romani. Dar mai cu seamă așa hotărâseră oamenii. Erau un imens joc al armelor, atât a celor dace, menite apărării inimii statului dac – cetatea sfântă unde străjuia Kogaiononul – cât și asaltatorii zidurilor, soldații Romei.

Și unii și alții își disputau voința și împărățiile și chiar viața lor. În fruntea dacilor, Decebal, frunte neplecată, dar arcuită, ca o imensă boltă de cer albastru, cătând soarele. În fruntea romanilor Cezarul și Augustul Traian, frunte dreaptă spre tării și spre zarea pe care o căuta tot mai întinsă.

Vulturii părăsiseră tăriile văzduhului și se aruncaseră în găurile stâncilor, cuiburi sortite amurgului. De pe pământul de sub văzduh, vulturii-oameni erau acum în bătălie.

Romanii trecuseră acum toate obstacolele puse în calea lor de către daci. Ajunseseră la zidurile cetății. Așezaseră scări înalte pe ziduri să ajungă sus și apoi să treacă de ziduri peste trupuri dace. Să se înalțe în tării și să ia locul vulturilor.

Dar cetatea nu se dădea cu una cu două. Nici cu zece tării romane. Dacii erau puțini, dar parcă izvorau dintr-o fântână cu apă vie; dătătoare de bine în curgerea ei neobosită. Neobosite erau brațele. Jos, porțile fuseseră și ele sfărâmate de „berbeci". În interior pătrunseseră și se scurgeau șuvoi soldații Romei. Armii nesfârșite cât nu se mai terminau. Se duceau lupte pe scările interioare ale cetății în timp ce scările suitoare agățate de ziduri erau pline. Catapultele zvârleau cu piatră, dar și cu gură de foc.

Venise apoteoza Romei. Sosise amurgul dacilor. Dar nu și al vitejiei lor. Dacii întâmpinau cu arme pe asediator.

A fost o vreme și Decebal acolo sus. În iureșul luptei. În năvala gândului. Era și Zoron. Și fiul adoptiv al lui Decebal, Murceneu, cel nebiruit pînă acum. Și câți Murcenei și câți Viezuri. Și câtă viță dacă încă nebiruită.

Erau și femei dace cu părul făcut coc la spate și prins în maramă. Neînfricate, apărând alături de bătrâni și luptătorii cei tineri viața copiilor lor. Ba și copiii care-și apărau singuri viața, nu mai înainte de a se gândi la viața Sarmizegetusei.

La un moment al luptei, cât clipa sau poate cât veacul, Decebal îl văzu pe Zoron cum dobora vrăjmași cu grămada ca și cum trecea ca secera peste spicele înalte ale câmpului. Era și Murceneu și alți luptători daci vestiți. Dar Murceneu era ca apa, iar Zoron prinsese chipul focului. Rămăsese cel nebiruit. Nu, nu era să rămână așa pe vecie. Pentru că și el avea un dușman chiar mai puternic decât el. Și care avea o coasă mult mai tăioasă chiar decât sabia lui.

Îl văzu pe Zoron împresurat de vrăjmași și, într-o clipă, despresurat prin voința și propriile lui puteri. Apoi iar împresurat, dar doar pentru o clipă. Deși bătrân, Zoron era parcă un zeu al luptei. Poate el era zeul războiului, cel anunțat de Deceneu. Dar nu, nu putea fi zeul războiului, de vreme ce zeul războiului era Decebal.

Zoron își făcea însă dreptate cu pieptul înainte. Deodată, vreo zece doisprezece romani apărură la înălțimea zidurilor, venind de pe scară și sărind în cetate. Zoron, care tocmai se despresurase, îi văzu. Alergă în întâmpinarea lor și aceștia, cu sulițe lungi, străpunseră cu douăsprezece tăișuri pieptul viteazului.

Decebal văzu acestă scenă, dar continuă să lupte mai

departe. Ce durere crâncenă îl pătrunse însă și pe el! Durerea celor douăsprezece împunsături! Nu putea să-l ajute cu nimic. În clipa următoare văzu o altă scenă. Mult mai teribilă, poate cea mai teribilă din câte văzuse până acum: cu pieptul plin de sânge, dar cu o forță uriașă și cu o credință asemenea, îi împingea cu pieptul pe cei doisprezece romani înspre zid. Iar când ajunse, îi prinse cu brațele sale uriașe și le făcu vânt peste ziduri. Dar o dată cu ei se prăbuși și el în hău.

Inima lui Decebal se opri o clipă uimită în loc. Apoi începu să bată din nou, ca o bucurie a vitejiei adevărate. Parcă în clipa prăbușirii în hău, îi prinsese, în frântura ei, privirile lui Zoron. Și parcă și acesta prinsese privirile regelui său într-un surâs suprem al despărțirii.

Dar Zoron nu era o pasăre. Nu avea decât aripi închipuite. Privirile lui și gestul făcut erau un cântec de lebădă. Măreț, triumfal și sfâșietor. Gândul plin de mândrie și durere al lui Decebal dădea salutul suprem acelui cânt de lebădă nemaivăzut:

„Rămas bun, Zoron, tu cel mai strașnic luptător dac, tu cel neînvins, tu învățătorul meu. Înalță-te la zei și fii nemuritor!“ Dar Zoron era numai începutul cântecului de lebădă. Treptat, Decebal își lua rămas bun de la alți luptători precum și de la femei și copii, care, după puterea lor, se luau de gât cu asediatorii și porneau spre hău împreună, dându-se morții. Decebal avea un singur salut pentru toți acești eroi.

Apoi nici salut, nici glas de durere. Decebal era durerea însăși. Durere care nu poartă lacrimi, ci doar chip de mândrie. Decebal era durerea însăși, era însăși mândria demnității. Îi văzu pe rând și pe Murceneu și pe alți luptători daci cum cădeau cu sabia în mână, cum îi stătea bine bărbatului dac. Și deveneau nemuritori.

El, Decebal, regele tuturor dacilor nu mai putea rămâne aici, la cetatea cea sfântă Sarmizegetusa. Avea alt gând și altă menire. El, conducătorul suprem al dacilor, nu putea cădea prizonier în mâini dușmane. Arma în mână o ținea zadarnic acum. Ea ar mai fi putut tăia. Și ar mai fi putut ucide vreo doi-trei vrăjmași.

Dar restul? Trebuia să-și croiască o cale nouă prin inima munților și să dea ființă unui nou front de luptă, mai plin de foc și mult mai nimicitor. Făcu semn nobililor daci, unii din ei prieteni de joacă din copilărie. Coborâră o scăriță și pătrunseră în subteranul cetății și curând se aflară departe, între creste de munte. Văzură cetatea în flăcări. Coborâră pe celălalt versant, pentru a isca floarea nouă a ostășimii dace.

Îi erau alături alt Murceneu și Palidas și Viezur și Crizus și Amazis. Și încă alte căpetenii. Îl urmau cu credință înspre piscuri nebănuite, spre poteci neaflate, spre păduri nesfârșite. Acolo unde veghea pavăza pământului dac, sănătos și neadormit. Își amintea de zilele însorite ale copilăriei. De jocurile de odinioară. Suna ciudat. Parcă nu a jocuri de copii, ci a treburi de oameni mari: „De-a întrecerea pe cai, de-a lupta cu spada, de-a prăștierii, de-a arcul cu săgeată, de-a lupta corp la corp..." și câte altele... Știa că nici jocurile copilăriei nu fuseseră în joacă. Ci ele erau presimțiri mature ale vremurilor ce aveau să vină...

Îi gonea pe ai săi ca în vremea copilăriei: „Câștigă cine ajunge mai repede la pădure" și, întotdeauna, mai iute se dovedea Decebal. Și în lupta cu spada și în întrecerea călări și în tragerea cu arcul sau cu praștia.

Acum trebuiau să ajungă la pădure. Dar pădurea fugea parcă de ei, ca și norii pe cer, ca și apele învolburate din

munte spre câmpie în curgerea lor. Iar în spatele lor gonea oastea lui Traian, pentru a-i ajunge.

Și în sfârșit ajungeau la pădure. Iar Decebal le spunea:

„Iată, a venit clipa, frații mei! Ce am avut noi mai scump decât acest pământ, vitejia în luptă și statornicia întru apărarea lui. Acum statornicia e bătută de vânt. Dar trebuie să ne însemnăm numele pe scoarța copacilor pentru a rămâne aici. Copacii vor crește în tulpină, iar numele noastre vor vesti sosirea noastră în împărăția senină a lui Gebeleizis!"

Și și-au însemnat numele pe scoarța copacilor. Dar nici pentru aceasta nu mai era timp și nici de vreo poveste. Din spate soseau călări oștile Romei. Ei fulgerau cu foc în priviri și tot astfel și caii scoteau foc pe nări nechezând.

Atunci vocea lui Decebal, parcă tună, ca de atâtea ori, însă pentru ultima oară:

— Frații mei, sorbiți otrava cea binefăcătoare pentru a nu vă da robi în mâna vrăjmașului! Otrava vă va schimba viața pe o moarte demnă și neplecată. Numai așa veți putea trăi mai departe!

Și ei îl ascultară și acum ca întotdeauna pe regele lor. Sorbiră nectarul salvator și îi dădeau prin aceasta lui Decebal ultimul lor salut. Se despărțeau de copilărie, de tinerețe și de zbuciumul luptei. Iar Decebal, fericit că i-a sortit pe toți feciorii săi viteji fericirii de a cădea demni și neplecați și nu vii în mână de dușman, își pune capăt zilelor sale luminoase cu sabia lui curbă.

O clipă doar înainte de moarte a mai privit în înaltul pe care îl îndrăgise atât. Văzu zburând vulturii văzduhului și îi învălui în privirile sale încețoșate. Revăzu copilăria cu fântânile ei neuitate, tinerețea cu zbuciumul luptei și pe cei care

căzuseră demni și neplecați. Îi revăzu pe Zoron, pe Murceneu, pe Vezina, pe Diegis, pe Palidos, Tarbos... poate pe părintele său Scorilo, pe mama care îl născuse... pădurile foșnind, apele șopotind, întreaga natură fremătând de dorul vieții libere. O clipă și Decebal nu mai era nici el! Inima lui încetase să bată, cât parcă încetase să bată chiar inima pământului dac!

Bucuria de suflet a lui Traian

Niciodată nu se bucurase împăratul Traian de când se știa pe lume și mai ales de când începuse a lupta și a obține biruințe cum se bucura acum, de victoria asupra dacilor. Va mai avea o mare biruință și asupra regatului Parților din Asia-Mică. Dar nu aceea, ci aceasta era bucuria lui cea mare și adevărată. Bucurie de suflet, încât simțea că își împlinea opera lui și datoria față de Roma.

Dar era Traian cel drept! Deși învinsese pe daci, le recunoștea meritul de viteji și oșteni ai eroismului suprem. Pentru aceasta îl admira și mai presus îl venera pe oșteanul dac Decebal, pe care îl asemăna sieși. Și încă o dată era Traian cel drept. Se bucura de victoria asupra lui Decebal, dar nu prididea să-și admire rivalul și în moarte și să se îndurereze de sfârșitul său nefericit.

Se știe că, după ce Decebal s-a sinucis, un subofițer de cavalerie, Tiberius Claudius Maximus i-a tăiat capul regelui dac. Iar capul celui care înspăimântase Roma căpătă și el un istoric. El este prezentat armatei, la cartierul împăratului.

Apoi e dus la Roma și expus pe scara de piatră ce urca pe colina Capitoliului, scară celebră, numită Gemona, pentru ca să-l poata vedea întreaga plebe.

Bucuria de suflet a lui Traian s-a materializat și într-un triumf meritat. Pe lângă faptul că sărbătorile în cinstea biruinței au durat peste o sută de zile, din porunca lui Traian s-a ridicat la Roma în *„Forum Traiani"* celebra Columnă a lui Traian construită de același Apolodor din Damasc. În înalt celest, pe soclul biruinței străjuia statuia lui Traian, care, pe drept cuvânt merita titlul de „Dacicus". În anul 109 avea să se înalțe din aceeași înaltă poruncă *„Tropheum Traiani"*, monumentul de la Adamclissi, în amintirea victoriei pe care Traian o repurtase asupra dacilor în iarna anilor 101/102, în Dobrogea. Erau materializări ale faptei și idealului transpus în statuie pentru eternitatea istoriei. Și tot pentru eternitatea istoriei, în anul 106, Dacia a fost transformată în provincie romană.

Clipa aceasta de bucurie i-ar fi dat poate drept lui Traian, deși el nu-și dăruise sufletul diavolului, ci luptei pentru mărirea Romei, să exclame ca, în vremea modernă, Goethe prin personajul său Faust: „Clipă rămâi, ești atât de frumoasă!" Sau într-un vers turnat și el pe vreo inscripție imaginară a timpului:

„Roma mea dragă, eu, Traian împărat,
Te-am slujit ca soldat,
Te-am iubit ca bărbat,
Clipă a bucuriei rămâi,
Pletele cu lauri să-mi mângâi,
Ești atât de frumoasă și întreagă!"

COLUMNA LUI TRAIAN (ŞI DECEBAL) DE LA ROMA

În „Forul lui Traian" de la Roma, se înalță și astăzi celebra „Columna lui Traian". De la înălțimea a patruzeci de metri, stând parcă de veghe timpului, trona statuia împăratului Traian. Dar împăratul nu stătea pe tron, ci în picioare, fapt care poate să sugereze că nu prea a stat pe tron, ci mai mult în activitate sau pe cal prin bătălii.

Dar ce însemnau sau ce loc ocupau în arhitectura romană „Forumul" și „Columna"? „Forum" erau numite piețele publice din interiorul orașelor. Aici se întâlneau locuitorii urbei respective pentru „a pune țara la cale", în sensul discutării treburilor obștești. Ca arhitectonică a așezării, un „forum" era o incintă de formă dreptunghiulară și înconjurată de ziduri. În interior aveau coloane unite în partea superioară prin lespezi de marmură. În „forum" se puteau întâlni construcții diverse, cum ar fi arcuri de triumf, temple, altare și statui ca și columne.

Roma, bătrâna cetate de pe Tibru și de pe înălțimea celor șapte coline, purtând numele primului rege latin și întemeietor, Romulus, făcea excepție față de celelalte orașe, prin faptul că se bucura de mai multe forumuri. Dar nu toate erau de măreția și monumentalitatea pe care o prezentau Forumurile lui Augustus și al lui Traian.

„Columnele" erau mari construcții cu aspect cilindric, depășind adesea, cu postament cu tot, înălțimea de douăzeci metri. În partea de sus a columnei se găsea, de regulă, statuia împăratului în cinstea căruia fusese ridicată, pentru a aminti războaiele victorioase sau victoria în război a împăratului, gloria lui. Pentru acest motiv statuia îl prezenta pe împărat în veșminte de războinic (haine militare). Partea cilindrică a columnei de jos în sus, purta în spirală frize cu basoreliefuri, reprezentând scene din războaiele purtate cu glorie și biruință de împăratul respectiv.

Columna lui Traian e cea mai impunătoare și izbutită columnă a arhitecturii romane. Pentru noi, românii, ea are o însemnătate fundamentală ca document istoric, nu scris în carte, ci înfățișată în piatră, dovadă a latinității poporului nostru („De la Râm ne tragem"). Pe columna lui Traian de la Roma ridicată întru glorificarea lui Traian, Optimus Princeps și Dacicus, este înfățișată o gigantică povestire istorică în desfășurarea ei, al cărei subiect reprezintă un moment de răscruce în nașterea poporului român. Mergând în spirală de jos în sus, reconstituirea povestirii o poate face oricine. Pentru că basoreliefurile sunt realizate cu acuratețe și minuție, cu un deosebit rafinament artistic. De aceea el este principalul document după care s-au reconstituit confruntările daco-romane din anul 101-102 și 105-106. Mai mult decât povestea și versiunile cărților de istorie prezintă veridicitate și autenticitate.

Ce reprezintă columna? Desigur, eroica încleștare pe viață și pe moarte a celor două neamuri – dacii și romanii. Pentru a putea citi în ea ca într-o carte și mai mult decât atât, nu o deschidem, nu o răsfoim, ci o avem în față. Vedem aievea mii de luptători daci și romani, fie în perioada pregătirii pentru

luptă, fie chiar în încleștarea luptei sau în finalul simfonic ce încoronează opera. Dar ni se prezintă nu numai chipuri de daci luptători, bărbați prinși în vâltoarea marelui război, crâncen și sângeros. Dar și bătrâni, femei și copii. Ei completează prea bine decorul, ca, la apărarea eroică a Sarmizegetusei, să apară pe fundalul apărării cetății. S-ar putea spune cu emoție:

„Sta Sarmizegetusa în cumpăna de foc,
Ardeau ale ei ziduri acum fără noroc,
Urcaseră năvalnic pe scările de lemn
Romanii, iară dacii tot mai luptau... și demn
Acolo, la sfârșitul din cumpăna de zori,
Și-au spus viteaz cuvântul și-nvinși și-nvingători!"

Basoreliefurile de pe Columna lui Traian îi arată pe strămoșii noștri daci care-și apărau libertatea, pământul patriei lor. Și pe strămoșii romani, care porniseră război crâncen pentru a-i supune pe daci. Câte cuvinte nu pot alcătui povestiri adevărate privind legendara vitejie și eroismul dacilor. Dar și costumele pe care le purtau atunci, atât portul dacilor cât și cel al romanilor. Port de tradiție, care va cunoaște continuitate de secole în portul popular românesc de la nașterea poporului român și până astăzi.

Este motivul pentru care, când faimosul Badea Cârțan a mers pe jos până la Roma (ca și Horea, care mersese până la Viena, dar pentru cu totul alt motiv), mândru de originea lui dacică și vrând să vadă cu ochii lui minunea Columnei, când s-a aflat la picioarele monumentului, unul din locuitorii Romei a exclamat: „Iată! Un dac a coborât de pe Columnă!".

Dar basoreliefurile sunt mult mai diverse și bogate în reprezentări: înfățișează casele dacilor, uneltele de muncă, animale și plante ce creșteau pe lângă casă, orașe și cetăți dacice. Prin acestea se pot reconstitui modul de viață, obiceiuri, asemănătoare în parte cu cele ale romanilor cuceritori. O carte deschisă memoriei veacurilor pentru un argument indestructibil al zestrei primite de poporul român de la strămoșii noștri daci și romani, continuitatea neamului nostru în istorie.

Aici am ajuns la punctul culminant al istorisirii despre Columna lui Traian. Și care ne-a îndreptățit să scriem în titlu „Columna lui Traian (și Decebal) de la Roma". Este drept, Columna a fost ridicată în cinstea lui Traian. Dar de ce nu ar fi și a lui Decebal, de vreme ce însuși Traian l-a admirat în viață ca adversar de temut și în moarte pentru eroismul său desăvârșit. Iar atâtea scene de pe Columnă i-a înălțat acolo pe daci direct alături de romani. Chiar dacă sunt învinși dacii și conducătorul lor, ei merită a sta pe Columnă alături de învingători prin vitejie și demnitate. În această idee putem repeta și adevărul că Traian face parte din istoria neamului nostru și că războaiele daco-romane, care au prilejuit înălțarea Columnei, nu trebuie, în final, să caute învinși și învingători. Pentru că din această confruntare se va naște un stejar falnic și robust, care este poporul român. Din învinși și învingători au rezultat numai învingători în sensul de beneficiari. Noi românii, care „de la Râm de tragem" suntem moștenitorii virtuților stăpânilor noștri daci și romani. Așa încât, „Columna lui Traian (și Decebal) de la Roma", ridică pe o columnă mult mai înaltă pe cei doi mari bărbați: Decebal, vulturul Carpaților și leul dunărean, regele tuturor

dacilor, și Traian cel drept, împăratul Romei. Este Columna istoriei neamului românesc! Acestui monument de eternitate, ca și faptei înscrise pe el, îi dedicăm câteva versuri:[1]

„Columnă-a lui Traian toți te cinstim,
În basoreliefurile tale,
Ca-ntr-o imensă carte, noi citim,
Dureri din lupte, fapte triumfale.
Vor trece ani și secoli mai apoi
Și timpul le va face o cunună,
În care toți urmașii pân-la noi,
Citi-vor despre gloria străbună!"

1. O copie, în ipsos, desfășurată pe orizontală, a Columnei se află la Muzeul Țăranului român din București (n.ed.)

CUPRINS

SOARELE RĂSARE, SOARELE APUNE 7
Să mergem pe firul istoriei! 12

REGELE COSON ȘI DARURILE DE NUNTĂ 27

DICOMES, TÂRZIUL FRATE
AL LUI BUREBISTA 51

REGELE COTISO N-A FOST
ÎNFRÂNT NICIODATĂ! 63

CU REGII DACI DIN DOBROGEA
ÎN MĂRUNTELE LOR CONFRUNTĂRI 69

DECENEU: MARE PREOT? REGE? ZEU? 91
Mitul lui Deceneu 96

CEI PATRUZECI DE ANI DE DOMNIE
AI REGELUI SCORILO 107
Decebal, micul dac mare 116
Cel mai bun luptător 130
Duras, regele dacilor 133
Orgoliosul împărat 136
Războaiele lui Duras 145

DECEBAL, REGELE EROU AL DACIEI 153
Suirea pe tron și ridicarea pe scut 153

O pădure de oșteni 166
Misiunea lui Diegis și pacea din 89 174
12 ani de pace 184
Sfârșitul lui Domițian 195
Nerva-Traian 204

DECEBAL ÎN FAȚA ISTORIEI 206

TRAIAN ÎN FAȚA ISTORIEI 212

MAREA CONFRUNTARE
DACO-ROMANĂ (101-106) 219
Ani de războaie, ani de pace printre războaie 219
Decebal și Traian în ajun de război 222
Jurnal din bătăliile marelui război
daco-roman al anilor 101-102 228
O mică pace între două mari războaie (102) 237
Jurnal din bătăliile celui de-al doilea
război daco-roman din anii 105-106 238
În fața Sarmizegetusei 241
Sfârșitul marelui erou dac 243
Bucuria de suflet a lui Traian 248

COLUMNA LUI TRAIAN (ȘI DECEBAL)
DE LA ROMA 250

„Columna lui Traian e cea mai impunătoare și izbutită columnă a arhitecturii romane. Pentru noi, românii, ea are o însemnătate fundamentală ca document istoric, nu scris în carte, ci înfățișată în piatră, dovadă a latinității poporului nostru («De la Râm ne tragem»). Pe columna lui Traian de la Roma ridicată întru glorificarea lui Traian, Optimus Princeps și Dacicus, este înfățișată o gigantică povestire istorică în desfășurarea ei, al cărei subiect reprezintă un moment de răscruce în nașterea poporului român."

Petru Demetru POPESCU

ISBN 973-8372-04-6

Editura *LUCMAN*